
3 1761 07031299 6

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

KNIHOVNA ROZHLEDŮ.

III.

VYDÁVÁ A POŘÁDÁ JOSEF PELCL.

FRIEDRICH VON BEZOLD

K DĚJINÁM HUSITSTVÍ

KULTURNĚ - HISTORICKÁ STUDIE

Přeložil A. CHYTIL.

Vydání z autorových poznámek doplněné.

S úvodní statí Jos. Pekaře a s předmluvou autorovou.

1914.

NÁKLADEM JOSEFA PELCLA V PRAZE.

Přednášková činnost rozvíjí se u nás do šířky i do hloubky na všech stranách. Především podávány jsou přednášky naukové a poučné, nehledíme-li ke schůzím stran a táborů politických. Každý však o tom se přesvědčil, že z poučné přednášky, již musí teprve vyslechnouti a při níž nebo po níž není debaty a vysvětlování, především pak opakování, mnoho nezachová. Za měsíc má jen mlhavou představu o jejím obsahu, do roka zapomenul všeho. Chápeme, že třeba o reformu přednáškovou se pokusiti. Neboť škoda tolika vyplýtvané práce.

Jeden obor zájmů a potřeb duchovních bývá v přednáškách opomíjen, ač právě ten ze všech nejvíce se hodí a nejhojnější žeň vydati může. Jsou to **otázky nitra a svědomí.** Při těchto thematech mluví se nejen k rozumu, ale především k citu a tam v citu slovo přijaté a pochopené zakotví trvale a nevymizí tak snadno jako mizí z paměti. Ve schůzích politických stran a táborů hledí se ovšem především k citovému zaujetí a themata zabíhají vždy na pole ethiky a svědomí. Vidíme také, že z politických schůzí jakýsi výsledek zjevný se dostavuje vždy.

Upozorňujeme tudíž přednášející jednotlivce i spolky na bohatý obsah sbírky, jež k přednáškám jest cennou rukovětí, na sborník **Chvilky.** Ve 20haléřových sešitech jest podáno **veliké množství otázek, hýbajících nitrem každého z nás.** Tu jest **na sta podnětů** k přednáškám a debatám, jež nemohou minouti bez účinku, poněvadž **lačné nitro naše chtivě přijímá** každé slovo, jež může přispěti a přispívá k osvětlení mučivých pochybností a záhad. Právě otázky nitra a svědomí jsou to, jež volají po současných myslích a srdcích, aby je přijaly.

KNIHOVNA ROZHLEDŮ.
III.
▷▷ Vydává a pořádá Josef Pelcl. ◁◁

FRIEDRICH VON BEZOLD:

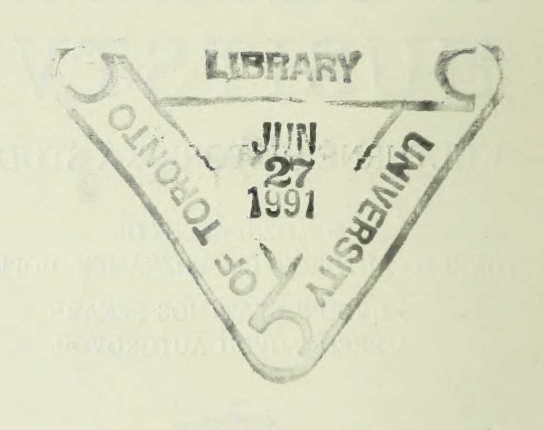
K DĚJINÁM HUSITSTVÍ.

KULTURNĚ-HISTORICKÁ STUDIE.

PŘELOŽIL A. CHYTIL.
VYDÁNÍ Z AUTOROVÝCH POZNÁMEK DOPLNĚNÉ.
S ÚVODNÍ STATÍ JOS. PEKAŘE
A PŘEDMLUVOU AUTOROVOU.

1914.
NÁKLADEM JOSEFA PELCLA V PRAZE.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

O knize Bezoldově „K dějinám husitství“.

Napsal Jos. Pekař.

Práce, jejíž překlad najde čtenář v této knize, vyšla v originálu r. 1874, tedy před čtyřiceti lety. Za dobu tak dlouhou zastarají největší práce dějepisné, mnohé ztrácejí cenu veškerou. Může-li po čtyřech desítiletích býti vydán překlad německého díla o českých dějinách a může-li tento překlad býti vítán od znalců věci, jest to jistě svědectvím, že dílo, o něž jde, nejenom mělo, ale dosud má cenu neobyčejnou. Nemáme vskutku v literatuře naší práce, která by nás s duchem husitství v hlavních letech jeho rozmachu seznámila tak pěkně, pronikavě i nestranně, jak to činí studie Bezoldova, a v literaturách cizích, zejména pak v německé, není díla, jež by, sledujíc úmysly ryze vědecké, projevovalo tolik sympatií k velké revoluci české, kolik jich postihujeme v knize Bezoldově. Přednosti práce Bezoldovy v obou směrech měly již dávno dáti nám ji v českém překladu, tím spíše, že kniha i v originálu zůstávala u nás mimo nevelký počet odborníků neznáma (byl to, pokud vím, Jaroslav Vlček, jenž prvý na cenu její důrazněji poukázal ve svých Dějinách české literatury) —

dnes může nám kniha Bezoldova býti také do-
kladem, že již v době politického boje česko-
německého byli němečtí učenci, kteří dovedli po-
rozuměti snaze české a najíti pro ni slova obra-
ny i tam, kde obracela se vášnivě proti vlastnímu
národu jejich. Dnes této vzácné objektivnosti,
která dovede oceniti i důvody stanoviska odpůr-
cova, mezi německými, zejména českoněmecký-
mi historiky nenajdeme.

Thema, jež si Bezold zvolil a jež zve »kul-
turně-historickou studií«, náleží k nejnesnadněj-
ším a nejvzácnějším v dějepisectví: poznati m y-
š l e n k y, jež ovládaly vlastní dobu revoluce
husitské (léta 1419—1434), a formu, v jaké se
idey ty v životě jevily. Úkolem je tedy analyse
duševního obsahu, lze říci psychologie bouře hu-
sitské, úkolem je vyložiti její theorii i praxi, ni-
koliv snad psáti d ě j i n y husitství vůbec, ze-
jména pak ne vnější historii jeho. D u š e če-
ského husity, co doufala, snila nebo žádala, má
býti odhalena a zároveň ukázáno, pokud my-
šlenka vtělovala se či nevtělovala v skutek, po-
kud slovo stalo se nebo častěji nestalo tělem.
Úkol rozdělil si Bezold ve t ř i č á s t i podle
tří hlavních živlů husitského programu: n á-
b o ž e n s k é h o, s o c i á l n ě-p o l i t i c k é h o a
n a c i o n á l n í h o. V prvém přestal na krátké
karakteristice po některých zajímavých strán-
kách, pomíjeje cele výklad o pramenech a vývoji
věroučných rozdílů mezi husity; velikou pozor-
nost věnoval však oběma částem druhým; ob-
šírnou studii Bezoldovu o s o c i á l n ě-p o l i t i-
c k é m o b s a h u h u s i t s t v í lze nazvati do-
sud jedinou prací o tomto veledůležitém the-

matu, a neznám také pojednání, kde by č e s k o-n á r o d n í s t r á n k a h u s i t s t v í byla vyložena tak pěkně a úplně, jak tomu je v knize Bezoldově. Po tom, co jsem pověděl, bude jasno, proč jsem pravil výše, že nemáme ani v české literatuře práce, která by nás s duchem husitství seznámila tak dobře, jako Bezoldova kulturně-historická studie. Palacký zajisté i Tomek psali dějiny husitství jako celku, zajímajíce se především o vnější historii jeho — Bezold prvý klade si hlavní otázky speciální z vnitřních dějin husitstva, studuje je monograficky a dospívá v důležitých věcech také k výsledkům jiným, než Palacký. Bezold je nejenom prvý, jenž sociálně-politický živel husitské revoluce studuje podrobněji (Palacký o těchto věcech podává poučení celkem skrovné), ale on prost je i oné idealisující snahy, kterou u Palackého v líčení doby husitské patrně postihujeme. Bezold seznamuje nás také se stinnými stránkami velkého hnutí, odhaluje také rub revoluce, ukazuje vůbec, jak důležitou roli i zde měly čistě praktické nebo materielní potřeby sociálního a politického zápasu a jak zcela jinak často formulovala praxe to, co byla žádala reformní myšlenka.

To je cíl, to jsou zásluhy Bezoldovy práce — autor měl však ještě jeden (a lze říci dva) cíle vedlejší. V letech 1856—1866 vyšlo trojdílné dílo profesora pražské university K o n s t a n t i-n a H ö f l e r a »Die Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen«, přinášející mnoho důležitých pramenů k dějinám husitství, ale zároveň nepříznivou, ano nenávistnou kritiku jeho. Podle Höflera byly náboženské ideály husitů

jen pláštíkem snah hrubě nacionálních, humanitní obsah, světodějný význam husitství je bajkou a omylem... Palacký odpověděl slavnostním protestem v knize z r. 1868 (»Die Geschichte des Hussitenthums und Prof. Const. Höfler«), a kniha Bezoldova je vlastně také odpovědí Höflerovi, obranou m r a v n í h o o b s a h u české revoluce: velkou otázku řeší zcela ve smyslu Palackého, ano jde dále, blížíc se konec konců k básnickému pojetí Meissnerova Žižky: český husita trpěl a bojoval i pro svobodu a osvícení svých nepřátel, především Němců... V knize německého učence, jenž klidně a nestranně staví vedle sebe světlo i stín, jemuž jde bez předsudků jen o poznání pravdy, má resultát takový jistě svou váhu. Druhá polemická fronta práce Bezoldovy vystupuje jen na jednom, dvou místech, a to sotva patrně, proti Palackému: dotýká se opatrnou námitkou názoru Palackého, jako by škodlivý feudalismus přinesli Němci do Čech, porušivše jím prý staroslovanskou demokratickou ústavu, a i jinde projevuje nepřímo nesouhlas s názory Palackého o sociálním a ústavním vývoji Čechů. Že i v tom má Bezold pravdu, víme dnes bezpečně; spíše bychom si přáli, aby byl v odporu svém zašel mnohem dále.

Studie Bezoldova je založena mimo vlastní badání archiválni na hlavní masse pramenného materiálu, který byl vydán Palackým a Höflerem a dosud je hlavním základem vší vědecké práce o husitství. Předností její v té příčině je, že užila hojně i edicí Höflerových, jichž pro vady edice i stanovisko autorovo z české strany nebylo vždy náležitě dbáno. Od té doby leccos je

vydáno lépe (tak kronika Vavřince z Březové a Bartoška z Drahenic Gollem ve Fontes rerum bohemicarum), některé menší edice i nálezy rozmnožily starý materiál, přibyla ovšem řada prací nových — po knize Bezoldově teprv vyšly Tomkovy Děje Prahy III.—IV., obírající se dobou husitskou, Tomkův Žižka, do pozdějších let náleží i základní práce o Chelčickém a Jednotě Bratrské, vyšlé z péra Gollova, o některých otázkách Bezoldem dotčených, jako na př. agitaci husitské v Němcích, vznikla celá literatura, k Wiklifovi a Husovi upialo se rozsáhlé studium speciální, přibyly i studie o spisech Příbramových, Rokycanových, o synodách táborských po r. 1441 atd. Není pochybnosti, že by kniha Bezoldova touto literaturou pozdější byla v leckterém směru doplněna neb opravena, ale základu jejího změny by se nedotýkaly nikterak. Wiklif, předchůdci Husovi, Hus sám jsou mimo program Bezoldovy práce, jež objímá léta 1419 až 1434 — a právě pro tuto dobu za posledních třicet let přibylo málo nového, nevydán dosud ani důležitý Život kněží Táborských, a pro sociálně-politické a národnostní dějiny těch let máme týž materiál doposud, jako r. 1874. Tak je nám dnes v knize Bezoldově postrádati jen dokonalejší znalosti prací Chelčického.

Tím nebudiž řečeno, že by i dnes vývody Bezoldovy v lecčems nezasloužily opravy. Mám zde na mysli zejména část druhou o sociálně-politickém živlu v husitství, kde ne tak nedostatek materiálu, jako nedostatek prací o českém vývoji ústavním, společenském a hospodářském do 15. století a o středověké společnosti vůbec zavinily

soud, jak mám za to, nesprávný nebo aspoň pochybný. Dotknu se zde zcela krátce svých pochybností: zdá se mi, že blouznění chiliastická z r. 1420 třeba určitě odlišiti i od oficielního táborství a v theorii táborství že nenajde se požadavku zrušení rozdílů stavovských, konkretně řečeno občanská svoboda sedláků — potom rozdíl mezi theorií a praxí nebude tak nápadný, jak vylíčen je u Bezolda. Zdá se mi, že mezi vedoucími živly revoluce třeba dáti sedlákům místo méně významné než u Bezolda, za to mnohem větší drobné šlechtě a ovšem řemeslnictvu městskému, výsledek revoluce pro města nemám také za tak smutný, jak líčen je u Bezolda. Konečně i výklad o stavu českého sedláka před vypuknutím bouře je nepochybně nepřesný: vývoj dosavadní nespěl ku zhoršení, nýbrž naopak k zlepšení hospodářské i společenské existence poddaného.

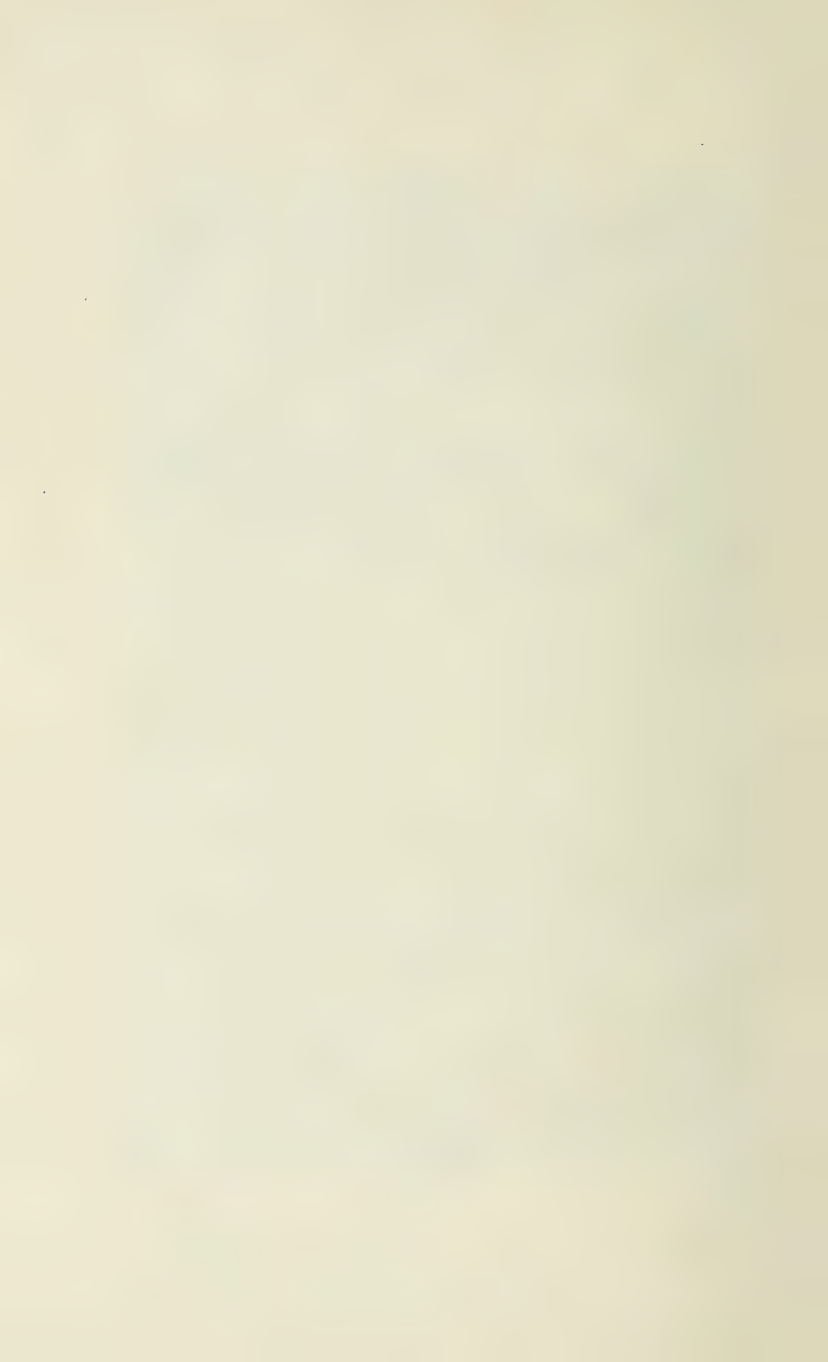
Český překlad, jejž »Knihovna Rozhledů« podává čtenářstvu, má vlastně cenu druhého vydání, autorem rozšířeného a upraveného. Pan tajný vládní rada Bezold (to je dnes oficiální titul autorův) dal mi laskavě k disposici svůj příruční exemplář s četnými poznámkami a odkazy, učiněnými v letech 1873—1876. Dodatky čerpány jsou zejména z druhého svazku Palackého Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges, z šestého svazku Archivu Českého (jež vyšly v letech 1872—74, kdy Bezold svou práci tiskl), ale i z celé řady prací jiných; upozorňuji zejména na kodexy mnichovské knihovny státní, jichž Bezold jak v práci samé, tak v dodatcích na ně-

kolika místech užil. Vsunul jsem tyto dodatky vesměs do poznámek a je všude zvlášť označil. Překladatel se snažil podle sil svých býti práv svéráznému, ušlechtilému stylu originálu; byl bych si přál i, aby odkazy na Vavřince z Březové doplnil v závorkách stránkami vydání Gollova a odkazy na Palackého německé a české vydání Dějin přesně rozlišoval, na český text vedle německého zvlášť odkazuje. Nehledě k tomuto nedopatření, může čtenář na věcnou správnost překladu i spolehlivost poznámek dobře spolehnouti.

Skončím hlavními daty o životě a pracích Bezoldových. Friedrich von Bezold narodil se v Mnichově 26. prosince 1848. Vzdělání historického nabyl v Mnichově, Gottinkách a v Berlíně u Giesebrechta, Waitze a Droysena. R. 1875 se habilitoval v Mnichově, r. 1884 stal se profesorem na universitě v Erlangách, r. 1900 povolán na pruskou universitu v Bonnu, kde letos dosáhl hodnosti rektorské. První jeho studia historická, ještě na universitě mnichovské až za habilitaci, věnována jsou českému husitství; Bezold nelitoval práce a naučil se česky do té míry, že mohl užívati českých pramenů a české literatury. Práce, kterou dosáhl r. 1872 na universitě mnichovské doktorátu, je kritickou úvahou o pramenech válek husitských (»Zur Kritik der Quellen für den Hussitenkrieg«): vyšla zároveň úvodem k většímu dílu o třech svazcích (Mnichov 1872—1877), jež probíralo podrobně thema, které v poměru Čechů k Němcům v dějinách znamená nejvyšší triumfy oněch a zahanbující porážky těchto: »König Sigmund und

die Reichskriege gegen die Hussiten«. Práce je důležita i pro dějiny válek husitských u nás doma a v přílohách přináší řadu doplňků k materiálu, vydanému Palackým. Zde tedy probrána vnější historie válek husitských — duševní obsah hnutí současně vyložil Bezold v knize, jejíž překlad následuje. Bezold chtěl nepochybně jíti dále, sledovati vlivy husitské na německou reformaci, ale okolnosti vnější přesunuly jeho studium od počátku let osmdesátých daleko do 16. století, do doby německé reformace. R. 1882 počal vydávati »Briefe des Pfalzgrafen Johann Casimir«, korrespondenci bojovného politika kalvinismu v rýnské Falci (vychází doposud), a ač tu politické činnosti jeho před theologickými nechutnými spory té doby rád věnoval větší pozornost, oddal se brzo potom cele velkému thematu, vylíčení souvislému německé reformace, jež vyšlo r. 1890 pod titulem: »Geschichte der deutschen Reformation«. Je to nejlepší práce o německé reformaci a nejlepší dílo ve velké sbírce Onckenově, jejíž jeden svazek tvoří. Kritický smysl, zvláštní schopnost postihnouti a s porozuměním karakterisovati mnohotvárný duševní život daleké minulosti a konečně skvělý a při tom ušlechtilý styl umělecky nadaného ducha vyznamenávají toto dílo podobně jako starší jeho práci »K dějinám husitství«. Vším tím upoutána hlavní práce Bezoldova k reformaci a k 16. století, ale přece ne výhradně: problémy sociálně-politické a ústavní v minulosti zajímají jej v poslední době stejně jako dříve: jim náleží rektorská řeč jeho v Bonnu

z podzima r. 1903 (»Das Bündnisrecht der deutschen Reichsfürsten bis zum westfäl. Frieden«), jim studie v Sybelově Histor. Zeitschrift z roku 1898: »Republik und Monarchie in der italienischen Literatur des 15. Jahrhunderts«, jako studie starší tamtéž r. 1889 »Die Lehre von der Volksouveränität während des Mittelalters«. Všude tu jeví se Bezold kulturním historikem nejvyšších cílů i schopností. Připomínám konečně skvěle psaný essay »Vorzeichen und Vorläufer der Reformation«, jenž otištěn na prvém místě v jubilejním díle pastora Werckshagena »Der Protestantismus am Ende des XIX. Jahrhunderts«.

Předmluva autorova

k českému vydání.

Rozhodl jsem se teprv po mnohých rozpacích dostiučiniti laskavému podnětu p. prof. Pekaře a dáti svolení k novému vydání práce z mých mladých let. Předělati ji důkladně (což, jak za to mám, je nezbytno) nebylo mi možno, protože se má činnost vědecká ode dávna soustředila k jiným předmětům a nevrátila se již k thematu mého počátečního studia. Ale ještě dnes, po víc než čtvrtstoletí, dovedu znovu procítiti, jak mne tenkrát, když jsem se po prvé pokoušel v dějepisectví, jímala velikolepost látky zvolené a jak mne dovedla poutati po léta. A k látce té mne vedl zájem o přípravnou dobu reformace, jenž se u mne ozval již v době universitního studia; nejdříve mne upoutala postava Žižkova a potom byly to husitské památky rukopisné v mnichovské státní knihovně (v níž mi zároveň již zvěčnělý Friedrich Keinz byl laskavým vůdcem v získání nejnutnější znalosti jazy-

kové), jež mne povzbudily k podrobnému studiu dějin české revoluce. Dnes ovšem mohu jen, jako někdo, kdo stal se cizincem na milé a známé půdě, poděkovati těm, kdo se mé práce ujali, zvláště p. profesoru Pekařovi.

V Bonnu, dne 11. července 1904.

Friedrich von Bezold.

Pohlédneme-li zpět od Čech doby husitské, rozervaných bojem, na »nejkřesťanštější, vírou slavné království« největšího z Lucemburků, postavíme-li na př. vedle sebe Karla IV. a Jana Žižku, oba obdivované a ctěné v národě českém, působí na nás zvláštním způsobem ostrý ten kontrast. Český stát pnul se tehda, ve XIV. stol., jako mohutná, pevná stavba vedle drolící se slepeniny německých teritorií. Praha byla na nejlepší cestě, aby se stala duševním i politickým střediskem nejen Čech, nýbrž i celé říše. A lid český slynul horlivou zbožností a dobrou pravověrností; nádherná výzdoba chrámů, četný a statky bohatý klerus representovaly vynikajícím způsobem středověké církevnictví. Česká národnost byla v období mohutného rozmachu, ale Němci uhájili si přece svého mocného postavení na universitě a v městech královských. A tyto poměry, na pohled tak utěšené, vidíme už půl století po skonu Karla IV. v plném rozkladu, na prahu strašného rozvratu, který nádheře chrámové dává hynouti v moři požárů, který zpřetrhává spojení s universální obcí věřících a hrozí záhubou živlu německému. Jméno Čecha vyslovují ostatní národové s ošklivostí, ale i s obdivem, v němž chvěje se hrůza; ve jméno to vtělují

se myšlenky přeměny a převratu, jež činny jsou všude v křesťanstvu, ovšem v podobách velice různých.

Samo sebou se rozumí, že tak mohutná revoluce připravovala se déle, třebas byla většinu vrstevníků překvapila jako zjev náhlý a záhadný. Bedlivější pozorování skvělé doby Karlovy odhaluje nám pozvolné dozrávání nemoci, jejíž zárodky možno zřetelně poznati už tehda, dlouho ještě před výbuchem.[1]) Nicméně není mým úmyslem sledovati vývoj těchto zárodků v obdobích jednotlivých sporů universitních a bojů náboženských za vlády Václavovy; rád bych podal jen obraz vyvinutého husitství z vlastních let revolučních a válečných (1419—1434) čili jinými slovy, přáním mým jest zkoumati myšlenky, jež tehdy po výtce ovládaly lidem českým, a formy, jimiž se projevovaly. Ovšem, že při tom nutno v úvahu vzíti i stadia předcházející a ustavičně dbáti souvislosti s tím, co trvalo.

Především je nutno postihnouti duchový obsah hnutí husitského v jeho rozmanitosti. Co zahrnujeme pod jméno husitství, jest směs a spojení idejí a snah náboženských, národních a sociálně-politických. Teprve, když poznáme dokonaleji jednotlivé součástky, pokud je odloučiti možno, budeme s to, abychom posoudili celek, který se z nich skládá.

Kladu pak na první místo živel náboženský, ačkoliv s ostatními, jmenovitě s ideami sociálními, velice těsně je spojen. Náboženství a národnost jsou beze sporu oběma hlavními činiteli

[1]) Posledně vytknul to zvláště Wilh. Berger Joh. Hus und K. Sigmund, Augšpurk 1871, str. 3 a dále.

hnutí českého — a bylo mnoho neshod o to, kterému je třeba přiřknouti převahu. Přesné odvážení jest tu ovšem nemožno; ale zdá se mi, že poslední dobou opět a opět pohlíží se na husitství příliš jako na něco národně českého a že se podceňuje jeho všeobecný význam.

Je pravda, že ze začátku šly snahy náboženské a národní ruku v ruce a že napětí mezi Čechy a Němci bylo starší, než protiva wiklefistů a katolíků. Ale názor, jako by hnutí náboženské bylo jen rouškou čistě národních plánů, jen prostředkem k účelu,[2]) svědčí o pojetí velice jednostranném. Odpor proti středověké hierarchii neplynul při husitství z nějaké české snahy po usamostatnění,[3]) nýbrž z velikého myšlenkového hnutí, jež v něm nejsilněji se provalilo. Kvašení v církvi bylo by si zajisté buď jak buď zjednalo průchod násilím — ne-li v Čechách, tedy na jiné půdě; naproti tomu tak rázné pozdvižení národnosti české proti německé nikdy by nebylo bývalo možným bez žáru nadšení náboženského. Bylo třeba, aby Čech stal se »bojovníkem božím«, Němec »nepřítelem zákona božího«, aby jejich boj státi se mohl zápasem na život a na smrt.

---

[2]) Srv. Höfler, Geschichtsschreiber der hussit. Bewegung III. 202.

[3]) Berger na ud. m. strana 80 upřílišuje, když pojímá husitství v jeho vlastní podobě jako národně českou protivu nejen vůči němectvu, nýbrž i vůči církvi obecné. Naopak dobře rozeznává národní a náboženský význam vojen husitských C. Grünhagen: Die Hussitenkämpfe der Schlesier str. V. a dále. Srov. důraz na živlu náboženském u L. Krummla, Utraquisten und Taboriten, Gotha 1871 str. 1. a dále.

Husité slovem i písmem napořád boj svůj prohlašovali za boj o víru a za takový považovala jej veliká většina jejich nepřátel. Zájem o věci náboženské téměř výhradně ovládá českou literaturu oné doby; je to duch theologicko-polemický, jenž vane nám nejčastěji vstříc jak z rozvláčných traktátů, tak z výkladů kronikářů. V něj v té době věčného sváru ztrnul náboženský rozmach, který byl se počal v druhé polovici XIV. století v Čechách. Tak zvaní předchůdcové husitství dali českému lidu popudy, že v pozdější revoluci ještě působí zjevy nejnápadnějšími. Názory táborské byly v Čechách domovem většinou už před vystoupením Husovým, ba Hus sám ani tak daleko nešel, jako leckteří žáci Matěje z Janova.[4]) Směr těchto starších domácích reformátorů vedl arciť v podstatě ku praksi, méně k dogmatice. Už tehdy častěji a častěji doporučovalo se, aby laikové hojně přijímali večeři páně; také přijímání podobojí mělo už za Karla IV. svého zastance.[5]) Milič šel tak daleko ve své mravokárné horlivosti, že roztrpčeně útočil nejen na svobodná umění a nádheru v šatstvu, nýbrž veřejně do očí řekl i císaři, že on jest tím pravým antikristem. I proti světskému panování kněžskému bojoval už Milič. A Matěj z Janova mluví docela po husitském způsobu

---

[4]) Palacký, Dějiny III., 1. 45, pozn. 46.

[5]) Pal. n. u. m. str. 40, die Geschichte des Hussitentums und Prof. Const. Höfler str. 110 a dále. Že by podávání z kalicha laikům bylo doneseno bývalo v druhém desítiletí XV. stol. z Němec, nelze říci. Srov. též Czerwenka, Geschichte der evang. Kirche in Böhmen, I. 117, pozn.

potřebě očisty církve od ustanovení lidmi vynalezených a odvolává se především na bibli, již jmenuje svou přítelkyní, nevěstou a matkou« — ale rozeznává vedle ní i zákon ducha svatého, který bytuje v srdcích věřících a jímž spravovati se mají.[6])

Tomuto domácímu reformačnímu hnutí dostalo se nyní zvenčí mocné pobídky vniknutím spisův a učení Wiklifova. Wiklif, který zbraní filosofie scholastické uváděl v boj myšlenky, jež razily nové cesty a velikostí ducha české reformátory daleko předčil, byl u horlivých husitů jako doctor evangelicus u vysoké vážnosti[7]) a po něm též zváni byli s počátku přívrženci nového směru »wiklefisty«.[8]) K němu jako původci jest třeba vésti celou řadu nejdůležitějších husitských zásad a názorů, jmenovitě zamítnutí církevního učení o transsubstanciaci, s nímž shledáváme se u Táborů; i požadavky svobodného kázání slova Božího, odstranění světského panování duchovenstva a trestání hříchů s jejich práv-

---

[6]) Pal., Předchůdcové husitství v Č., passim. Co posl. se týká, srov. str. 69: lex spiritus sancti et evangelium expressum atd.

[7]) Srov. na př. Höfler, Geschichtsschreiber II. 593. O původu jména G. Lechler, Joh. von Wiclif und die Vorgeschichte der Reformation, I, 478—9.

[8]) Wiclefistae, Wiclefitae; srov. Palacký, Documenta mag. Jo. Hus vitam illustrantia, str. 153; 333; Höfler I., 18 (vše k r. 1408). Označení to zachovalo se i později vedle obvyklého »husité«; tak užívá ho výhradně Ondřej z Brodu v traktátě napsaném r. 1426. — (Dodatek z pozn. Bezoldových v jeho exempláři.) O domnělých stycích anglických lollardů s husity srov. Brown, Appendix ad fasc. rerum expet. 616 (list Martina V. anglickému kleru d. d. 19. října 1428).

ními důsledky ukazují původem na Wiklifa.[9]) Politická pak stránka jeho učení došla v rozsáhlé míře svého uskutečnění teprve v Čechách.

To jsou tedy oba hlavní prameny, z nichž vyšel náboženský obsah husitství. A Hus sám dal se ovládati mohutným dojmem Wiklifovy odvahy duševní,[10]) aniž ho však byl ve všem následoval. Husovou smrtí počíná pak oddělený vývoj husitství dvěma směry — konservativním a radikálním. Ale radikální směr zase sám nebyl žádnou semknutou jednotou, a protivníci husitům brzo činili výtku, že u nich lze najíti všecky druhy kacířství a rádi je přirovnávali mnohohlavé obludě o jednom ocasu.[11]) Ve skutečnosti měli všichni společné vyznání či spíše program; neboť známé ony čtyři artikule nepodávají soustavy dogmat, nýbrž jen některé praktické požadavky, jež ovšem svými důsledky mohly se státi starému učení církve velmi nebezpečnými.

Tento symbol husitství má své velice pozoruhodné dějiny. Dle svědectví kroniky táborské

---

[9]) Srov. Berger na ud. m. 35 a násl.

[10]) Ondřej z Brodu výslovně mu vytýkal, že svou obranou učení Wiklifova daleko jde za chvalitebnou snahu domácích reformátorů. Pal. Doc. 520. Nejprudčeji vytýká a nejzevrubněji líčí vliv Wiklifův reakcionářský husita Jan Příbram, srov. na př. Höfler II. 138 a dále; mimo to slova Štěpána z Dolan u Peze, Thes. anecdot. IV., 2, 601. — (Dodatek z poznámek Bezoldových.) Srov. i satirickou genealogii husitství v Palackého Urkundl. Beiträge, II, 521 sq.

[11]) Srov. na př. Časopis českého musea V. 385; Höfler I. 574: diversas quidem habent facies, caudas vero colligatas.

ohlašovali[12]) radikální kněží už r. 1419 hromadám věřícího lidu pod širým nebem pět artikulů, z nichž první tři odpíraly duchovním schopnost míti vlastní majetek a nároky na desátek; čtvrtý povýšil evangelium za jediné pravidlo víry a života, zavrhnuv starozákonní a poevangelické předpisy; pátý nařizoval neposlouchati už pastýřů nepravých. Ale první ten pokus o pevný program nedobyl si žádné platnosti všeobecné; neboť jiný manifest zrovna z téže doby prohlašuje, že husité nechtějí ničeho více, než svobodné kázání slova božího a přijímání večeře páně pod obojí způsobou.[13]) Pozdější provolání, jež vydali Pražané s některými pány husitskými dne 20. dubna 1420, připojilo k obojím těmto artikulům další dva požadavky: apoštolský život kněží a očištění království českého z nářku kacířství.[14]) Za obléhání Prahy konečně spojení Pražané a Táboři platně ustanovili čtyři artikule.[15]) Žádali 1. svobodné kázání slova božího; 2. podávání pod obojí způsobou všem věřícím; 3. aby duchovním

---

[12]) Höfler II., 478—9: articuli infrascripti illi toti populo per montes congregato per prefatos sacerdotes sententialiter predicabantur et annuntiabantur atd.

[13]) Archiv český III., 205.

[14]) Tamtéž 211—2.

[15]) Srov. Höfler I. 366; 380 a dále; II. 479; Monumenta concil. general. saec. XV. I. 389; Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I., 34—5. Některé redakce artikulů ukazují jiný pořad, ba i odchylky od doslovného znění: pořádek zde uvedený jest obvyklý. Srov. Höfler II. 480; Monum. conc. I., 147; 169; Cod. lat. Monac. 5835 fol. 301—2. O poměru artikulů k učení Wiklifovu a Husovu srov. Ondřej Řezenský u Höflera I. 590; Lechler, Johann von Wiclif, II. 467—8.

odňato bylo panování světské, které jest na překážku životu apoštolskému, a konečně 4. aby všecky hříchy smrtelné a jiná přestoupení zákona božího řádně od těch, kterým to náleží, byly stavovány a kaženy. Některé exempláře přidávají ještě, že zlá pověst Čech a Moravy má býti očištěna a obecné dobré království a národa šířeno a zvelebeno.[16])

Popud k sestavení vyznání vyšel tedy z prvních Táborů. S větší určitostí snažili se pak Pražané vysloviti to, zač dali se v boj na život a na smrt; konečně spolupůsobením obou stran vznikly ony věty velikých následků, v nichž najde novější dějepisec v zárodku všecky požadavky protestantismu.[17]) Ale především nesmí se nikdy zapomenouti, že ony svou formulací, již nelze nazvati ostrou a na liteře lpějící, představují kompromis, jenž oběma stranám, které jej byly učinily, pro výklad i provedení ponechával jakousi svobodu. Ale blouznivé hlavy mezi Tábory postavily proti nim téhož roku (1420) jiné čtyři artikule — velice odchylné: 1. Osvobození každé

---

[16] Srov. Archiv český III. 216; 228; Cod. lat. Monac. 5411, fol. 100a.

[17]) Krummel, l. c. str. 39. »Jejich význam nebývá často dle zásluhy doceněn« atd. Husité si jich nanejvýš vážili; srov. na př. Mon. concil. I. 147; 436: pro quatuor beatorum articulorum clarificatione ac usu fideli instetimus et instamus; dále: istas quatuor evangelicas veritates; Palacký, Urk. Beitr. I. 82. Husité dokonce zapomínajíce na vlastní východisko pravili, že jest neslušno, »ut videlicet divinas veritates, justificatas in semet ipsis, humanum iudicet arbitrium.« (Mon. I. 147.) — (Dodatek z pozn. Bezold.:) srov. i manifest český v Palackého Urkundl. Beitr., II. 228 sq.

pravdy; 2. zvelebení pocty Boží; 3. podporování spásy lidské; 4. maření hříchu.[18])

Strana mírná, jež hlavní své sídlo měla v Praze a dle výroku Palackého »skoro v celé zemi pravidlo tvořila«, spokojila se podstatně obsahem oněch smluvených artikulů, nejdouc dále. Přívržence tohoto směru jmenovali později kališníky či utrakvisty; u současníků zvali se nejčastěji jednoduše Pražané.[19]) Neboť středem těchto pravověrných husitů, mezi nimiž arciť zase byl směr přísně husitský a směr tak říkajíc skrytě katolický, byla universita pražská a duchovenstvo hlavního města, jež z ní bylo vyšlo. »Mistři« byli činni jako autority bohoslovecké, i jako držitelé církevní správy a kazatelen hlavního města, ana universita sama zatím trudně živořila.

Jak přirozeno, vyšli i tito mírní od práva kritiky, práva vlastního badání, když se byli opovážili své názory postaviti naproti oněm, jež měla ohromná většina církve s papežem i koncilem. Působí to na nás jako předzvěst pozdějšího uvolnění ducha, stěžují-li si pražští mistři jednou, že jejich katoličtí odpůrci řídí se spíše církví bludům poddanou (errabili ecclesia) než zdravým rozumem (evidentissima ratione), který jest přece nad celý koncil kostnický a jistější a úsudku schopnější než všichni doktoři světa.[20]) A jindy

[18]) Procházka, Miscellaneen der böhm. u. mähr. Literatur str. 287. Zajímavý katolický otisk čtyř pražských artikulů ve formě znetvořené viz Cod. lat. Mon. 4143 fol. 186a.

[19]) Srov. na př. Höfler, I. 574.

[20]) Palacký, Urkundliche Beiträge, II, 492—493. Mně zdá se slovo toto pozoruhodnějším, jež během husitského náboženského hnutí bylo vysloveno.

mluví Pražané o svobodě slova božího zrovna tak často, jako Táboři, prohlašujíce výslovně: zákon boží má míti svobodu ve všech pravdách spasitelných a písmem svatým důvodných.[21]) Ve čtyřech artikulích, jakož i ve snesení sněmu čáslavského (1421) oznamují společně s Tábory, že hodlají se podvoliti jen lepšímu poučení z písma svatého.

Avšak tyto projevy smělého vybočení ze starocírkevních hranic nesmíme považovati za znaky ducha vládnoucího v Praze. Utrakvističtí theologové stejnou dobou mluvili vůči Táborům docela jinak. Tu stavějí za princip víry větu: Věřícím jest třeba poslouchati každého nařízení božího anebo svaté matky církve, neruší-li zákona božího, nýbrž jej podporuje, a nechová-li jeho vyplnění v sobě žádného hříchu.[22]) Mistři ujišťují arciť, že autoritu tuto připisují výhradně staré církvi křesťanské, ecclesiae primitivae,[23]) avšak pojem tento příliš daleko rozšiřují.[24]) Ačkoliv pak doporučují duchovním pilné studium písma, zakazují přece každý výklad po vlastním rozumu[25]) a varují překročiti hranice, »které byli vytkli naši svatí otcové.«[26])

Tato zásada, státi přese všechno pokud možno pevně k církvi, proti níž byl veden boj, zplodila »vysokou církev« husitskou, jež důsledně provedla vlastně jen přijímání z kalicha a saeku-

---

[21]) Höfler I. 426/7.
[22]) Höfler II. 503: srv. tamtéž 585.
[23]) Höfler I. 486; 516; II. 503; 519; 716 a j.
[24]) Höfler II. 560.
[25]) Höfler I. 487; Procházka 322/3.
[26]) Archiv český III. 262.

larisaci církevních statků. Na místo staré církevní správy vstoupilo v čelo duchovní vlády direktorium, volené duchovenstvem utrakvistickým a nadané rozsáhlou pravomocí. Husitský arcibiskup Konrad hrál při tom jen jakousi dekorativní úlohu. Později shledáváme jediného direktora s přidělenými radami.[27]) Po jistou dobu působila na církev pražskou značně strana Táborům příznivá, v jejímž čele stál demagogický kněz Jan; po jeho pádu 1422 nemohl si směr ten nadvlády zachovati. Na jeho místo vstoupili hyperkonservativci, kteří za přispění litevského prince Korybuta snažili se přímo o návrat k papežství — ale r. 1427 musili ustoupiti horlivým kališníkům, jichž hlavou byl Rokycana.

Přes tyto proměny lze v utrakvistické církevní správě jako trvalý rys postihnouti nedostatek snášelivosti a podivnou snahu po kaceřování. S počátku byli jí stiženi jen katolíci; zpráva, kterou podává žaloba katolíků o násilnostech užitých proti starověrným učencům,[28]) jeví se hodnověrnou, uvážíme-li, jak nakládali Pražané později s husitskými rozkolníky. V létě r. 1421 zahájili totiž ve spojení se Žižkou skutečné pronásledování t. zv. Pikardů, t. j. oněch radikálů, kteří popírali transsubstanciaci a ve svém boji

[27]) R. 1427; srv. Arch. č. n. u. m. R. 1431 vynořil se podivný plán jmenovati po vzoru Kristově a jeho apoštolů představeného se 12 kněžskými radami. Pal. Dějiny (něm.) III. 3, 18. — (Dodatek z pozn. Bezold.:) R. 1429 je zmínka o »superior in spiritualibus«, jenž je volen od rady nebo obce staroměstské. Srv. Palacký, Urk. Beitr. II, 64.

[28]) Höfler II. 317/8; srv. dále tamtéž 366; 370. — (Dodatek z pozn. Bezold.) O době pozdější srv. na př. Voigt, Enea Silvio III, 439.

proti uctívání hostií zašli částečně až ku zavrhování náboženských a mravních přikázání vůbec. Jejich nejnadanější zástupce, kněz Martin Loquis byl po dlouhém věznění a ukrutném mučení slavnostně upálen; kteréhosi měšťana pražského stihl týž osud, protože se obrátil k hostii zády, a utrakvistický kronikář končí vypravování o těchto náboženských popravách pokaždé ohnivým: Bohu chvála a dík![29]) Ale jménem pikardství nebyli přezýváni jen výstřední blouznivci, nýbrž ponenáhlu dostalo se toho názviska každému přívrženci volného směru náboženského, každému opravdovému táboritovi. Došlo v Praze tak daleko, že na hrdle i statcích byl trestán, kdo opovážil se mluviti ve prospěch kněží táborských.[30]) Inkvisice byla ve vší formě zřízena: ve všech městech mělo po padesáti počestných a pravověrných mužích píditi se po Pikardech a jiných bludařích, mělo podezřelé vězniti, cizí příchozí do Prahy okamžitě úřadům hlásiti.[31]) Dokonce i paní byly do této vyzvědačské soustavy vtahovány za nástroje pátrání a udavačství.[32]) Na konec vybujelo však podezřívání a zneužívání, jež pod nářkem pikardství se provádělo, tak mohutně, že bylo třeba snahu po pronásledování hodně omeziti; na neodůvodněné podezřívání uvalen byl stejný trest jako na zločin sám.[33])

---

[29]) Höfler I. 478/9; 492; srv. tamt. II. 599, kde si stěžují kněží táborští na »multorum fidelium hominum pro his punctis (sc. učení táborského) vexationem et horrendam haereticationem ac incinerationem«. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. Palacký, Urk. Beiträge, II, str. 224.
[30]) Arch. č. III. 238.
[31]) Arch. č. I. 205, 215.
[32]) Tamtéž III. 237. [33]) Tamtéž I. 206.

Nejen v učení, ale i ve vnějším vystupování, v kultu lišil se utrakvismus jen maličko od církve římské: podávání laikům z kalicha, přijímání u malých dětí a úplné odstranění klášterů byly jedinými podstatnými rozdíly. Kněží utrakvističtí dbali přísně tonsury a ornátu a žili ve stavu panickém jako dříve. Mši sloužili úplně dle ritu katolického, jen evangelium a epištolu četli česky, na zvyklosti církevní velice přísně hleděli a zejména průvod o božím těle konávali slavnostně.[34])

Naproti této »vysoké církvi«, dosti jednotné, nemohli radikálové, kteří se obecně zvali Tábory, nikdy dopracovati se náboženské jednoty. Palacký rozeznává 3 velké skupiny strany radikální: mírné, střední a výstřední Tábory.[35]) Pražanům nábožensky nejblíže stáli Žižka a jeho přívrženci, kteří též po smrti vůdcově jako »sirotci« zaujímali stanovisko zvláštní. Starý válečník řídil osobně krvavé pronásledování kacířů r. 1421; příštího roku došlo pak na formální oddělení jeho strany od pravých Táborů.[36]) Především stejně pevně věřili učení o transsubstanciaci, jako Pražané; mši sloužívali v ornátech trochu jednodušších, občas dokonce i v kostelích a zachovávali posty.[37]) Žižkův řád vojenský výslovně nařizuje

---

[34]) Srv. Mon. conc. I. 141: dicit ibidem nuntius (který byl donesl list koncilu basilejského do Prahy v pros. 1432), quod in veteri Praga in omni loco ecclesiastico non alia vidit in Bohemorum cerimoniis, nisi sicut in nostris ecclesiis, excepta practica communicandi sub utraque specie.

[35]) Palacký, Dějiny, 2. vyd. III. 2, 12.

[36]) Tamtéž 30 a dále; něm. vydání IV, 1, 452.

[37]) Höfler III. 160 A.

klekání a uctívání svatých. Přes to však byli — následkem podobného s Tábory seskupení a z ohledů politických — téměř stále těsně spojeni s Tábory, které přece musili rozhodně míti za kacíře, a vedli s utrakvisty, ačkoli měli s nimi skoro tutéž víru, nejprudší boje.

Ze všech stran husitských největší zájem budí v nás Táboři, jak vůbec, tak zvláště v ohledu náboženském. Zárodky tohoto radikálního vývoje shledáváme už za prvních dob husitského hnutí a Hus sám pracoval mu do rukou svým úmyslným zatažením nižších tříd lidu do boje náboženského, jakož i bezohlednými útoky na zkažené duchovenstvo. Ale mistři pražští nedovedli jako on massy upoutati, a úzkostlivé pokusy university, aby překazila dalšímu šíření hnutí, bezvýsledny zůstaly oproti vášnivým slovům lidových kazatelů, kteří se nestarali nic o náhledy pražských theologů,[38]) nýbrž na vlastní pěst hlásali pravdu biblickou každý dle svého zdání a s úplným pominutím tradice. Heslo samostatného badání v písmu a svobodného kázání slova božího bylo již vydáno; v Čechách se byli postavili proti papeži a proti koncilu — a teď by se měli poddati autoritě několika pánů z kathedry?

Příklad kritiky současné církve,[39]) již pro-

---

[38]) Srv. na př. stížnost v listu z r. 1416 u Pal. Doc. 635: qui dimissis consiliis, dictis, scriptis magistrorum suo proprio innituntur capiti. Viz Höfler I. 398: ad quid sunt nobis mistrzi fistrzi? atd.

[39]) Jan Němec ze Žatce praví jednou, že »nejsilnější léčka antichristova« je tvrzení, že církev římská něco tak a tak drží a proto že jest další badání nebezpečno. Höfler II. 825.

váděl Hus a jeho přátelé, a příklad návratu ku pramenům působil mocí neodolatelnou; a také to hlavní, co pojilo husitské sekty a různotvárné názory, jež seskupily se pod jménem táborství za prvních let revolučních, bylo samostatné čtení a vykládání písma, a to kněžími i laiky. »Základ všeho pozdějšího zla bylo bludné pojímání písma,« stěžuje si pražský kronikář.[40]) Za základ brali zásadu, že v bibli a zejména v novém zákoně je obsaženo vše, čeho třeba ke spáse člověka, a že nový a starý zákon se navzájem vysvětlují; všecko ostatní, jako veškery spisy církevních učitelů, bylo prohlášeno za zbytečné a protikřesťanské. Pro výklad písma klade však táborský spis tato pravidla: Slova starého i nového zákona a slova proroků a svatých apoštolů jsou pravá a za pravá uváděti se mohou, jak stojí a znějí. Slovům písma nemá se ničeho přidávati, ničeho ubírati.[41]) Všecko poevangelické mělo se tedy odstraniti. Na místo deformované církve chtěli položiti jedni obnovu věku apoštolského, jiné blouznivé a fanatické hlavy věřily v příchod tisíciletého království, k jehož spoluzaložení byly prý povolány. Potom bylo ovšem dosavadnímu základu jejich, bibli, rovněž zaniknouti a býti nahraženu nepsaným zákonem Kri-

---

[40]) Höfler I. 390. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. rkp. knihovny mnich. č. 8365, 217a.

[41]) Höfler I. 402. V českém skládání polemickém praví Táborita: »v knihách biblí úplný zákon jest«; ale ovšem patří k tomu správný výklad, neboť »staříť sú nesrozuměli jako lidé hlúpí«. Čas. Mus., V. 382. Srv. prohlášení Táborů u Höflera II. 652: scriptura — hoc, quod exprimit, illud vult; 656: litteralis sensus — habet summam auctoritatem.

stovým v srdcích vyvolených.[42]) K názoru pak nejradikálnějších radikálů, ohavných Adamitů, kteří vyhlašovali, že Bůh jest v nich,[43]) vedl už krok jediný.

Oné zásady čistě slovního pojetí nedalo se však užiti právě v učení o poslední večeři, v němž se praví Tábořì a blouznivci tolik lišili od Pražanů a Žižkových poloutrakvistů. Transsubstanciaci popírali zajisté všichni, i mravně přísní »bratří« i poloztřeštění Adamité. Táborští theologové, jako Biskupec a Jan Němec, zasazují se se vší rozhodností o to, aby ustanovovacím slovům večeře páně přikládal se smysl ne doslovný, nýbrž obrazný, a bojovali proti přítomnosti těla božího jako později přívrženci Zwingliho a Kalvina,[44]) Němec při tom odvolává se výslovně na způsob mluvy v bibli, v níž znaků užívá se místo věcí a naopak.[45]) A týž theolog vyslovuje větu, že víra Kristova dá se bod za bodem písmem nebo rozumem vyvoditi, náhled to, jenž jistě vysoko se povznáší nad hrubé lpění na liteře.[46]) Tábořì tu šli stejným krokem s Wiklifem, který taktéž celkem od doslovného smyslu vychází, ale v učení o večeři Páně přítomnost těla Kristova pojímal jen jako »duchovní, svátostní«.[47])

---

[42]) Höfler I. 438 a 500. Staří letopisové 478: Přijde taková hojnost ducha svatého do srdcí věrných, že nepotřebí bude jednomu každému učiti se od druhého.

[43]) Höfler I. 500.

[44]) Tamtéž 587/8.

[45]) Höfler II. 825; srov. tamt. 487; 588, 822 a dále.

[46]) Srv. větu Wiklifovu u Lechlera I. 485 pozn. 2: utrobique in scriptura sancta est conformitas rationi et per consequens ratio est testis necessarius ad habendam sententiam scripturarum.

[47]) Tamtéž 635 a dále.

Tento náhled vedl především k zamítnutí modloslužebného uctívání hostie, jež dosud jí bylo vzdáváno. Němec, mezi táborskými kněžími nejvěrnější následovník Wiklifův, praví, že věřící člověk jest hodnější pocty než svátost oltářní.[48]) Jest pochopitelno, že protiva tato u mnohých nevzdělaných stupňovala se na frivolní pohrdání věcí dříve zbožňovanou, že současně příliš časté, často i každodenní přijímání svádělo mnohé k formálnímu znehodnocení svátosti, jež u utrakvistů platila za »strašně vznešenou«.[49]) Ale takové výstřelky jsou nerozdílně spojeny s každým hnutím, jež rázně v před si razí dráhu. Duchovní vůdcové táborství snažili se vrátiti se ku prameni ryzímu, původnímu, když podávali lidu bibli a když zavrhovali skoro celou zevnější formu církevního života jako pozdější padělek. Část posluchačů jejich vyvodila z toho, že posvátné budovy a umělecká díla se mají ničiti, přednost že se má dávati stodole před chrámem a sádce před křtitelnicí, a hostie jako

---

[48]) Höfler II. 827. Podivné jest označení tohoto směru v katol. traktátu z roku 1421: Sunt iterum alii hodie in Boemia heretici Jacobite secundum aliquos nuncupati — qui non erubescunt dogmatizare nec verentur asserere, heresim esse, genua flectere coram sacramento corporis Christi atd. (Cod. lat. Mon. 5835 fol. 273 b.) — (Dodatek z pozn. Bezold.:) K jménu Jakobité srv. Kroniku limburskou (Chron. Luneburgicum, vyd. již u Leibnize SS. III, 172) k r. 1386 (vyd. Rossel, str. 75/6).

[49]) Ne ulla iniuria seu irreverentia sacramentis tremebundissimis eveniat, stojí v pražském snesení synodálním z r. 1426 (Procházka 323). Ultraradikálové tvrdili naopak, že člověk nacházející se v milosti boží může v každém pokrmu těla a krve Kristovy požívati. Höfler I. 440; 500.

»modla« či »motýl« a latinské hymny jako »štěkot psí« že mají býti posmívány a mrtví spíše pod šibenicí než na hřbitově že se mají pochovávati.

Vidíme, kam až rozšiřují Táboři pojem volného výkladu písma a osvobození slova božího, že nezůstávají státi v otázce večeře páně při změně formální. V saekularisaci duchovních statků souhlasily všecky strany husitské; jen že Táboři rozšířili ji i na ornáty kněžské a ozdoby chrámové, jež zavrhovali a kterých mělo se užiti na podporu chudých a na jiné zbožné účely.[50]) Veliký manifest táborský z r. 1431 odůvodňuje toto osvobození církve od škodlivého nadbytku velice drastickým způsobem. »Kněží,« praví, »chovají se jako psi; dokud mají kost v tlamě a ji ohlodávají, tiše jsou a nemohou štěkati; králové, knížata, páni a města učinili by tedy veliký skutek milosrdenství, kdyby jim kost z hltanu vytáhli; třebas by se jitřili nad tím a vrčeli jako psi, když jim chce někdo kost odejmouti.«[51]) O převládající snaze táborství, postaviti kněze a laiky na roveň, promluvíme později více.

Ale nejpříkřeji vyvrcholili radikálové myšlenku o trestání a vykořeňování všech bludů. Trestání takové mělo býti podle 4. artikulu předsevzato v každém stavu od těch, jimž to náleží, a smrtí měly se odpykati nejen těžké zločiny, nýbrž i smilstvo, lichva a pod., jakož i nadržování jim. V tom zaměňovali pak mnozí táborští kněží, opírajíce se o příklady starozákonní a proniknuti jsouce jmenovitě ideami chiliastickými,

---

[50]) Höfler II. 721.
[51]) Mon. conc. I. 161.

právo nápravy[52]) za povinnost brániti zákona božího. Hříšník byl nepřítelem zákona božího, a kdo Táborům, »mužům zákona božího«, v cestu vstoupil, musil náležeti mezi hříšníky. Táboři považovali se za povolány, aby jako »mestní andělé boží a bojovníci Kristovi« z trojího přikázání: obrany, trestu a pomsty pobili všecky Netábory. Pravili výslovně, že jest nyní čas pomsty a nikoliv milosti, navazujíce na představy chiliastické, jež u massy »bratří« byly obyčejné. »Zlořečený jest každý,« zněla jejich strašná zásada, »jenž meči svému zbraňuje od vylévání krve protivníků zákona Kristova, neboť má ruce své umýti a posvětiti v krvi jejich.«[53]) A jakkoli tato blouznění chiliastická o přicházejícím království nebeském na zemi, k jehož přípravě všecko nebožské a pouze lidské odklizeno býti má, v pozdějích letech zanikají, zůstal přece princip vykořeňování hříchů v plné přísnosti. Nejzřejmější výraz jeho jeví se ve vojenském řádu Žižkově z r. 1423; tam slavnostně prohlašuje Žižka a všichni jeho následovníci každého stavu, že chtějí »ze všech neřádův trestati a bíti, trestáním honiti, mrskati, bíti i zabíjeti, stínati, věšeti, topiti, páliti i všemi pomstami mstíti, kteréž pomsty na zlé slušejí vedle zákona božího, nižádných osob nevyjímajíce, ze všech stavů, mužského i ženského pohlaví«.[54])

---

[52]) To přiznal Wiklif lidu naproti pánům; jeden protihusitský traktát vyslovuje domněnku, že artikul o trestání hříchů vlastně k tomu směřuje. Höfler II. 480 pozn.

[53]) Höfler I. 399; 438.

[54]) Neuere Abhandlungen der k. böhm. Ges. der Wissensch. Bd. I. (1791) 387.

Důsledek, jejž rádi vyvozovali, byl, aby všechny statky nepřátel božích spadly na vykonavatele trestného rozsudku.[55])

Je pochopitelno, že takové věty, byť byly jen napolo prováděny, musily dáti podnět k nejhroznějším scénám. Krvežíznivost a ukrutnost byly dlouho považovány za ostře vynikající známku všeho táboritstva a na radikální husity hledělo se jako na ďábly v lidské podobě. Nepopíratelno jest, že fanatismus Táborů vyžádal si nesčíslně obětí a že surové hordy sedláků při tom nezřídka jevily divou touhu po vraždění a radost v děsných činech. To nelze nikdy zastříti a omluviti. Ale rozhodně je třeba zamítnouti náhled, jako by právě Táboři rozpoutali divokost, jež v dějinách oněch dob sobě rovné neměla.[56]) Jednak sáhli husité k zbrani vskutku v obraně, jednak pak řádili jejich čeští a zahraniční nepřátelé daleko hrozněji a běsněji. Uvážíme-li fakta, vzpomeneme-li hanebností, jež páchali na husitech katolíci v Kutné Hoře, vévoda Albrecht rakouský, němečtí křižáci a uherské sbory, budeme souhlasit se soudem Palackého, že husité se chovali zpravidla mírumilovněji a humánněji.[57]) Palacký ostatně

---

[55]) Höfler I. 400; 436.

[56]) Srv. Pal. Geschichte des Hussitentums etc. str. 123 a dále; mimo to Böhringer, die Vorreformatoren des 14. und 15. Jahrh., 2. díl, 745: Táboři byli »jen o málo lepší, než jejich nepřátelé, římští katolíci, kteří arciť ještě hrůzněji byli řádili«.

[57]) Tak na př. i za strašné řeže v Prachaticích ušetřili Žižkovi Táboři, zpití vítězstvím, žen a dětí (Höfler I. 425). Německý pramen podává zprávu, že husité krvavě dobyvše Plavna (25. ledna 1430) »paním ničeho neučinili«. (Thüring. Geschichts-Quellen III. 666.) O dvorném cho-

přiznává, že Žižka sám neznal pražádných ohledů a lidskosti, měl-li před sebou »nevěřící« dle svého smyslu. Za jeho vedení přihodily se také nejšerednější výbuchy ukrutenství; nešťastníky, kteří do jeho rukou padli a kteří pro Boha prosili, že chtějí přistoupiti k víře táborské, nechával zmírati bez milosrdenství v plamenech.[58]) Ostatně vedla se tehdy válka vůbec způsobem přebarbarským a řádná justice hrdelní prováděla se s odpuzující surovostí; v tomto obecném krveprolití, hranicích a hrůzách muk nepůsobí děsy válek husitských nikterak dojmem neobyčejným.

Především nesmíme však zapomenouti, že z táborství samého vyšla mocná reakce proti tomuto přehánění v trestání hříchů a »vojně boží«. Synoda kněží táborských zakázala nejen duchovním osobně nepřátele bíti a touhu po vraždění vzbuzovati, nýbrž stanovila také, že při odsuzování a popravování provinilých nesmí se užívati starého zákona anebo zákonů světských, pokud s evangeliem stojí v odporu; popravy měly se díti jen v těch případech, kde je dovoluje nový zákon, a to s uvarováním nepotřebné krutosti.[59]) A zákazy tyto nezůstaly docela bez účinku; dovídáme se na př., že Václav Koranda, jeden z nej-

vání husitů ve Slezsku srv. Grünhagen, die Hussitenkämpfe der Schlesier str. 186. Srv. Martina z Bolkenhainu k r. 1430 (z dodatků Bezold.).

[58]) Höfler I. 409; 425; 432. — (Dodatek z pozn. Bezold.:) Srv. i místo z mnich. rkpsu 8365, 207b. Srv. dále soud Mat. Döringa o »dira crudelitas« křížového vojska k r. 1427 u Menckena, SS. III. 4.

[59]) Höfler II. 484: quarto predicti sacerdotes respicientes excessus in vindictis etc. Srv. podobné usnesení Pražan u Procházky 274.

smělejších a nejvlivuplnějších kněží táborských, od té doby, kdy zúčastnil se činně obrany jakési věže, nikdy mše nesloužíval, nýbrž do smrti jen kázával, poněvadž se domníval, že někoho smrtelně zranil.[60])

Ještě zajímavější jest okolnost, že v husitství jevil se velmi brzo, a to docela v opak k panujícím názorům, směr, slabý ovšem, který všecko krveprolévání, ať už za války či z nálezu soudu, bez podmínky zavrhoval. Nelze určiti,[61]) zda původ jeho vyvoditi jest ze vlivů valdenských nebo lollardských, či zdali pochodí z obou. Ale už v letech 1417 a 1418 horlili mistři a kněží pražští proti »opovážlivému« tvrzení, jako by trest smrti podle vůle boží nebyl za žádných okolností přípustným.[62]) Nejznamenitější zástupce tohoto náhledu byl Petr Chelčický, »duchovní otec české jednoty bratrské«, povaha ideální a svérázná. Rázně kárá malátnost mistrů, kteří bouří se pro požití jaternic v pátek, ale z ohavného krveprolévání žádných výčitek si nedělají.[63])

Už jsoucnost takového opravdu lidského smýšlení za vlády železa má v sobě něco blahočinného. Leč praktického vlivu směr ten se nedodělal. Neboť opakované stížnosti a opatření proti

---

[60]) Staří letopisové 42/3. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. artikule eichstädtských husitů roku 1461, Falckenberg, Nordgauische Alterthümer, I. 209.

[61]) Srv. o Lollardech Lechlera n. u. m. II, 25 pozn. X.

[62]) Pal. Docum. 679. Arch. č. VI. 38.

[63]) Palacký D. IV. 1, 477 a dále; týž o poměru Valdenských k někdejším sektám v Čechách (Praha 1869; něm. vyd. v Uč. Spol.) str. 32/3.

beztrestnosti sprostých zločinů,[64]) zejména loupežení, vysvětlují se ovšem ne ze zásadního zavrhování trestu smrti, nýbrž z právní nejistoty za nekonečných dob válečných. Naproti tomu jsou mnohonásobná svědectví, že v Praze trest smrti zrovna jako mučení provádělo se po způsobu starobylém; podání o tom omezuje se ovšem skoro úplně na zmínku o trestech uvalených na kacíře nebo zločince politické.[65]) Přece však podle Rokycanova výroku na koncilu basilejském se zdá, že aspoň zlodějství v Praze smrtí trestáno nebylo; praví, že v Praze už od kolika let nikoho nepověsili.[66]) Souviselo to se snahou, říditi se pokud možno nejdokonaleji písmem svatým. Ještě méně mohlo se líbiti ohromné většině husitů zavrhování války. Naopak — theologům husitským bylo se namáhati, aby boji o bytí či nebytí, jejž neodvratná nutnost jim ukládala, dali náboženský podklad a posvěcení. Mistři pražští a kněží táborští učinili to společně. Řídili se větou, že křesťanské války smějí se vésti jen z donucení, nikoliv ze svobodného rozhodnutí, určitěji řečeno jen v takových případech, kde to nový zákon dovoluje a kde je spravedlivá k tomu příčina, proti

[64]) Srv. Arch. č. III. 245; 251; 266; Pal. D. III. 3, 174. Ondřej z Brodu vynáší soud příliš krutý: Quotquot enim erant fures, latrones, vispiliones, predones, homicidae, sacrilegi, falsarii, et qualescunque heretici, ad illos confluebant, quos ipsi gratissime velut probos homines capiebant. — Non erant furcae, non erant patibula atd. (Höfler II. 350, opraveno dle rukopisu.) — (Dodatek z pozn. Bezold.:) Srv. i rkp. mnich. 8365 f. 217a.

[65]) Srv. na př. Höfler I. 455; 479; 498; Staří letop. 50 a dále; 73; tamt. 74 zmínka o stětí sprostého zločince.

[66]) Mon. conc. I. 341.

nepříteli víry a vlasti; a i k tomu musí »zákonná moc« dáti svůj souhlas, anebo, není-li jí, dodávali Táboři, lid křesťanský nebo vůbec muž, vedený duchem svatým.[67]) Tedy jen na obranu poznaných pravd a na ochranu jejich vyznavačů počali husité válčiti; ovšem že nedaly na se čekati »neřády«, ukrutnost a lakota, před nimiž vážně varovali duchovní. Kněží táborští tvrdí, že jest to umění nebezpečné a nesnadné, vésti válku »caritative«, a proto že jest cesta modlitby, vyjednávání a, třeba-li, utrpení daleko jistější.[68])

Theorie tato doznala však za války velice podstatné změny nebo aspoň rozšířen byl výklad její tak, jak nejrozhodněji vystupuje v prohlášení, jež učinil Prokop Veliký jménem Táborů vyslancům koncilu dne 8. června 1433.[69]) Označuje válku ovšem za boj obranný, ale navazuje k tomu poznámky o spasitelných účincích, za něž prý jest jí již děkovati; nehledíc ku ochraně věřících, byli prý mnozí k svému vlastnímu dobru také donuceni, aby přijali čtyři artikule, konečně že strach války dal podnět k shromáždění koncilu a k slyšení Čechů. »Z milosti boží, pokračuje, povzbudí vřava válečná srdce ku poznání a přijetí

---

[67]) Srv. Höfler II. 481/3; 687 a dále. Procházka str. 275.

[68]) Höfler II. 484.

[69]) Už r. 1429 za jednání prešpurského vyhlašovali husité, že nevloží meče do pochvy, dokud všechno pod svou víru nepřivedou. Srv. Höfler I. 582; I. G. Schelhorn, Beiträge III. 78 a dále. — (Dodatek z pozn. Bezold.:) Srv. Palacký, Urkundl. Beitr. II. č. 623. Tamtéž podobná zpráva z prosince 1429 v č. 624. Obavu před husitským »panstvím světovým« vyslovuje současné psaní pařížské university císaři Sigmundovi (archiv vídeňský).

oněch pravd (totiž 4 artikulů).« Neboť jediné jejich přijetí učiní konec vojně. »Trpíme zajisté,« končí, »proto útrapy válečné, abychom oněm pravdám uchystali sídlo jim příslušící v církvi boží, abychom dobyli šťastného míru a pokojných dní; potom dojde s pomocí Páně splnění jednota církve, láska bratrská, náprava mravů a všecka ostatní přání.«[70]) Svaté válce vykazuje se tu již poslání, netoliko chrániti věřících Čechů, nýbrž celý křesťanský svět mocí přivésti k obrácení a ideální dokonalosti. Bylo to pojetí daleko velkolepější, třebas že fantastické; upomíná na ozbrojené evangelium svobody, jež hlásala revoluce francouzská. Naproti tomu vyslovuje jeden varovný list, poslaný husitům r. 1434, domněnku, že lid český, nespokojí-li se s kompaktáty, chce vésti válku pro dva artikule docela jiné, totiž pro neodvislost od jakéhokoli panství a za trvalé držení nabytých statků.[71]) Ale strana radikální zrovna tak, jako ostatní, nepřestala nikdy vyhlašovati boj svůj jako boj obranný a k zvelebení věci boží vedený — a i ti, kdož smýšleli demokraticky, nebyli by se odvážili program náboženský zaměniti za sociálně politický.

Neboť kněží stále zůstali duchovními a duševními vůdci táborství — i přes rozpoutání živlu laického a přes válečný lesk slovutných bojovníků. Stojí za námahu dokonaleji podívati se na tyto muže tolik nenáviděné a posmívané,

---

[70]) Mon. conc. I. 419 a dále. Podobně stojí v odpovědi české ze 4. čce.: bellamus itaque, ut pacem universali ecclesiae procuremus, tamtéž 437. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. Palacký, Urk. Beitr., II, č. 864.

[71]) Mon. conc. I., 535, Arch. č. III. 439.

především v jejich boji proti husitské pravověrnosti.

Nepřátelé jejich, katolíci a Pražané, rádi ukazují na neobvyklost církevního života mezi Tábory, jejž tolik si ošklivili. Je nesporno, že radikální duchovní veřejně na odiv nosili své kacířství, v jejich smyslu ovšem prvotní církevnictví, a naháněli starověrné mysli už pouhým vzezřením hrůzy. V jednoduchém světském šatu, bez tonsury a s dlouhou bradou přistupovali ke mši Páně, a to v jakémkoliv domě nebo také pod širým nebem; modlili se klečíce Otčenáš, mluvili potom slova proměňovací nad chlebem a vínem a podávali lidu svátost.[72]) V bitvě nosili před bojovníky v dřevěné monstranci, upevněné na vysoké tyči, hostii jako viditelné znamení svaté války a rozohňovali je k boji;[73]) že mnozí, zapomenuvše úřadu svého, zúčastnili se řeži, bylo už zmíněno. V čelo jim vstoupil r. 1420 biskup, který však nijak nezaujímal znamenitého postavení; vlastní moc církevní, zdá se, že byla na shromážděních či synodách kněží. Musíme všimnouti si lépe snesení těchto shromáždění a disputací jejich s Pražany a obapolných spisů polemických, jak nám je přebohatě podává na základě akt založená kronika biskupa táborské-

---

[72]) Höfler I. 393/4; Pal. D. 2. vyd. III. 2. 28 pozn. 23. a Urk. Beitr. II, 522 sq. Proti výčitce Pražanů, že slouží mše na hromadách kamení, místo na oltáři, odpovídali: in civitatibus, in quibus missamus, habemus utensilia specialiter distincta et in exercitu campestri specialem currum distinctum, in quo haec deducebantur. Höfler II. 566.

[73]) Höfler I. 378; 411; Scriptores rerum Silesiacarum, VI. 83.

ho Mikuláše, abychom naproti chmurným a nevraživým líčením utrakvistického dějepisce Vavřince z Březové mohli poznati podivné ty sektáře z jejich ušlechtilejší stránky.

Synody vyslovují se především s největší otevřeností a nejrozhodnější hanou o slabostech a zlořádech vlastní své strany; varují kněží, aby místa z písma ze souvislosti vytržená nevykládali po svém rozumu, nýbrž aby porovnajíce písmo s ním samým, snažili se pravého smyslu se dopíditi.[74]) Horují proti neduchovnímu vměšování kněží do záležitostí světských, proti hrdosti, krutosti a lakotě obcí a snaží se správné pojímání eucharistie upevniti.

Ale nechť jeví se nám malichernými a neutěšenými dlouholeté rozhořčené spory, které vedli Táboři s Pražny větším dílem o nutnosti či nedůležitosti ornátu při mši svaté, přece poskytuje nám srovnání protivníků a způsobu jejich boje mnoho zajímavého. Srovnání to však nikterak nedopadne ve prospěch konservativních mužů z university; ti zápasí veskrze o názory a zvyklosti, v jejichž zavržení jeví se každému svobodnějšímu mysliteli hlavní zásluha Táborů; tak v předpisech o ornátě a obřadech při sloužení mše, jsoucnosti očistce atd. Jediná věta Pražanů už stačí, by označila nevyrovnatelnou protivu stran: »nechceme jako zběsilci opovrhovati výroky svatých duchem svatým naplněných a církví svatou doporučených, nýbrž se šíjí pokorně sklo-

---

[74]) Höfler II. 482: debent ex ipsis sacris scripturis sensum capere veritatis, cum diligentia perpendendo, ne parti scripturae alicui contradicant.

něnou je chceme přijímati a zachovávati.«[75]) Jsouce pyšni na svou pravověrnost dopouštějí se však dokonalé hrubosti; vytýkají svým protivníkům »ďábelské povyšování«, »ducha podvodu«, »hloupou pitomost« a přirovnávají je ku falešným prorokům z evangelia, ke kobylkám Jana Křtitele, k opilé a potácející se nevěstce, ba praví jednou dokonce, že nebudou své perly pod svině házeti.[76]) A všecko to děje se ovšem, jak sami dí, bez újmy na lásce bratrské.

V zachovaných táborských spisech obranných najdeme ovšem také leckteré slovo příkré; Pražanům dává se v nich zejména několikrát příjmí pokryteckých fariseů a překrucovačů písma, ba jednou přirovnávají se i k obíleným hrobům a k nádobě zvenčí čisté, uvnitř však plné nečistoty. Ale hrubosti tyto velice zřídka se tu vyskytují; celkem jest třeba uznati, že brání se zcela věcně. Nehledě k ujišťování, že mají na zřeteli jen věc pravdy a že se chtějí podvoliti[77]) každému správně odůvodněnému poučení, prohlašují, že sloužení mše v ornátě nepovažují za něco absolutně hříšného.[78]) Ale takové zvyklosti jsou v jejich očích jen »tradicemi a nařízeními papežů a jiných lidí, kteří už daleko odchýlili se

---

[75]) Höfler II. 523. Zmíněný tu traktát nachází se u něho str. 502—545.

[76]) Tamtéž 538.

[77]) Tamtéž 489.

[78]) Tamtéž 493. Náhledu tomu skutkem průchod zjednal Prokop Velký r. 1423, kdy sloužil v ornátě, ani Pražané nedostáli svému slibu, že bez ornátu mši sloužiti budou. (Tamtéž 575.) (Dodatek z pozn. Bezold.:) Srv. i prohlášení »tolerance« táborských kněží z 13. ledna 1430 v Palackého Urk. Beitr., II., č. 628.

od života Kristova a jeho apoštolů, v nichž láska už vychladla a nespravedlnost domohla se vlády.«[79])

Na písmo spoléhajíce přikládají tedy na celý pozdější vývoj církve měřítko kritiky historické, ocenění podle doby vzniku a podle souhlasu s nepopíratelnými prameny. Co v bibli psáno stojí, anebo přímo z jejího obsahu vyplývá, jest předmětem víry.[80]) Ovšem je k tomu třeba správného výkladu; poukazují výslovně, jak je nepřístojno bez rozumu vynímati citáty z bible.[81]) Ale ještě ostřeji odsuzují přeceňování církevních otcův a učitelův, kteří vesměs bludu poddáni byli; prohlašují, že jest velice snadno možné, že několik doktorů souhlasně tvrdí něco bludného a že naopak může býti dáno některému současníku písmo hlouběji chápati nežli doktoři.[82]) A odvolávají-li se mistři jednou k papeži Silvestru I., odmítají Táboři svědectví toto bezcenné; »také mnozí jiní papežové římští nikterak se neostýchali omlouvati autoritou svatých Petra a Pavla své odpustky, vybájené a zákonem božím neodůvodněné, svou simonii a jiné hanebné činy.«[83])

Nelze tu neuznati nesrovnatelně volnější směr, smělý návrat k prvním dobám křesťanství. Bohatá výprava služeb božích s vnějšími odznaky považuje se za překonané starozákonní stano-

[79]) Höfler, II., 490.

[80]) Tamtéž 600: veritates — primarie designatae per ea, quae scripta sunt in canone bibliae et veritates credendae inevitabiliter et directe deducibiles ex eisdem.

[81]) Na př. tamtéž 672: laici specialiter in sic sinistre allegatis scripturis decipiuntur.

[82]) Tamtéž 578; sic doctores quatuor atd.

[83]) Tamtéž 555.

visko: zralejší věk církve spokojuje se pokud možno málo odznaky a i tyto upamatují nás na stav ještě nedokonalý.[84]) Vyvinutá symbolika chová, jak správně poznamenávají, podnět ku pověře, ana ve značkách samých hledá se síla božská.[85]) A jak příhodně odpovídají na výtku, že chtějí rozdíl mezi klerem a laiky úplně odstraniti: »rozdíl mezi kněžími a laiky byl by dostatečně veliký, kdyby onino byli věřícím vzorem v řeči a obcování, v lásce, víře, v cudnosti, v učení a vážném chování; — bylo by lépe, kdyby se kněz poznával po svém chování než po neživotném odznaku; právě tím dala se dosud klamati církev římská.«[86])

Mohli bychom se domnívati, že Táboři i v boji theologickém téměř výhradně používali bible. Ale oni naopak vystupují s celou výzbrojí tehdejšího bohosloví a snaží se mistry přemoci na jejich vlastním poli. Ba dokonce se zálibou uvádějí církevní otce a pozdější církevní učitele,[87]) mezi poslednějšími arci též »evangelického doktora« Wiklifa; rádi odvolávají se na Mikuláše z Lyry, kterého už Wiklif vysoko cenil jako hlavního zá-

---

[84]) Tamtéž 600: licitum est uti aliquibus ceremoniis, quamdiu est religio viatorum imperfecta, cum moderamine tamen.

[85]) Tamtéž 583: virtutem dei — reponunt in caracteribus et in signis, quod videtur esse occultus contractus et desponsatio cum daemoniis etc. (!)

[86]) Tamtéž 497/8.

[87]) Slova sirotčího kazatele Oldřicha ze Znojma na koncilu basilejském platí i pro Tábory: »allegamus non tantum antiquos (sc. doctores), sed etiam novellos, se veraciter in scripturis fundantes, ut Lyram, Gorram etc.« Mon. concil. I. 295.

stupce doslovného výkladu písma.[88]) Mimo to pohybují se Táboři se zálibou na poli dějin církevních (při čemž ovšem darování Konstantinovo a papežka Johanna mají ještě své místo)[89]) a také neopovrhují odvoláváním se na právo kanonické.[90]) Zejména však vytýkají mistrům tónem velice důrazným jejich nedostatečnou logiku a stěžují si na ně, že slabost svých důkazů snaží se nahraditi hrubostmi.[91])

Nemáme zde naprosto co činit s lidmi sčetlými v písmu, ale jinak nevzdělanými, nýbrž s muži, kteří věděním i školou Pražanům jsou veskrze rovni. Ba dbají i slohu ve svých rozvláčných pojednáních a omlouvají se pro některé nahodilé omyly gramatikální anebo chybné výrazy.[92]) Jejich biskup Mikuláš a mnozí z jejich kněží, jako Markold a Jičín, byli se domohli dříve i gradů v uměních svobodných.[93])

Jest však charakteristické, že Mikuláš omlouvaje v předmluvě ke své kronice táborské svůj neelegantní sloh, praví: »Jest lépe, když skryté věci jednoduchou řečí činí se zřetelnými, nežli jasné frasemi filosofickými když se zatemňují; kdo pro řeč svou volí chod plebejský, chce

---

[88]) Srv. Herzog, Realencyklopädie für prof. Theologie X. 348; Lechler n. u. m. 487.

[89]) Höfler II. 555; 567.

[90]) Tamtéž 557; patet in jure divino et humano seu canonico nutritis.

[91]) Tamtéž 547; 568; 566: non volentes ratione veritatem, quam habemus — vincere, ad confusiones recurrunt, nominibus pravis nos licet injuste sordidare volentes.

[92]) Tamtéž 700.

[93]) Höfler I. 399; 442.

jí takový směr dáti, aby každý, kdo ji slyší, byl stejného náhledu.«[94])

Zatím však není dílo jeho a traktáty v něm obsažené nikterak psáno prostonárodně, nýbrž tónem tehdejších vědeckých pojednání. Ale na některých místech uplatňuje se přece kritika, platící náhledům protivníkův, formou, jež dovoluje nám s jakousi jistotou souditi, jak kněží táborští mimo boj theologický v řečech svých k lidu mluvívali. Tak na př. odmítají námitku Pražanů, že nemá se dávati pohoršení, pravíce, že podle toho principu nesmělo by se trpěti též žádných železných nástrojů, stromů a provazů, žádných oken, aby ten neb onen nemohl se nebo jiné jimi zahubiti.[95]) Tak popisují očistec Pražanů jako místo, kde jedni na krku nebo životě nebo na ruce jsou trýzněni, jiní u stolů sedí a hodují, svaté Pražan pak líčí jako maršály nebeské, kteří krotí boha jako nějakého rozzuřeného krále, aby ve svém hněvu nevyvedl něco nerozumného.[96]) A ritus latinský zplna posměchem odbývají: »bylo by lépe říci pět slov, jimž lid rozumí, nežli odbrebentiti jich 10.000 cizí hatmatilkou.«[97]) Ano, někdy proniká klidnou řeč úředního táborství též lidový fanatismus; »chrámy službě boží zasvěcené nemají se pleniti nebo bořiti; ale tomu nechceme zbraňovati, aby se podle zásluhy nenakládalo s prokletými, simonií otrávenými pelechy lupič-

---

[94]) Höfler II. 476: probabilius est abscondita rusticando elucidare atd.

[95]) Tamtéž 495.

[96]) Tamtéž 616; 630.

[97]) Tamtéž 580; srov. 697.

skými, v nichž neprovádí se u víře zákon boží.«[98]) Vidíme, že tito theologové, u nichž našli jsme neočekávaně mnoho umírnění, vzdělání a svobody v pojetí, dovedli mluviti i jinou řečí, než činívali ve svých traktátech a apologiích. A smíme pevně býti přesvědčeni, že máme zde činiti s nejlepší částí duchovenstva táborského a že jinak tento v pravdě reformátorský směr neměl vlivu na massy »bratří«. Svědectví synody táborské, jistě autentické, potvrzuje více než sdostatek stížnosti utrakvistů o zneužívání úřadu duchovního a zejména svobodného kázání kněžími táborskými, kteří místo aby divoké vášně bojechtivých zástupů krotili, je naopak ještě rozplameňovali. A za jisto jest přijmouti, že »smělý orlí let« kazatelů blouznivých, ale v písmu pevných více zamlouval se massám zvyklým náboženskému a válečnému rozohnění, nežli smírné pokusy a podrobné diskuse vyškolených theologů.

Musí se nám namanouti konečně otázka: jak mělo se to se snášelivostí náboženskou u Táborů, kteří byli mnohem svobodomyslnější a dále zašli se snášelivostí, jíž nenašli jsme u prozřetelných konservativních Pražanů? Palacký velebí Tábory, v nichž prý našla místa ušlechtilá myšlenka náboženské snášelivosti.[99]) Tomu zdají se arci odporovati žaloby a obviňování, jež především vznáší utrakvistický dějepisec na Tábory, že prý všecky, kdož nesouhlasili s jejich učením, pronásledovali a pobíjeli.[100]) Viděli jsme také už

[98]) Tamtéž 721.

[99]) Pal. D. 2. vyd. III. 2. 35.

[100]) Srov. Höfler I. 408 a dále. V Soběslavi ohlašovali Táboři 20. ledna 1421, že každý kněz, který v ornátě

shora, že za převládajícího vlivu Žižkova Táboři rovněž hranice stavěli a nejen ohavné Adamity vyhubili, nýbrž i katolíky a věřící husity pronásledovali. Ale zdá se, to že později se změnilo; nejzřetelněji jeví se nám mírnější pojetí v manifestu táborském z roku 1431, který církevní systém pronásledování kacířů naprosto zavrhuje[101]) a činí ten pozoruhodný výrok, kdo jiné pronásleduje, sám že jest kacíř a každé trestání bludařů na těle i životě že jest proti evangeliu a proti praksi prvotní církve.[102]) Že později velice snášelivý duch vládl mezi Tábory samými, svědčí Eneáš Silvius. A jiný spisovatel katolický podává zprávu, že husité na konec každého za peněžitou náhradu v pokoji při jeho víře ponechávali.[103]) Avšak slova manifestu nenechávají nás na pochybnostech, že tolerance táborská nikterak na tak slabém a nemravném základě nespočívala.

Vytýkalo se opět a opět husitům a specielně Táborům, že proti židům počínali si s velikou šetrností a že ubíjeli raději kněží než arcine-

mši slouží, má býti upálen; tamtéž 448. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. i jednání v Prešpurku r. 1329 a v Chebu r. 1431.

[101]) O výroku Husově v tomto směru srv. Pal. Doc. 293. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. se strany katol. napomenutí M. Šimona z Tišnova Píseckým z r. 1428 v Arch. českém, VI, 416 sq.

[102]) Mon. conc. I. 167—8; mezi jiným praví se tam: sicut Cayn fugavit seu insecutus est Abel, et non Abel Cayn — et Judaei persecuti sunt Christum, sed non Christus Judaeos, e t h a e r e t i c i p e r s e q u u n t u r C h r i s t i a n o s, s e d n o n C h r i s t i a n i h a e r e t i c o s. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. traktát Hubmaierův »von den Ketzern und ihren Verbrennern« (asi 1524).

[103]) Höfler I. 579.

přátele křesťanství.[104]) A přece ukazovali se židé, pokud víme, pro učení husitská zrovna tak nepřístupnými jako pro učení církve katolické: »každý dobře ví, praví česká polemická báseň, že žádný žid z kalicha nepije.« Za dobytí Chomutova husity poskákali židé raději sami do ohně — a přece jim nabízena byla milost, ale s ní i křest. Jest velice nápadno, že židům ponechána vůbec možnost se obrátiti — kdežto přece tak mnohý katolík přese všecko nabízení, že přijme učení táborské, byl života zbaven. Rovněž slyšíme, že luza pražská r. 1422 židům všecko pobrala a zkazila,[105]) jasné to svědectví, že se židé v Praze zdržovali v dobu, kdy všichni katolíci dávno byli vyhnáni. Nelze upříti, že výčitka ona není planá, a tím poznáváme i prapodivný směr husitské tolerance.

* * *

Náboženské ideje a zásady husitství nebyly tedy neplodny ve svém zvláštním oboru, v oboru církevního smýšlení a žití. Ale mnohem jasněji jeví se působení jejich po stránce sociální; zbraně sporu o víru rozpoutaly největší a nejhoužev-

[104]) Pal. Docum. 649; Höfler II. 345: contra Christianos optimos — d i m i s s i s a c i n t a c t i s J u d a e i s et hereticis crudeliter desevistis; dále místo protihusitského traktátu vídeňských theologů: contra clerum et templa — crudelius deseviunt, quam contra Judaeos continuos Christi domini — blasphematores et usurarios manifestos (Cod. lat. Mon. 5224 fol. 278 b); Časopis č. musea V. 387. Z Jihlavy byli r. 1426 židé vyhnáni, protože prý byli s Tábory srozuměni; srv. Chlumecký, Die Regesten der Archive im Markgrafthum Mähren p. 6. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. i Grantoff, Lübeck. Chron. II., 512.

[105]) Staří letop. 50; Höfler I. 86.

natější činnost ve společenském boji, ačkoliv právě tu byly bezprostřední výsledky Čechům samým neprospěšny a nepatrny.

Dva hlavní směry dají se dobře rozeznati — z těch jeden pracoval o zrušení rozdílu mezi duchovními a laiky, kdežto druhý sledoval tužby socialistické a komunistické. Avšak onen první směr obyčejně ani u nejradikálnějších Táborů nevystupuje vědomě,[106]) neboť i samy artikule chiliastických blouznivců mluví ještě o kněžích, a veliký manifest táborský z r. 1431 uznává dokonce tři skupiny církve bojující: kněží, pány a sprostý lid. [107]) Ale když už čtyři artikulové po mírném výkladu chovali v sobě značné omezení moci duchovních, a to zejména podáváním z kalicha laikům a saekularisací statků, platí to tím spíše a u větší míře o učení táborském, jež kněžím vzalo z rukou téměř všecky velké i malé prostředky panství a učinilo je vnějškem laikům úplně podobnými. Náhradu zjednati jim mělo ovšem duchovnější pojímání kněžství.[108])

Tak myslili duchovní táborští; jinak část lidu. Ta zvykla si dívati se na všechny katolické kněží jako na podvodníky mravně zpustlé, kteří snaží se ovládnouti laiky svým kejklířstvím, svým loutkováním při mši, svými kletbami a očistcem a stem jiných výmyslů nejhanebnější lakoty. A ne mnoho jinak soudili asi mnozí z nich o kněžích utrakvistických. Laik táborský požíval

---

[106]) Podobné u Wiklifa; srv. Lechler n. u. m. I. 567 a dále.

[107]) Mon. concil. I. 157.

[108]) »Sacerdotium spirituale«, praví kněží táborští. Höfler II. 497.

nejen kněžské večeře páně, on četl i bibli zrovna jako kněz a tvořil si o ní vlastní názory; on, který stále, třebas způsobem hrubým, byl si činil staré církevnictví a kněžství, věci kultu a víry, předmětem své kritiky, který pro dosavadní nerozum osob světských útrpný měl úsměv a každé vnější panství duchovenstva zavrhoval, byl přece ku svému vlastnímu rádci duchovnímu v poměru docela jiném, nežli skromný starověřec. A především to bylo popírání transsubstantiace, jež oloupilo kněžstvo táborské o tajuplný, nekonečně účinný lesk.

Táborští theologové mimo to sami činili rozdíl mezi pravými a nepravými kněžími,[109]) kterýmžto posledním přirozeně odepřeli schopnost udíleti svátosti. S tím přivedli jednu větu Wiklifovu ve spojení — že totiž každý kněz vůbec, je-li ve smrtelném hříchu, schopnosti oné vůbec postrádá.[110]) Kterýsi duchovní táborský, háje ostatně dosti opatrně této věty, dospěl až tam, že prohlásil, pro lid že by bylo lépe, kdyby místo špatných kněží nebylo kněží vůbec žádných.[111])

Je snadno pochopitelno, že mnohý laik ze všeho toho vyvozoval důsledky, že může vlastně bez kněžstva docela dobře se obejíti a úřad jeho sám vykonávati. Dovídáme se, že už v době vzniku táborství a ještě později dbali mnozí více slov písma znalých laiků, ba dokonce i paní,

---

[109]) Mon. conc. I. 158: presbyteri sunt duplices; aliqui sunt presbyteri Constantini imperatoris atd.

[110]) Pal. Doc. 679; Höfler I. 439. Lechler dokazuje, že věty této nevyřkl ani Wiklif sám, ani Hus; n. u. m. I. 608 a dále, II. 249 a dále.

[111]) Höfler II. 592.

nežli učení theologů[112]) a že zejména věřící lid kněžím v obcích neoblíbeným za služeb božích slovem i skutkem odporoval. Ale mnozí zašli ještě dále a tvrdili přímo, že každý věřící může kázati, zpovídati, křtíti a světiti.[113]) Zdá se, že tyto ideje o volném badání v písmu a o kněžstvu všeobecném zapustily kořeny zvláště mezi řemeslnictvem.[114]) »Svaté shromáždění řemeslníků« a písma znalí ševci, krejčí a krčmáři živě nám připomínají »potulné duchy« městské z doby reformace.[115])

A nejvýznamnějším výsledkem snah těch byl rozhodně vzrůst a vnikání lidové řeči v obory, jež až dosud výhradně držela kasta učených. Plným právem odsuzovali Táboři ono kněžství, které už svou cizí řečí jako by hlubokou propastí se od laiků oddělovalo a jim odpíralo jakékoli právo samostatného badání u věcech víry. Zákaz čtení bible prohlašovali za opatření vyplynulé z bídného strachu.[116]) A katolíci naopak si stěžovali, »že onino chtějí disputovati nejen před svatými a učenými muži, nýbrž i před nevzdělaným

---

[112]) Pal. Doc. 634: quidam — dimissis magistrorum — monitis sequuntur suum proprium sensum e t u t r i u s q u e s e x u s h o m i n e s i n d o c t o s; srv. Höfler I. 399: hi omnes respectum habebant ad quendam Wenceslaum in Praga p i n c e r n a m, qui ultra omnes in biblia notus etc.

[113]) Srov. Pal. Doc. 259; 342; 637; 679; Höfler I. 453; 482—4; Archiv č. III. 224; VI. 38.

[114]) Odtud pochází rozšířená u protivníků »enormis fama, qualiter in regno Bohemiae sutores et sartores divina peragerent«. Höfler I. 394; srv. Pal. Doc. 258 a dále.

[115]) Srv. Höfler II. 232; Pez, Thes. anecd. IV. 2. 533.

[116]) Mon. conc. I. 165.

a prostým lidem, jehož soudnost rozhodně na takové věci nestačí«.[117])

I Pražané sami čítali část mše svaté jazykem českým, Táboři pak česky četli mši celou; v popředí vstupují lidová kázání, a české písně kostelní nahrazují latinské hymny; ale nade vše pilně užívalo se u Táborů českého překladu bible. Zajímavo jest jejich ospravedlňování překladu písma. »Na začátku,« praví, »bylo téměř celé písmo psáno jazykem laiků — jak aspoň svědčí svatý Jeronym. Celý nový zákon napsán byl řecky, vyjmouc evangelium sv. Matouše, který psal je židovsky, a epištolu sv. Pavla Hebreům. Z toho vysvítá, že písmo svaté původně nebylo psáno latinsky, nýbrž jazykem oněch, pro něž bylo psáno. Proč prý by tedy i nyní nesměli míti písma svatého psaného německy, italsky, česky nebo uhersky?«[118])

Ale třeba jest míti se na pozoru, abychom neviděli v nechuti Táborů k latině a vůbec ku rouchu vědy středověké jedině slepou a drsnou negaci všelikého vzdělání, ačkoliv činitel tento taktéž spolupůsobil. Vedle směru bořivého shledáváme upřímnou snahu, aby vzdělání náboženské stalo se, pokud možno, společným majetkem všech věřících; kněží táborští vyučovali mládež obojího pohlaví v české řeči, a Eneáš Silvius, svě-

---

[117]) Volunt enim disputare non coram literatis et sanctificis tantum, sed coram indoctis et simplicibus, quorum capacitas ad recte iudicandum in talibus causis nullatenus se extendit. (Traktát theologů kolínských z r. 1430. Cod. lat. Mon. 5835 f. 108 a.) — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. Palacký, Urk. Beitr., II., str. 494 a 23.

[118]) Mon. conc. I. 166.

dek jistě nepodezřelý, velebí výši průměrného vzdělání u Táborů a zejména znalost písma u žen.[119])

To vede nás ke zvláštnosti husitství, na niž dosud málo důrazu se kladlo: jsou to hojné stopy ženské emancipace, již právě onen postup laictví byl podnítil. Už Milič a Matěj z Janova postihli v pohlaví ženském mocnější sílu náboženského žití; poslední tvrdí přímo: dar proroctví a důvěrného obcování s duchem svatým přešel prý na ženy a ty prý úsilím o říši nebeskou daleko muže předcházejí.[120]) Höfler vhodně poznamenává, »že právě tím ženy bažily zvolna po podobné rovnosti s muži, jako tito usilovali po rovnosti s duchovními«.[121])

To ukazovalo se ovšem především na poli náboženském. Zbožné ženy v Praze, které se klonily k Táborům a od nepřátel svých bekyněmi byly zvány, nespokojovaly se tím, aby často, ba i dvakrát denně přijímaly[122]) a v písmu samostatně bádaly, nýbrž hrály důležitou roli i při službách božích, pěly českou mši[123]) s kněžími a bouřily se proti knězi, který sloužil v ornátě. Přihodilo se, že ženy i na kazatelnu vystoupily; ba slyšíme o husitce, jež bojovala za věc zákona

[119]) Srv. Pal. D. III. 2. 194; 363; 3, 119 pozn. 103; Lechler n. u. m. II. 474.

[120]) Palacký, Předchůdcové atd. 33, 41; 62—3. Srov. s tím, co už Ockam vyslovil jako domněnku, Lechler I, 127.

[121]) Pojednání král. čes. společnosti nauk, 5. řada, XII, str. XLIII.

[122]) Srv. Höfler I. 398.

[123]) Pez, Thes. anecd. IV. 2, 556: missas in Boemico sermone cantatis et legitis iuvantibus vos concantare Begutis et Rebeccis mulieribus; srov. Höfler II. 339.

božího v pojednání theologickém a náhledy své citáty z církevních otců odůvodňovala.[124]) Jiné věřící ženy neostýchaly se i samy světiti.[125])

Všecko to křiklavě odporovalo starému názoru o neschopnosti ženského pohlaví a o jeho podřízeném postavení v obci. Ale tyto příznaky neukazují se snad jenom ve straně radikální. I ženy a panny směru přísně utrakvistického předstoupily jednoho dne s bouřlivou žádostí proti bludařským kněžím před užaslé pražské konšele; »prosíme vás, pravily mezi jiným, když voláte obec neb starší obce na radní duom pro obecné dobro, aby jste nevolali toliko těch, jenž strany drží podle přijímání osob ... neb to vše do vás mnozí znamenají ... také, jednáte-li, jednajte úředníky víry pravé.«[126]) Ženy, jež dovolily si tak veřejně kritisovati svou tehdejší vládu, nedaly se hrozbami rady nijak zastrašiti, nýbrž dovedly toho, aby jejich stížnost byla po druhé čtena před shromážděnou obcí.[127])

Ale mezi následovkyněmi kalicha byly ještě smělejší duše, které v plné zbroji na koních vrhaly se v seč a za nadšení polo romantického, zpola fanatického bojovaly a umíraly za víru svou,[128]) heroické to postavy, které ve chmurné obrazy bitev husitských vnášejí rytířský rys. Ženská emancipace prošla za velikého toho hnutí

[124]) Pez n. u. m. 518—9; 534 a dále; Archiv č. VI. 38.
[125]) Pal. Doc. 259; Höfler I. 482.
[126]) Höfler I. 483.
[127]) Höfler I. 481 a dále. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. i Palacký, Urk. Beitr., č. 563.
[128]) Höfler II. 343; srv. Mencken, scriptores rerum Germanicarum III. 2. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. i Chronique de Monstrelet, IV., 87 (Douët d'Arcq.).

všemi obdobími — od církevní rovnosti až do odvržení všeliké ženskosti. I táborské ženy sledovaly vojska »bratří« na pochodech a do bitev, i ony rovnaly se někdy mužům divokou statečností — ba předčily je dokonce i v jednotlivých případech ohavnou surovostí a ukrutností vůči ženám poražených.[129]) S druhé pak strany ukazuje sekta Adamitů hrozným způsobem uskutečněnou emancipaci masa.

Poslední tuto odnož, jejíž původ odvoditi jest z idejí komunistických a z blouznění chiliastického, a která nás upamatuje na podobné zjevy jiných středověkých sekt, kladli mnozí současníci v popředí[130]) a husitům vůbec za vinu dávali, že mají ženy společné a že jako bestie opovrhují manželstvím, jakož i každým jiným poutem mravním. Ale to dálo se docela neprávem; neboť jak čtyři artikulové tak i mnoho jiných památek husitských podává důkaz přísnosti v pravdě puritánské, jíž užívalo se proti každému porušení mravů. Zrušení hampejzů bylo vždycky první opatření praktického husitství[131]) a bylo i za války dokonce nepřátelům ukládáno

---

[129]) Höfler I. 365; 370; 432; 453.

[130]) Srv. psaní papeže Martina V. u Raynalda ann. eccl. ad 1427 č. 9; Windecke v netištěné kapitole (132 Cod. germ. Mon. 1006: sie hielten keine ehe, sondern iedermann nahm dem andern sein weib, sein tochter, seine schwester; — daz war den iungen leuten gar eben; srv. též Cod. lat. Mon. 5224 f. 278 a: nudi, ut fertur, incedentes atd. a 5411 f. 103a; Staří letop. 478—9. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. i cod. lat. Mon. 8365, 216a, 217 a (secta Veneris!).

[131]) Srv. Arch. č. III. 208; 263; Höfler I. 36; II. 342; Grünhagen 195.

za podmínku příměří. A nejen cizoložství, nýbrž i tanec patřil ke smrtelným hříchům, jež bez milosrdenství měly býti trestány.[132]) Ačkoliv Táboři zavrhli církevní obřady zásnubní, řídili se přece vzhledem k manželství ještě přísnějšími zásadami nežli Pražané; neboť požadovali souhlas rodičův neb příbuzných.[133]) A za prvních dob husitství byli dokonce na kázáních muži od žen odděleni.[134])

V celku smíme tedy husitství skutečně přiznati povahu mravně vážnou. Co však emancipace žen se dotýká, jsou ony příznaky účasti žen v náboženském, politickém a válečném životě mužů mnohem významnější a zvláštnější, nežli blouznění Adamníků: snahu po rovnosti s druhým pohlavím lze poznati jen tam, nikoliv však tuto.

Ženská otázka tvoří v husitství rovněž rozhraní mezi oním mocným proudem, jenž směřuje ku rovnosti všech věřících v ohledu církevním, a mezi vlastními socialistickými tendencemi, jež cílem si učinily úplný převrat stávajících poměrů poddanských a majetkových. Ale i tyto poslední, jež ovšem sledují účely vesměs pozemské a reelní, vzrostly na půdě náboženské a snaží se způsobem možným jedině v onu dobu legitimovati se září svatosti.

Idea rovnosti a bratrství všech lidí, která neznáma byla světu předkřesťanskému, jeví se ve středověku v těsném spojení s představou o prv-

---

[132]) Archiv č. III. 255, 420, 457; Grünhagen. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Palacký, Urk. Beitr., II., 440.
[133]) Höfler II. 610; 715.
[134]) Tamtéž I. 388.

ních obcích křesťanských, a zejména jedno místo ze Skutků apoštolských (IV. 32) potvrzovalo dle ponětí velice rozšířeného společnost jmění za ideální stav křesťanský. Takový apoštolský život snažily se znázorniti řády mnišské, jež zařízeny byly komunisticky — po kteréž stránce známi byli zvláště minorité. Ale smělejší obrazotvornost sáhla ještě dále zpět a žádala přímo obnovu života rajského a přirozeného stavu, jemuž byla neznáma vláda, zákon, manželství a jmění soukromé. Ba oficielně i císařové, jako Bedřich II. a Karel IV., za větu »přirozeného práva« uznali, že všecko původně bylo společno a jen pro prvopočátečný hřích že nastalo dělení majetku.

K těmto vůbec středověkým názorům přistoupilo v Čechách zvláště Kosmovo přenesení onoho přirozeného stavu na staré Čechy, a učená tradice podle něho přisuzovala potom Čechům »život dle přirozeného zákona« a společenství jmění i žen. V XIV. století postarala se pak rýmovaná kronika česká o to, aby známost o těchto pradávných poměrech dostala se v širší kruhy národní. Zvlášť vystupuje to charakteristicky v českém překladu zákoníka Karla IV. (Majestas Carolina), který právě uvedenou větu přirozeného práva pozměňuje v ten smysl, že z práva ot přirozenie a z d o b r é h o o b y č e j e (vše) bylo všem jest obecno, (a že teprve) po m n o h ý c h létech učinili sú mezi sebú rozdiel.[135])

Vzpomeňme, že na začátku hnutí husitského připojovala se k tomu víra v počátek tisíciletého království; nemůže tedy překvapiti za takových

[135]) Arch. č. III. 68 Text P. 2.

okolností bujné vzklícení oněch zárodků. V blouznivých zástupech »Bratří« a sester byli jisti, že přišla doba pomsty a očisty, za níž zničeno bude vše, co nebylo vyvoleno, a že bezprostředně blízek jest čas podivuhodného ideálního života pozemského bez bolestí a hříchů. Četba proroků a apokalypse naplnila obrazivost jejich žhavými obrazy orientálské řeči básnické, jež vykládali si však doslovně. Tak utvořil se jim fantastický obraz budoucí říše vyvolených, t. j. Táborů, jejž možno přirovnati asi k bujnému nebi Mohamedovu. Pozemský život bez námahy, bez stránek stinných, prázdný všech nesnází a každého právního, mravního a fysického[136]) omezení; vyvolené dítky boží žijí ve stavu nevinnosti jako Adam — bez církve, státu a vědy — rovni andělům.

Pod rouškou náboženskou skrývala se tedy taková negace poměrů stávajících, že si úplnější mysliti nelze. Pohleďme ještě na hlavní její rysy, pokud nemají povahy čistě fantastické, nýbrž aspoň nějaké východisko pokusů praktických tvořiti mohou. Nad jiné upoutá pozornost jedna věta: »Jakož na Tábořе není nic mé a tvé, než všecko v obec rovně mají, takéž všem všecko vždycky má v obec býti a nižádný nemá nic zvláště mieti; jinak ktož co má zvláště, ten hřeší smrtedlně.«[137]) Víme, že zásada tato na začátku

---

[136]) Vyvolení vznesou se s pozemským tělem svým do vzduchu naproti Kristu přicházejícímu, ženy budou roditi bez bolesti. Höfler I. 400—1; 437—8.

[137]) Arch. č. III. 220. Srv. 3 art. hus. v Cod. lat. Mon. 4143 f. 186a; Windecke cap. 133, v Cod. germ. Mon. 1006: und sprachen, niemand sollte nichts nit sunders haben,

v obcích táborských skutečně v užívání vešla a vedla ke zřízení komunistických pokladen, ale, jak snadno lze pochopiti, nemohla se dlouho udržeti. Ještě omezenější byla praxe společného vlastnictví žen, jež si ohromná většina Táborů vždycky hnusila a dokonce mocí je hubila.

Silněji a trvaleji než zrušení soukromého jmění bylo hlásáno odstranění všech rozdílů stavovských a všech poměrů poddaných. »A všichni bratřími mezi sebou buďtež a žádný jinému nebuď poddán.«[138]) V tom současně spočívala politická zásada Táborů; neboť měly nejen daně a břemena přestati, nýbrž mělo vůbec přestati každé světské panování, především tedy království a šlechta.[139]) Výslovně prohlašovali, že budoucně ani volba věřícího krále dovolena nebude a že všichni páni, panoše a rytíři mají býti jako výstavci podřezáni a vypleněni.[140]) »Synové boží šlapati budou po šíjích králův a všechny říše pod nebem dány jim budou.«[141])

Co tuto naznačují, vyslovují na jiných místech přímo, že totiž všeliké panování má na »lid« přejíti.[142]) Ovšem že ve »znovuzřízeném

---

alle güter sollten gleich seyn getheilet unter einander; und was iedermann zu ihnen bracht, das theilten sie gleich unter sich, und gefiel dem armen volk; dále Höfler I., 627; Dobner, Monumenta hist. Boemiae IV., 136.

[138]) St. letop. 478.

[139]) Höfler I. 437: in supradicto regno — cessabit omnis exactor et quiescet tributum et omnis principatus et secularis dominatio cessabit.

[140]) Tamtéž; Pal. D. III. 2, 190.

[141]) Höfler I. 400.

[142]) Höfler I. 437; solus dominus regnabit et regnum tradetur populo terre; Prochaska 289, Dobner n. u. m.:

království«, v »království putujících«, sluncem skvoucích lidí bez poskvrny, vládl vlastně Bůh. Byl to tedy ideál theokratický, jenž tanul na mysli blouznivým nadšencům, jejž i před nastoupením oné podivuhodné říše prakticky uskutečňovali. »Nechce-li král Sigmund naší víry přijmouti,« prohlašovali pražští demokraté r. 1420, »budou prý Boha za krále považovati a Sigmunda jako za kteréhokoli z lidí.«[143])

»Lidem« třeba rozuměti ovšem bratry, »vyvolené«, kteří se shromažďovali »na horách«, útočištích to víry. V jednom táborském letáku vykládá se výraz »hory« za obrazné označení »lidí věrných, kteříž povýšie své naděje, mysle a žádosti k Bohu proti všem a nade všecky moci«.[144]) Tito věřící patřili tedy podstatou svou k nižším stavům a byli proto tím více ochotni s nenávistí a opovržením dívati se na své bývalé pány, na ony mistry a šlechtu, »ježto sú se zdáli něco býti a nic nejsú«,[145]) že v pocitu dosavadního snižování a nového duchovního důstojenství za »vyvolené« se měli.

Pocit vlastní síly a bezpráví na nich spáchaného pronikl massy, ale k vědomí Táboritovi dostal se přece obyčejně jen oklikami a v rouše myšlenek náboženských. Tuto okolnost třeba míti stále na zřeteli, aby zadost se učinilo ohromnému významu živlu náboženského za hnutí hu-

---

ibi fecerunt inter se consilium non habere regem neque cesarem neque dominos, neque alios esse regi tributarios, s e d p e r s e d o m i n a r i.

[143]) Windecke 1153.

[144]) Arch. č. VI. 41.

[145]) Tamtéž.

sitského. Lišíť se hnutí to právě tím tak neobyčejně ostře zvláště od povstání anglického roku 1381, které chovalo ovšem taktéž sociální tendence,[146]) ale velikého náboženského pozadí postrádalo. Současný německý spisovatel vystihuje v naivně prostém líčení svém socialistické jádro věci: mluví o zásadě husitské, aby se pánům dávalo jen nepatrné maximum dávek ročních, a pokračuje: »tomu byla obec docela ráda a mínila na tom zůstati, ježto každý jest rád svoboden, a nechtěli už při tom pracovati a dělati a pravili, že páni jsou jejími bratřími a muž že jest muži roven.«[147]) Ale tak střízlivě a prostě nemyslil žádný z pravých Táborů. Stojí za práci uvésti některé autentické projevy husitského socialismu, jak nám je podávají zlomky pojednání, uveřejněného kterýmsi z blouznivců.[148])

Praví se tam o vyvolených: »Králové budou jim sloužiti a který národ nechce sloužiti jim, buď pohuben. (Izaiáš 60, 12.) Každý jazyk vstávající proti tobě, na soudu potupíš. (Izaiáš 54, 17.) Přestane dychtění po zlatě a konec vezmou platy. (Iz. 14, 4.) Tehdáž odejmu z prostředku tvého ty, kteříž pléší v důstojnosti tvé a pozůstavím uprostřed tebe lid chudý a nuzný.« (Sofoniáš 3, 11, 12.) Zvláště významno jest označení »nejnovějších svatých« obrazem »nohou, jež staví se na cestu pokoje.« (Luk. 1, 79.) Až k těmto »nohám« měli se s ponížením klaněti ti, kteří trápili

---

[146]) Srv. Ranke, engl. Gesch. (vyd. z r. 1870) IV. 20; Lechler n. u. m. I. 663; R. Zöllner, Zur Vorgeschichte des Bauernkriegs str. 38.

[147]) Windecke cap. 132 v Cod. germ. Mon. 1006.

[148]) U Höflera I. 401 a dále.

církev. (Iz. 60, 14.) Zejména užívají v tomto smyslu místo z prvního listu ke Korintským: »nemůžeť hlava říci nohám: nepotřebuji vás; nýbrž mnohem více údové, kteříž se zdají nejmdlejší v těle býti, nejpotřebnější jsou. Bůh tak způsobil tělo, dav poslednějšímu hojnější poctivost« atd. (I. Kor. 12, 21—25.) K tomu poznamenává vykladač táborský, že to místo může se vztahovati na poměry stavů k sobě navzájem, neboť právě ti, kteří v povržení jsou mezi nimi, jsou prý povoláni, aby soudili.[149])

Tím udává se jmenovitě nejdůležitější prostředek k účinnému provádění vlády lidové, totiž vykonávání soudnictví a moci trestní. Zde stýkají se názory blouznivců s názory mírnějších Táborů a s pražskými artikuly o trestání hříchův. I oficielní theologie táborská přiznala lidu právo rozhodovati o životě a smrti, jakož i o válce a pokoji, ovšem jen za nedostatku »potestatis legitimae«.[150]) Jest to relativně nejjasnější uznání suverenity lidu, jež najíti možno v památkách husitských. Ale čtvrtý artikul pražský žádal tre-

---

[149]) Hőfler I. 407: cuius similitudinis non nego hanc esse etiam sententiam, quam intelligat de isto corpore, in quo sunt et statuum dignitates; in quo contemptibiliores sunt ad iudicium constituendi; — tamen hoc etiam intelligit de istis novissimis sanctis etc. (Dod. z pozn. Bezold.) Srv. k obrazu o »nohách« i Riezlera, Die liter. Widersacher, str. 136. Užil obrazu toho i Jakub Strauss ve spise z r. 1525 (arme Arbeiter; srv. Strobel, Miscell. III., 18 sq.)

[150]) Hőfler III. 482—3. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srov. o iurisdictio communitatum v táborském snesení synodálním z 13. ledna 1430 (Palacký, Urk. Beitr., II., č. 628).

stání hříchů »v každém stavu« a »těmi, jimž to přináleží«. Vyšší stavové nebyli vyňati; komu jinému příslušela však náprava knížat a pánů, ne-li lidu? Pakli tento důsledek byl vyvozen a spojen tím s větou Wiklifovou, že člověk ve smrtelném hříchu nemůže míti žádného panování, byli arci všichni páni a držitelé záhubě vydáni, jak poznamenávají polemické spisy katolické,[151]) a všeliká jistota právní a roztřídění společnosti lidské zrušeny. V tom smyslu žádali Táboři v Praze 5. srpna 1420 mezi jiným odstranění práv pohanských a německých; pro správu a soudy mělo býti výhradně směrodatným právo božské, jemuž měli se podříditi i mistři.[152]) Toto božské právo bylo by ovšem položilo na místo hledisek právních hlediska čistě ethická a jen dle toho by každého soudilo nebo odsoudilo, byl-li by ve smrtelném hříchu či ne.

Náboženský socialismus táborský jeví se zvláště charakteristicky v některých důsledcích zásady rovnosti, jež dýší ostrou nenávistí k všelikému uhlazenějšímu životu a všemu vyššímu

---

[151]) Srv. na př. kázání Stanislava ze Znojma v Cod. lat. Mon. 5361 list 125: secundum illum errorem nulla esset evidens vel probabilis racio cognita hominibus, quare pocius rex et quem habemus pro rege, debeat et licite possit principari et dominari rusticis et mechanicis simplicibus, quam e converso; dále odpověď několika doktorů u Sigmunda na 4 artikule (1420) v Cod. lat. Mon. 5835, list 320a: si liceret cuilibet peccata indifferenter corrigere, tunc cessaret iusticia publica et humana participacio, et quilibet esset iudex constitutus alterius; i u Höflera II. 180 A. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. zejména Cod. lat. Mon. 8365, 249b (číslice 4 v tomto čísle udána z dohadu; rukopis je tu nezřetelný).

[152]) Höfler I. 386.

vzdělání. »Kdo studovati chce svobodná umění, anebo v nich se graduovati dává, jest marnivcem a pohanem a hřeší proti evangeliu.«[153]) Všem pravdám filosofie a svobodného umění není třeba se učiti, i kdyby sloužily zákonu Kristovu, nýbrž třeba je jako pohanské odstraniti a školy zbořiti.[154]) Těchto dvou vět, jež jasněji už ani býti nemohou, nevyslovili ovšem Táboři oficielně, ale »bratří« několikráte jimi se řídili, úmyslně zničivše a roznesše knihovny.[155])

Ani horlení proti obrazům neomezovalo se na výrobky umění církevního. Se starozákonní nebo moslimskou přísností zakazovali zhotovovati obrazy čehokoli, co je na nebi i na zemi. A přece prohlásili výslovně, že na ražených penězích obrazy, ba i podoby svatých přípustny jsou a sami sobě dali zhotoviti obrazy hrdinného Žižky.[156]) Tento rozdíl ukazuje nám, že není nám činiti s čistě náboženským fanatismem, který ani u peněz nezná smilování; jest to převážně pud po zničení všech předmětů přepychových, k nimž možno sice počítati vždy díla umělecká, nikoli však peníze, jež sloužily potřebě čistě praktické.

Setkáváme-li se v několika jiných větách táborských se zvláštní záští proti bujnému životu městskému, srovnává se to s převahou selského

---

[153]) Höfler I. 391.
[154]) Tamtéž 440; Procházka 291.
[155]) Srv. Höfler I. 86; 394; 445; 622; St. letop. 51; 478.
[156]) Arch. č. III. 224. (Dodáno z pozn. Bezold.) O obrazech Žižkových srv. Golla, Kronika o Janu Žižkovi, str. 52 a zprávu Eneáše Sylvia o jeho pobytu v Táboře.

živlu ve vojscích bratrských. Každá zbytečná nádhera v šatstvu, zejména nošení šatů vystřižených a »zottovaných«, byla jako smrtelný hřích pod pokutou zapovězena.[157]) Proto pomocná vojska táborská kleštěmi škubala mužům valousy a paním a dívkám stříhala závoje a copy.[158]) Ale proti samým sobě nebyli nikterak tak přísni. Zásadu, že pokladů chrámových má se užíti na prospěch chudých,[159]) rozšířili v ten smysl, že bude dobře, když kněžské ornáty ponechají se v užívání laikům. Tak mnohému venkovskému bojovníku božímu zalíbilo se dáti si ze skvostných látek mešních rouch zhotoviti kazajku či kalhoty a »nositi pod kabátem oděv v pravdě královský«,[160]) jak dí Vavřinec z Březové.

Závistivě a zlostně dívali se mnozí z fanatického venkovského lidu na bohatství a světské živobytí měšťanů, kteří k tomu ještě většinou byli Němci; spojence našli v městském proletariátě a jistě též mezi drobnou šlechtou, která se hojně k Táborům byla přivinula. Poznamenání hodnou různost mínění o této věci možno poznati už u chiliastů z r. 1420. Mnozí odvolávající se na Izaiáše (19, 18) tvrdili, že jediná útočiště budou v příští dobu navštívení nikoli na vsích, neb na venkově, nýbrž v pěti opevněných městech,[161]) která jediná prý ujdou zhoubě. Jiní v tutéž dobu prohlašovali, že všecka města, vsi a hrady mají býti

---

[157]) Höfler I. 366; 386.

[158]) Tamtéž 364.

[159]) Tamtéž II. 721.

[160]) Höfler I. 391; 395; II. 334; srv. Arch. č. III. 222.

[161]) Höfler I. 349; 400; 435; Arch. č. III. 220; VI. 43.

zhubeny a vypáleny[162]) a žádný věřící že do nich už vstoupiti nemá. Co nejrozhodněji žádali však vyvrácení Prahy, »velikého Babylonu«, kteroužto myšlenkou, jak se zdá, se Žižka v poslední dobu svého života obíral.

Jak se reální poměry táborství utvářely pod vlivem takových myšlenek, vypsáno bude níže. Avšak utrakvisté, Pražané a páni byli jednak předem nepřáteli jakéhokoli sociálního převratu a jednak nebyly jim politické theorie východiskem. Urputný odpor, který rovněž proti králi Sigmundovi zdvihli, a zdráhání uznati jeho práva na korunu nevyplývalo ze zásad protimonarchistických a nebylo nikdy spojeno s novými stanovisky theoretickými (vyjmeme-li ojedinělou větu t. zv. práv Soběslavových). Snažili se setrvati na půdě stávajícího práva, ačkoliv mu často dosti násilí činili a šetříce starých forem, provedli mnohé pronikavé změny.

Za hranicemi považovali i je ovšem často za opovážlivé rebely proti přirozenému pánu stejně s radikály, jako zase mezi těmito žádného rozdílu nedělali a na konec všecky husity pokládali za Adamity a nepřátele všelikého božského i lidského pořádku. Nebude nedůležito pro naše pojetí sociálně politické stránky českého hnutí, ohledáme-li bedlivěji, do jaké míry současníci ony tendence základního převratu postřehovali a jak je oceňovali.

---

[162]) Höfler I. 399; 435; Arch. č. III. 219. Mon. conc. I. 425. Srv. návrh Geismaierův z r. 1526, který ponechává jen vsi. Zimmermann, Gesch. des grossen Bauernkrieges III. 897.

Pokud vidím, vzbudilo prvou pozornost místo v Husově traktátu De ecclesia, kde zastává se věty Wiklifovy, že člověk ve smrtelném hříchu je určen k zatracení a že pozbývá schopnosti k úřadu a panství; už před samým zahájením kostnického koncilia psal známý Gerson arcibiskupu pražskému, že důsledky tohoto učení jsou státu nebezpečny a nemají se umlčovati vyvracováním, nýbrž ohněm a mečem.[163]) Stejnou obavu, že státní pořádek a zvláště monarchie husitstvím jest ohrožována, pronesli několikráte na sněmu kostnickém.

Velice silný důraz na socialistické zásady husitství klade traktát, jejž napsal proti husitské apologii čtyř artikulů mistr Konrád ze Soestu v ležení křižáků před Žatcem.[164]) Pln výtek obrací se na svého protivníka a táže se ho,[165]) proč

---

[163]) Jeho list (pravý?) z 24. září 1414 u Pal. Doc. 528; srv. tamt. str. 185; 229; 299; 651; metuendum est, ne eveniat irrecupabilis iactura, q u a u n a c u m r e c t a f i d e e t i p s u m r e g n u m p e r i c l i t e t u r, et cum spritualibus temporalia — una parili ruina involvantur. (Psaní koncilu z r. 1416.) Srv. též kázání Stanislava ze Znojma proti větě Wiklifově, výše.

[164]) Datován ze 16. září 1421; je v Cod. lat. Mon. 5411.

[165]) Tamtéž list 103: Cur, inquam, adulteria, incestus et stupra notoria perhorrende secte tue et presertim secte Nycolaitarum — que mulieres debere esse communes astruebat, cassandam non predicas, omnia quoque esse communia quod in desolucionem regit rei publice et fere cuiuslibet politice communitatis destitucionem comminatur, sedandum esse non doces? — 104a: Cur, queso, predicas et traditionis horrendissimum nephas et peccatum, quod in proprium regem et dominum tuum hereditarium tu et tui complices — commisere et usque modo cum omni inobediencia, rebellione et contumacia committere non veremini cassandum et evellendum non docuisti? — (Do-

výmluvností svou nemíří proti hrozným důsledkům učení husitského, proti nemravnosti a proti obecnosti žen u svých souvěrců, proti větě, že všecko má býti v obec, větě to, která ruší všecky svazky státní, proti osvobození poplatných sedláků od každého, třebas i smluveného poddanství a konečně proti neslýchaně zpurnému chování jejich vůči spravedlivému dědici říše. Husité prý zřejmě nezamýšlejí nic menšího než úplné zrušení stávajících poměrů politických.

Sotva však mohlo býti ono nebezpečí jasněji a důrazněji vylíčeno, než v listu, který přinesl králi polskému papežský legát a kardinál Branda o nový rok 1424. »Příčina poslání mého,« praví, »jest čest boží, blaho věřících a církve a záchrana společnosti lidské.«[166]) Když byl promluvil o odporu kacířů proti každé autoritě církevní, přechází k odporu jejich proti »přirozenému pánu«, králi Sigmundovi, a pokračuje: »Mimo to tvrdí veliký díl kacířů, že všecko má býti obecné a vrchnostem že se nemají platy a daně dávati, ani jich poslouchati, zásady to, jimiž ničí se kultura občanská a všecko umění a cvik v řízení lidstva se ruší.« — »Baží po odstranění všech božských i lidských práv surovou mocí a dojde až tam, že nebudou před jejich opovážlivostí bezpečni ani králové ani knížata ve svých říších a panstvích, ani měšťané ve městech, ba vůbec nikdo ani ve vlastním domě; toto ohav-

---

dáno z pozn. Bezold.) Srv. i Cod. lat. Mon. 8365, 49b (zdá se že schází před číslem 49 ještě jedna číslice).

[166]) Conservacio societatis humane. Po prvé vydán zajímavý ten list od Caro (Arch. für österr. Gesch. XLV, 453—7), opravený otisk u Pal. Urk. Beitr. I. 309—314.

né kacířství pronásleduje nejen víru a církev, nýbrž puzeno jsouc ďábelským našeptáváním vede válku proti veškerému lidstvu, po jehož právech sahá a je nohama šlape.« Jest tedy nejen svatou povinností všech křesťanských knížat, aby proti husitům meče se chopili a dali příklad, který by byl poddaným všech monarchií výstrahou, nýbrž jest to i příkazem sebezachování.[167])

Pojatá zde myšlenka všeobecného revolučního hnutí a ohrožení monarchického principu daleko přesahuje obyčejné a jednostranné úvahy o »kacířství« a ukazuje, že už tehdy v husitském hnutí viděli událost světodějnou a ne čistě církevně-historickou anebo národně-českou, zjev, který zrovna tak týká se bezprostředně státu a společnosti, jako církve.

Názor tento přece vynoří se tu i tam u současných spisovatelů, třebas není ještě zplna propracován.[168]) Zejména šlechtě husitské prudce se vytýkalo, že s měšťany a sedláky se ohavně spojuje a ďábelsky bratří a dáno jí na rozum,

---

[167]) Pal. Urk. Beitr. n. u. m. Na straně papežské často a energicky na tuto tendenci hnutí poukazovali; srv. Raynaldi ann. eccles. ad 1422 a 1427, list kardinála legáta ze 6. pros. 1427 u Gudena, Cod. dipl. Mogunt. IV. 165 a dále, list Martina V. Vladislavovi ze dne 1. října 1430 u Dlugoše, Hist. Polonica XI. 525 a dále. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. s tím svědectví shromáždění v Bourges, 27. ún. 1432; Palacký, Urk. Beitr., II., 271—3.

[168]) Srv. na př. vylíčení táborství v traktátě mistra Papouška u Höflera III. 159 pozn.: Hujus secte fundamentum fuit persequi, destruere, ymo funditus evertere prelatos ecclesiasticos dotatos — religiosos quoque monachos, universitatem studii, viros doctos, magistros et literatos atque scholares, potentes quoque seculares, scil. barones et divites qualescunque.

že buďto zhyne i s těmito spojenci svými, anebo jimi samými zničena bude.[169]) Král Sigmund znova a znova v tom smyslu výstrahy dával a v oficielních listech říšským stavům[170]) označil »zhubení vší šlechty« za hlavní záměr husitů.

Sociálně politické ideje českého hnutí a tužby jeho násilně a dle jistých theorií přeměniti veškero lidské bytí, poskytují mu plné nároky na jméno revoluce a dovolují, abychom je přirovnali k mocným otřesům moderního života národů. Viděli jsme, jak ohlašovalo, ovšem v pojetí ryze středověkém a ne vždy úplně vědomě, požadavky a přání, jež byly naprostou negací společenského a státního života středověkého, i pokud nebyly čistě fantastické. Myšlenku rovnosti shledáváme aplikovánu na nejrozmanitější poměry — na hmotný majetek jako na nejvyšší statky lidské: zrušení rozdílů stavovských mezi kněžími i laiky jako mezi pány a lidem, odstranění všech výsad rodových, vzdělanostních a majetkových, nejasné představy o lidovládě, emancipaci žen, odklizení všech právních, všech mravních tradicí a pout. A davy pronikala tucha, že »přišel den po-

[169]) Srv. zvl. traktát Ondřeje z Brodu u Höflera II. 347 a dále.

[170]) Ze dne 22. března 1428. — (Dodáno z pozn. Bezold.) Zrovna tak 10. dub. 1429. Srv. i list Ludvíka Virtemberského městu Ulmu z 10. února 1430 (archiv v Nördlingách), list papeže králi Vladislavovi z 1. října 1430. — K poznámce předchozí srv. Ondřeje Řezen., u Höflera I. 594, rkp. mnichovský č. 8365, f. 191 a 215a, dále zajím. karakteristiku husit. revoluce v dopise města Ulmu z 31. ledna 1432 a z 1. a 17. led. 1430 (archiv nördlingenský). Srv. i zajímavou báseň z r. 1427 v Neue Mittheilungen aus dem Gebiet histor. antiq. Forschungen, XIV., 385 sq. (Halle, 1878).

msty a rok odplaty« pro všechny, kteří zhřešili proti bohu a jeho vyvolenému lidu, a že pozemského ráje bude možno dojíti teprve po důkladném »očištění« světa plameny a potoky krve, tucha, která jeví se, ač pod rozličnou formou, za výbuchu každé revoluce sociální.

Za takových vyhlídek do budoucna počal husitský převrat; další úlohou naší jest popatřiti, jak se utvářely a rozvíjely události ve skutečnosti.

*

Nejlepší síla táborství a tím i záruka vítězství husitů vůbec byla s počátku rozhodně v českém stavu selském. Jest celkem správno, když nepřátelé zovou vojska husitská zástupy selskými a když pyšní rytířové doznávají, že jim bylo couvati před selskými cepy; neboť zdatný a fanatisovaný lid venkovský v první řadě poskytoval materiál k onomu stavu »božích bojovníků«, jejichž bezohledná statečnost[171]) a železná kázeň činila úspěchy husitské tolik pronikavými a hrozivými. Jiná jest otázka, zdali přineslo toto vynikající účastenství na revoluci českým sedlákům trvalého úspěchu.

Na začátku 15. století byli sedláci čeští velikou většinou ve stavu, který se právně od nevolnictví ostře lišil, fakticky však často dosti byl zlý. Arciť záležel poměr jejich k pánům (králi, církvi, šlechtě) většinou ve smlouvách zákupních,[172]) jež ukládaly jim odváděti jisté úroky,

---

[171]) Srv. na př. Höfler I. 608; qui non parcunt nobilibus, occidunt omnes pariter, magnos parvos similiter.

[172]) Pal. D. III. 2, 38; Zöllner n. u. m. str. 20 a dále, kde osvětluje zevrubně selské poměry před revolucí.

ale zaručovaly právo dědické a právo prodeje, jakož i jistou svobodu stěhování. Ale soudnictví, jež příslušelo vrchnostem, umožňovalo těmto učiniti nemajetného člověka až i nesvobodným pacholkem; přes námahy Karla IV.[173]) a částečně i vysokého kleru byla lidem svoboda stěhování omezována, a potom i právo dědické zkracováno a popíráno,[174]) a ve druhé polovině 14. století mohl se už odvážiti český mistr v učeném pojednání hájiti věty, že sedláci na církevních statcích jsou bídní chuďasi a otroci a že nejsou vlastníky, nýbrž jen užívateli svých gruntů.[175]) Nevolnictví a člověčenství bylo ostatně v Čechách ode dávných dob a tvrzení Palackého, že o něm nebylo u českých sedláků na začátku 15. století ještě žádné stopy,[176]) je trochu odvážné. Už poslední vůle moravského markraběte Jana z r. 1366 jmenuje vedle sedláků svobodných a zákupních i závislé a »na hrudu vázané«.[177]) Záměry pánů směřovaly k tomu, aby

---

[173]) V Majestas Carolina, srv. Arch. č. III. 148 a dále; 157.

[174]) Srv. Tomaschek, Recht und Verf. der Markgrafschaft Mähren im 15. Jahrhundert. Brünn 1863, str. 52/3; 76.

[175]) Höfler II. 49. O chybě, souditi na lepší poměry z obranného spisu Kunešova, jenž právě v opak skutečnosti klade důraz na právní stanovisko, srv. Tomaschek str. 53/4.

[176]) Pal. D. IV. 1, 528.

[177]) Srv. Tomaschek str. 53. Nevolnictví a poddanství byly v Čechách v dobu, »kdy ještě stará slovanská zařízení a zvyklosti nebyly německým zřízením municipálním protrženy«. Tomek, Děje Prahy I. 43; 61 a dále; srv. H. Jireček, Das Recht in B. u. M., Praha 1866 I. 1, 72; 2, 34 a dále.

veškero venkovské obyvatelstvo dostali do téhož smutného stavu k hroudě upoutaných sedláků, s nimiž barbarsky nakládali. Jest nanejvýš významno, že Karel IV. své šlechtě zakazuje, aby poddaným oči nedávala vypíchávati nebo nos, ruce a nohy uřezávati.[178])

Není nic pochopitelnějšího, nežli že osvobozující kázání kněží táborských došla mezi lidem venkovským nejmocnějšího ohlasu. Mnozí sedláci, svedení blouzněním chiliastickým a vzdorujíce zákazům svých pánů, odcházeli se ženami i dětmi »na hory«, opouštěli své jmění a zboží anebo dokonce domy své spalovali; rozloučili se s celou svou minulostí, aby vedli budoucně s vyvolenými božími nový, těkavý život.[179]) Tito lidé, kteří zříkali se svého stavu a oddávali se zcela plnění poslání výhradně válečného, měli jistě podíl na komunistických pokladnách, jež byly zřízeny na 3 místech, z peněz většinou selských a spravovány kněžstvem;[180]) neboť horliví blouznivci mezi jinými i té zásady se drželi, že budoucně už pracovati nebudou. Ale když stav ten přece po krátké době přestal,[181]) našli »polem pracující bratří« vhodnou vytáčku v učení, že všecek majetek nepřátel zákona božího patří věřícím.[182]) Názor tento, jímž ostatně i utrakvisté

[178]) Arch. č. III. 154.

[179]) Höfler I. 390; 410.

[180]) Pal. D. 2. vyd. III. 2. 17 pozn. 10; 36, pozn. 30. St. letop. 35; 478; Windecke n. u. m. kap. 132 a 133.

[181]) Srv. Höfler I. 627.

[182]) Höfler I. 400; 436. Někteří kněží dokonce učili, že není hříchem vzíti bližnímu, čeho je za potravu třeba. St. letop. 479.

v praxi rádi se řídili, odůvodňovali ovšem místy písma svatého; tam stojí: pán dá jim všecku zemi, na niž noha jejich vkročí, čili se silnou ironií: Mírní vládnouti budou zemí.[183]) Ještě zřejměji vyhlašuje táborita vystupující v polemické básni: »Zbožie kněžské, královo, panské tudy se nám dosta« (t. j. skrze písmo); vychvaluje to za »dobrý kus, aby kněžie, páni i panošie zbožie ižádného nedrželi«.[184]) O loupežné soustavě na tom založené naprosto nepochybné svědectví podávají usnesení synod táborských, jež přiznávají, »že mnohé z obcí nestaraly se o to, aby se živily prací rukou svých, nýbrž chtěly jen z cizího jmění žíti a podnikaly nespravedlivé výpravy válečné jedině proto, aby loupily.«[185])

Ale u většiny venkovského obyvatelstva nedá se předpokládati ani, že by cele oddala se oněm ideám chiliastickým, ani že by si přála vésti místo usedlého života potulný po způsobu lancknechtů. Jistě by bylo přehnáno, kdybychom se domnívali, že veliká masa sedláků českých ničeho toužebněji si nepřála, než aby mohla odhoditi od sebe stav svůj jako obtížné pouto; to by příliš odporovalo konservativní podstatě celého stavu. Ale přese vše to připojil se k Táborům ohromný počet sedláků. Jest nutno se domnívati, že značný díl, snad většina nevolila stálou vojenskou službu, nýbrž chtěla zůstati u svého sídla a povolání. Tomu svědčí i čísla vojsk táborských, jež jinak musila by býti nepoměrně větší.

---

[183]) Höfler I. 411; jiná místa II. 717.

[184]) Čas. Mus. V. 382; 386.

[185]) Höfler II. 486.

Tomu svědčí i nutnost a zmínka o »domácí obci« jako o náhradě zástupů polních.[186])

Podkladem hromadného pozdvižení venkovského lidu jsou zcela jistě naskrze reální potřeby a požadavky selské. Tak shledáváme také v artikulích radikálů vedle všeobecných hesel o zákonu božím a rovnosti přípovědi určitější, jež by neodolatelně lákaly sedláky, kdyby blouznění nebo pud pomsty dosti ještě nepůsobily. Předem[187]) přestati měly všecky dávky duchovním i světským pánům, ať jakkoli se jmenovaly, a vůbec všecky vztahy poddanské. Požadavku tohoto ostatně nepoložili ani absolutně; četná moravská sekta »mírných« chtěla na př. všecky odůvodněné dávky pánům dále odváděti, jiná úroky jen pevně stanoviti, ne odstraniti.[188]) Dále vyslovena naděje na rovné právo na vodu, les a pastvu, docela dle prastaré slovanské obecní ústavy[189]) a v souhlase s jiným stálým požadavkem sedláků úpících pod tlakem feudálním. Obé, osvobození

---

[186]) Ve II. vyd. vyslovuje Pal. domněnku, že rozdělení na polní a domácí obce, které se občas střídaly, omezilo se na města a lid selský že byl jen v čas nouze do pole volán. (III. 2, 37.)

[187]) Srv. mimo mnohá jiná místa Cod. lat. Mon. 5411, 104a: quare assercionem dictorum haereticorum, qua quemlibet censuarium et subditum a censu vel secura, in quo seu qua vel iure domini vel ex aliquo alio licito pacto seu contractu alteri obligatur, liberum esse debere contendunt, reprehendi et cassari non requiris, nisi quia omnem ordinatam polliciam deordinari, destrui et confundi concupistis?

[188]) Höfler I. 628.

[189]) Srv. Tomek n. u. m. 65; společné užívání pastvin udrželo se i později; srv. Jireček n. u. m. I. 1, 35; 2, 151. Zöllner, str. 53.

od úroků a společné užívání, mohlo míti cenu jen pro usedlé sedláky.

Jak asi však žasly táborské obce venkovské, když titíž bratří, kteří jim odstranění všech břemen hlásali, už na podzim 1420, když se blížila lhůta pololetních platů (16. října), s největší přísností vymáhali všecky splatné dávky, když krátce vyšlo na jevo, že obce změnily jen pány a od nynějška že budou poplatky povinny místo šlechtickým pánům zrovna tak bezohledné obci polní.[190]) A k tomu Táboři požadavky ještě zvýšili. Slyšme o tom výrok synody táborské: »Skoro všecky obce, které chtějí považovány býti za přívržence zákona božího, trýzní způsobem docela nelidským okolní lid, utlačují jej jako tyrani a pohané a shánějí platy, jež jmenují »holdy«, bez rozdílu a bez milosrdenství i u nejpravověrnějších, ačkoliv část lidí oněch jest jejich víry, s nimi nebezpečím války se vydává a od strany nepřátelské současně surové nakládání a loupení trpí.[191])

Jak se prováděla exekuce na váhavých, ukazuje výstražný list města Tábora, vydaný za příčinou takových nedoplatků za r. 1438, který končí: »neposlechnete-li, donutíme vás s pomocí boží k tomu každým způsobem a zvláště ohněm, aby-

---

[190]) Pal. D. 2. vyd. III. 2, 18, pozn. 11.

[191]) Höfler II. 484; srv. I. 628: sequaces suos — in servitutem — redegerunt dum ab eis census et decimas ac tributa singulis exigunt annis; tamtéž 629: quamvis tributum, alias hold suis rectoribus, imo verius seductoribus ter aut quater in anno, suis dominis vero legitimis semel reddant atd.

ste splnili náš příkaz.[192]) Přihodilo se pak velice často, že za lítice válečné po krajích se zmítající jak Táboři, tak dřívější páni jejich či vůbec strana protivná žádali po sedlácích platů; sotva vyssáli je výběrčí strany jedné, vpadli na ně výběrčí strany jiné a obojí hrozili bezbranným, odeprou-li anebo nemohou-li vůbec platiti, že zkruší je hroznými tresty. Ale zaplatili-li, jsouce donuceni, oběma stranám, stihla je dvojnásobná výčitka, že podporují nepřátele; potom trestali je Táboři jako »pomocníky tyranů« a šlechta katolická jako přátele kacířů.[193]) Nad to pak užívali Táboři, jak rovněž snesení synodální zvěstují, dokonce ohavného prostředku, že trýznili husitsky smýšlející ženy a poddané protivné strany nebo neutrálních pánů a rytířů, aby je ztrestali nebo ku přestoupení pohnuli.[194]) Co po takových svízelích sedláku vůbec ještě zbylo, mohla válka každou chvíli pohltiti anebo stalo se to kořistí sprostých lupičů, jichž stále přibývalo.

Byl tedy osud pokojných sedláků, kteří krásnými kázáními o bratrství se byli těšívali, přímo hrozný; nejhorlivější přívrženci nového učení zůstali jak před, tak potom poddanými a robotníky,[195]) bídnými pacholky domnělých svých bratří. Bez počtu jich pohynulo a mnoho jich hle-

---

[192]) Arch. č. IV. 165. Platy požadovány byly i před lhůtou, srv. tamtéž III. 250.

[193]) Höfler II. 485; Arch. č. III. 260; Pal. D. IV. 1, 536.

[194]) Höfler II. 485—6.

[195]) »Poddaní, robotenci« táborští několikráte připomenuti, srv. Arch. č. III. 267; IV. 278, »služebníci«: VI., 395. Žižkův řád vojenský n. u. m. str. 385—7.

dalo konečně útočiště v řadách válečných rot bez domova, bez vlasti.[196]) Mnozí žili za zdmi měst, v cizím, nepohodlném okolí jako uprchlíci; oněm však, kteří vydrželi na venkově, bylo se obávati každou chvíli vpádu trýznitelů a stále bylo jim pohotovu býti na cestu do lesních skrýší.[197]) Zkrátka, venkované místo aby zbědované postavení svoje zlepšili, upadli do stavu, který připomíná smutné doby války třicetileté a jenž sílu odporu sedlákova proti budoucímu uhnětení musil cele ochromiti.[198])

Z různých stran arciť poznali hrozící zkázu agrární, a občas dály se pokusy předejíti ji. Opětovně (1424, 1429) vydaly sněmy zákazy proti krutým exekucím a proti vybírání platů před lhůtou.[199]) Synoda táborská prohlásila, že shánění platů, zejména od lidí, jichž nebylo lze hájiti od nepřátelských represalií, v zásadě jest věc »nebezpečná« (jako válka), ale chtěla je nicméně v čas nouze dovoliti, vyloučivši ovšem násilí.[200]) Ba sám král Sigmund žádal za jednání svého s husity r. 1429, aby po dobu navrženého příměří nepožadovaly se platy od chudých lidí, aby se poněkud mohli z pohrom zotaviti.[201]) Ale

---

[196]) Mnozí byli k tomu násilně donuceni, srv. Urk. Beitr. I. 530, 632; srv. i 373, 393; II., č. 664.

[197]) Höfler I. 628.

[198]) Na tuto opravdu nejhorší stinnou stránku táborství dosud ani Palacký ani Zöllner patřičně neukázali.

[199]) Srv. Arch. č. III. 250; Pal. Urk. Beitr. II. 516; Mon. conc. I. 184 (proti zlému nakládání s chudým lidem zákonu božímu příchylným).

[200]) Höfler II. 485.

[201]) Raczinski, Cod. dipl. Lithuaniae str. 337: voluimus, quod ab utraque parte cessarent omnes holde

tyto slabé protivné snahy nemohly udusiti bezohledné lakoty stran po majetku a moci. Na konci války přemnoho vsí docela vymizelo, lid venkovský na majetku i mravně zpustl a byl připraven pro nevolnictví.

Hlavní pramen síly táborské, stav selský, si tedy radikálové sami vlastní správou nejen oslabili, nýbrž důkladně oddálili od sympatií se svou věcí. Druhý velice důležitý živel strany výstřední tvořily nižší vrstvy — ř e m e s l n í c i v městech. Původně rozvíjelo se blouznivé a radikální husitství mezi těmito řemeslníky, maloměšťany a dělníky hlavního města, kteří byli od přirozenosti pohyblivější než sedláci a přístupnější snahám revolučním; zvykli si také nejdříve na rozčilující kázání, boření obrazů a krvavé rvačky. Odtud přecházelo hnutí spodních stavů na ostatní města a venkov, a Nové město pražské zůstalo po celou válku asylem táborského nebo aspoň Táborům přátelského smýšlení. Katolický žalobný spis, jenž celé hnutí zredukoval na spiknutí nespokojenců ze všech stavů, pronáší výtku ovšem bludnou, ale významnou, že strana husitská s počátku získala vlivu u dvora a v Římě za peníze řemeslníků a jinde že zvědy vydržovala.[202])

Naproti tomu jest jisto, že vedle sedláků byli řemeslníci původně nejochotnější pro věc

---

sive angarie pauperum, ut saltim in hujusmodi treugis aliqualiter possent respirare. (List Sigm. Vladislavovi ze dne 30. července 1429.) Srv. snesení sněmovní z r. 1433. Arch. č. III. 414.

[202]) Ondřej z Brodu u Höflera II. 339, kde vůbec podrobně se jedná o postavení venkovanů a řemeslníků za hnutí husitského; srv. tamtéž 312—3.

revoluce krev prolévati.[203]) Arci měli z toho daleko více výhod než sedláci; neboť zdá se, že se jim v Praze a i jinde několikráte podařilo dostati se na místa zahnaných nepřátel pravdy a získati vlastních domů a úřadů městských. Ale později pozbyli chuti účastniti se pořád nekonečných výprav loupežných a život i čas pracovní nasazovati za moc tyransky vládnoucích stálých rot válečných; snažili se znenáhla obtížné výzvě se vyhnouti.[204]) I toho dotýká se synoda táborská: »Věřící a pracující mužové (tak rozhodla) nemají býti nuceni, aby na každý návrh bez svolení obce hned táhli na země a chudé úročníky nepřátelské v Čechách nebo mimo Čechy, při čemž nic jiného se neobmýšlí, leda je vyloupiti a po ztrávení kořisti znova táhnouti.«[205])

Hned s počátku a stále tvořila ostatně města pevný podklad politické moci táborství — i přes nerozumné názory chiliastické, jimž zkáza všech sídel lidských zdála se nevyhnutelna. Na velikých hromadách komunistických na »horách« bylo nemožno žíti bez domů a zdí ochranných; viděli jsme, že část venkovského obyvatelstva naopak rovněž do pevných měst se uchýlila — a právě prvním opatřením Táborů bylo založiti nové, dobře opevněné město (Tábor). Tato města vypudivše všechny nepřátele podržela však všecky bývalé formy zřízení s rychtáři, purkmistry a ra-

[203]) Tamtéž 344: rustici vero et mechanici vel artifices ad obtinendas municiones vel civitates eciam firmissimas sic erant fervidi, ut in prima semper acie ponerentur.
[204]) Pal. D. III. 2, 500.
[205]) Höfler II. 486.

dami.[206]) Nejdůležitější mezi nimi a nejvlivuplnější byl Tábor a Hradec Králové; o spojeneckém poměru různých měst se nás bohužel nic nedochovalo. Občas v užším spojení objevují se města jihozápadní nebo východní. Oddělené seskupení jejich spočívalo, jak se zdá, hlavně v rozličnosti Žižkovy strany, potomních Sirotků, od vlastních Táborů. Ale i v rámci těchto velikých rozdílů vyskytují se ještě menší zvláštní spolky, a někdy zaujímají i jednotlivá města postavení docela neodvislé, poměry to, jež se zřejmě velice měnily.[207])

Ale táborství nevyvíjelo se jednostranně formou brzo tak, brzo jinak seskupeného městského spolku anebo jednotlivých městských republik. Jeho původním podkladem byla přece »obec«, t. j. soujem věřících bratří a sester, kteří dobrovolně se sešli, aby ve spolku žili a společně i zemřeli. Takové obce, jež pojímaly ovšem lidi z nejrozmanitějších míst a krajin, utvářily se s počátku jen na krátkou dobu trvání a za účely náboženskými. Ale princip volného a rovného sdružení potrval a byl přenesen na poměry politické. Tak r. 1420 sdružily se v jednu jedinou obec všecky zástupy radikálů ocitnuvší se v Praze z Tábora, Žatce, Loun, Slaného a z okolí krá-

---

[206]) Srv. Arch. č. III. 247; 253; 265; 280; 303; 502; IV. 238; 247; Žižkův řád voj. n. u. m.

[207]) Zpráva z r. 1427 v norimberském archivu sděluje na př., že Domažličtí sami nad sebou vládli, rovněž Písek; že města Žatec, Louny, Chomutov, Žlutice a Bílina byly spolu pod hejtmanem Jakoubkem (z Vřesovic); r. 1428 byl Matěj z Chlumčan hejtmanem měst Písku a Prachatic (arch. č. III. 499).

lovéhradeckého.[208]) Později slyšíme však stále jen o »obcích« táborské a sirotčí. Ale ty nejsou nijak totožny s obcemi městskými, nýbrž vyskytují se jako »města« a »obce« velice často odděleně vedle sebe, zejména na sněmích, anebo zahrnují se zkrátka pod jméno »obec« všichni přívrženci strany táborské, jako města, šlechta atd. Je jasno, že slovem »obce« jsou označováni mnohdy všichni radikálové, jindy zase ona jich část, která nepatřila do sdružení obcí městských. Rozumí se samo sebou, jak shora vyloženo, že jimi nemáme si mysliti venkovské obce, obyvatelstvo vesnic, neboť toto nemohlo hráti žádné politické úlohy. Musíme tedy názvy »obce« vztahovati na veliká vojenská sdružení »bratří polem pracujících«, na ona stálá vojska či roty vojenské, které, jak dí Palacký, podle vlastních zákonů žily, jiné poslušnosti neznaly, nežli ku svým hejtmanům a jen tím lišily se od velikých rot lupičských, že jim nebylo třeba se skrývati, poněvadž mohly vládnouti a holedbati se, že jsou bojovníky zákona božího.[209])

Z těchto dvou podstatných součástek strany radikální, z měst a vojska či vojsk, zjednávala si druhá průběhem války víc a více převahy.[210])

---

[208]) Höfler I. 385: nos Thaboritarum et omnis advenarum communitas; srv. tamtéž 433: seorsim Thaboritarum stabat communitas. O Pražské »obci« viz dole.

[209]) D. IV. 1, 498. Pokud vidím, nevyslovil se Palacký nikde výslovně, co vyrozumívá oněmi »obcemi«.

[210]) Charakteristické jest místo letopisů českých z r. 1425, jež podává zprávu, že po smrti Žižkově »Táboři a Sirotci« (t. j. vojska jejich) rozdělili se o města, jak jen mohli a je proti sobě obsadili. St. letop. 64. Srov. i úmluvu mezi polní a domácí obcí lounskou v Arch. čes. VI. 396.

Neboť zástupy »polní obce« v opak k usedlé »obci domácí«, která jen na zvláštní výzvu do boje vytáhla, representovaly vyšší umění válečné a bitevní pohotovost zvláštního, odborně zařízeného stavu vojenského. Jako kněží v rukou měli vedení duchovní, tak vedli náčelníci těchto vojsk politickou správu Táborů; někdy soustředil kněžský vojevůdce obojí moc do rukou svých.

Už od začátku byla vnitřní organisace Táborů vojenská; nejdříve měli vrchní vládu světskou čtyři volení hejtmani či správcové:[211]) z nich domohl se Žižka největšího významu; ale nelze dokázati, že by kdy byl samojediný stál v čele Táborů; ve skutečnosti požíval ovšem v jistých dobách vážnosti v pravdě královské,[212]) a to i mimo svou stranu. Žádný jiný válečník, ani Prokop Veliký, nebyl tímto nimbem hrozné velikosti ozářen jako slepý vojevůdce, všeho politického nadání postrádající, který vyznáním svým ani pravým Táboritou nebyl a jen svým geniem vojenským a nezlomnou a přímou povahou tak mocně působil. Toužebně pohlížívali Táboři zpět

---

[211]) Höfler I. 356; 364; Arch. č. III. 227; 494.

[212]) Höfler I. 631: contempto suo domino naturali dictum Zizka laicum ortu ignotum — regnare super se elegerunt (sc. Bohemi et Moravi) praví katolický spis polem.; srv. slova Václava Jihlavského u Chlumeckého. Karl von Zierotin str. 6 pozn. 6: mit einem puben, Zizka genant, den sie zu einem kunig derwelt. Sigmund sám označuje ho v listě z 8. února 1421 za »specialis promotor et director haeresis Wiklefistiae«. Urk. Beitr. I. 63. Srv. rkp. mnich. 8365, f. 216b (z dodatků Bezold.).

na dobu bratra Žižky, jako na zlatou dobu své strany.[213])

Jak před rozdělením radikálů v pravé Tábory a přívržence Žižkovy čili Sirotky, tak i po něm jest vždycky značný počet nejvyšších hejtmanů, a vedle nich hejtmani jim podřízení,[214]) kteří veleli v jednotlivých městech a hradech; zařízení to měli i utrakvisté a katolíci. K nejvyšším vůdcům těmto družila se ve střídavém seskupení města; na větších výpravách poslouchalo velení jejich vedle stálého vojska i mužstvo »obce domácí«.[215]) Mimo hejtmany víc a více v popředí vystupují »starší«, kteří už v Žižkově vojenském řádu se vyskytují. Za takových jednoduchých forem trvala strana radikální po dlouhá léta, rozdělena jsouc ve dvě hlavní skupiny,[216]) z nichž »Sirotci« už jménem svým vyjadřovali naprosto vojenskou povahu svou; neboť jen muži bydlícímu v šiku vozovém nebo v ležení polním mohlo napadnouti, aby Žižku jako otce velebil.

Jest pozoruhodnou skutečností, že během této doby Táboři z jihozápadu, jistý počet šlech-

---

[213]) Mon. conc. I. 529 a dále.

[214]) Bartošek u Dobnera I. 189 jmenuje je subcapitaneos. Srov. titul Aleše z Žeberka »správce obcí Táborských a Orebských« v Arch. čes. VI. 411—2. Dále »capitaneus communis« v Pal. Urk. Beitr. II. č. 826.

[215]) Srv. na př. Arch. č. III. 284.

[216]) V památkách objevuje se teprve v září 1427; Arch. č. III. 264 a dále; jinak současně v listu ze 7. čce 1426. Script. rer. Siles. VI. 48. První léta po smrti Žižkově zvali se Orebity (původně jméno radikálů z okolí Hradce Králové).

ty a pět pevných měst pokusilo se jednou pevněji se organisovati na základě starého zřízení krajského; sáhli tedy k témuž prostředku, jímž chtěli před nimi čeští royalisté a později veškeří stavové nahraditi nedostatek ústřední vlády. Postavili se pod jednoho »správce krajského«. Nejnápadnější jest však, že na sněmu, který konali v Písku v únoru r. 1426, nebylo vůbec »obcí«.[217]) Všimneme-li si však mimo to řečí nejvýš mírných a důrazu, jaký ve sneseních svých kladli na stanovisko vlastenecké, nabude pravděpodobnosti domněnka, že lze v tom hledati pokus reakce proti přemoci divokých hord vojenských, najímaných často v cizině.

Ale jako naopak přibývalo vlivu vojsk, tak i rozervanosti radikální napořád ještě přibývalo. R. 1430 rozdělila se polní obec táborská ve 2 vojska velkého Táboru (či polní Tábory) a starého Táboru; vedle nich jmenují se ještě vojsko sirotčí a vojsko českých měst.[218]) Tehdy změnilo se i vnitřní zřízení Táborů v ten smysl, že nejvyšší správa rozdělena byla ve tři odbory: vladař vedl správu civilní, polní hejtman a správce veleli vojsku. Tito měli jistě větší význam nežli vladaři.[219]) O jejich vzájemném poměru a stanovisku jejich ku starším, kteří pořád ještě trvali, se ničeho nedochovalo. Každé z obou

[217]) Srv. Pal. D. III. 2, 401 a dále; Arch. č. III. 256 a dále; o správci krajském další zmínka tamtéž 497.

[218]) Pal. D. III 2, 495 pozn. 510; IV. 1, 499; srv. list z r. 1430 v arch. norimberském: exercitus campestris Taboriensis, exerc. Orphanorum a exerc. antiqui Tabor.

[219]) Pal. D. 2. vyd. III. 2, 38.

vojsk tak se spravovalo, a i u Sirotků podobná byla zřízení.[220])

Osobnost Žižkova ovládá prvé období velikých tužeb radikálního husitství; později, za let nejvyšší moci a rozkladu, daleko nad jiné vyniká Prokop Veliký. Rozhledem politickým a náboženskou svobodomyslností předčil předchůdce svého, ale nemohl už vládnouti lidem v prvním jeho mladistvém nadšení jako Žižka, ačkoliv pozdější vítězství husitská byla na venek mnohem skvělejší. Jsa původně jednoduchým táborským knězem názorů velice radikálních, byl od r. 1427 »starším«[221]) a už v tom postavení dovedl zjednati si vliv na všecka vojenská i politická zařízení. Později byl úřední jeho titul: »správce polní obce táborské.«[222]) Ve skutečnosti provozoval občas jako Žižka skoro zeměpanskou moc i nad Pražany a šlechtou, svolával sněmy, výpravy vojenské a diktoval smlouvy o mír.[223]) Poslušnost příslušící králům, praví spis nepřátelský, skládají loupežníku Prokopovi, a nejen lidé sprostí a sedláci, nýbrž i urození mužové sklánějí před ním kolena svá.[224]) Z mála zpráv o něm

---

[220]) Úředníka a hejtmana s radou a staršími, Arch. č. III. 506, 509; Verz. oberlausitz. Urkunden, V. 27.

[221]) Arch. č. III. 264; 284; 500; Script. rer. Siles. VI. 155.

[222]) Někdy jmenují ho hejtmanem, v listu ze 16. února 1432 dokonce »nejvyšším knězem Táborů«. (Mon. conc. I. 181.) Srv. i Urk. Beitr. č. 680. Swidrigal píše mu jako nejvyššímu kapitánu vojska táborského.

[223]) Srv. na př. Arch. č. I. 31. Forschungen zur deutschen Geschichte VI. 210; Aeneas Sylvius Historia Bohem. cap. 51.

[224]) Höfler I. 631.

zachovaných můžeme nicméně poznati, že onen strašný hejtman táborský byl muž jasného rozhledu, prostý slepého fanatismu, ale písma důkladně znalý a římskému církevnictví naprosto nepřátelský, osobnost zajímavá, jež dovedla mohutně mluviti a nepostrádala jakéhosi přísného humoru. Že byl dalek ducha starých kněží, ale i přehnaného radikalismu, svědčí jeho sňatek a okolnost, že se neostýchal jednou mši v ornátě čísti. Snažil se nejen nábožensky, nýbrž i politicky několikrát prostředkovati a o spojenství vyjednávati. Ale klidil často jen nevděk vlastní strany, ačkoliv bez jeho nadání byla by se svého pádu jistě dříve už dožila. Bitva u Lipan učinila současně krvavý konec panství radikálů i životu jejich největšího vojevůdce.

Vskutku může na sympatie naše za hrozného pádu vojsk bratrských činiti nároky jen ještě osud tohoto muže v pravdě znamenitého. Neboť chybno by bylo docela, kdybychom v tehdejších zástupech vojenských viděli ještě nějaké bojovníky za svobodu. Jisto jest, že zárodky republikánské a demokratické kvasily v táborství za prvních let, ale nemohly se vyvinouti. Jednu stránku rovnosti ovšem Žižka ve vojsku svém zplna uplatnil, totiž stejné podrobení všech vojenskému velení a zákonu válečnému. Podle jeho řádu vojenského byl na př. smrtí trestán každý, kdo kořisti bral nebo zadržoval, »buď to kníže, pán, rytíř nebo panoše, měštěnín, řemeslník nebo sedlák«.[225])

Pečlivé vypočtení stavů, jež několikrát se

[225]) Ž. řád vojenský n. u. m. str. 385.

ve vojenském řádu opakuje, bude zajisté nápadno. Vojsko, jak právě odtamtud se dovídáme, se dělilo v »obce« pánů, rytířů, měšťanů a robotězů,[226]) z nichž bývali voleni »starší«; obce bratrské byly tedy zase stavovsky rozděleny. Jak dodržováno to bylo u sedláků, viděli jsme už shora. Všímajíce si jiných památek táborských, nabýváme jistoty, že ono rozdělení v stavy, jehož vesměs dbali radikálové,[227]) bylo v plném odporu k oněm idejím socialistickým a ku jménu »Bratří«. Na táborském sněmu z roku 1426 jmenují se dokonce jen »páni, rytíři, panoše, zemané (svobodní držitelé statků) a města«,[228]) kdežto obce, jež obyčejně se také uvádějí, zde scházejí.

Docela důsledně nezanedbávali Táboři ani titulů, jež jednotlivcům podle stavu příslušely. Komicky působí, když na př. Žižka píše dvěma »slovutným a statečným bratřím« anebo Prokop s ostatními vůdci táborskými »urozeným a slovutným pánům, našim bratřím«.[229]) Snažili se tedy rovnost a bratrství spojovati s formami pečlivé uhlazenosti. V táborství jako dosud zůstal kníže »z boží milosti«,[230]) pán »urozený«, rytíř »statečný«, panoše »slovutný«, purkmistr a rada »opatrná a moudrá«. Ba Žižka sám, který původně z nejnižšího stupně šlechty vyšel, dal se

---

[226]) Tamtéž 385; poněkud rozdílně v úvodu řádu voj.

[227]) Arch. č. III. 239; 252; 254; 265. Srv. listy u Riedla Cod. dipl. Brandeb. II. 4, 113, jež uvádějí u Sirotků barones nobiles, armigeri, clientes.

[228]) Arch. č. III. 257.

[229]) Srv. tamtéž 302; Script. rer. Sil. VI. 104; tamtéž 95; 112.

[230]) Tamtéž 99.

po vítězství u Něm. Brodu povýšiti do stavu rytířského, třebas byl už mužem letitým.[231]) Naproti tomu zdá se mi vratkým tvrzení Palackého, že Žižka »feudální šlechtě jsa nepřízniv« nechtěl nechati žádného rozdílu stavovského rodem a původem.[232]) V jeho straně, u Sirotků, ještě r. 1433 konalo se v rozsáhlé míře pasování na rytíře.[233])

Nemůžeme se tedy podle předcházejícího diviti, když na věc popatříme blíže, že vidíme vojenské vedení radikální skoro pravidelně v rukou šlechty. Arciť jest nemnoho pánů, kteří nějakou úlohu zastávají, ale za to tím častěji vyskytují se mužové ze stavu rytířského, panošského a zemanského jako hejtmani, jejichž nejskvělejší zástupce Žižka na sklonku nuzného života žoldnéřského vyšvihnul se k nepomíjející slávě vůdcovské. Nehledě ku kněžským hrdinům vojenským, kteří vždycky byli přece jen výjimkou, byli všichni znamenití vůdcové táborští a sirotčí šlechtici: vedle Žižky Mikuláš z Husi, Bohuslav ze Švamberka, Jan Bzdinka, Jakoubek z Vřesovic, Přibík z Klenova, Čapek ze Sán a jiní. Ba i sám Prokop Veliký z matčiny strany pocházel

---

[231]) St. letop. 50; byl dříve clientem, srv. Höfler I. 79. Listina táborská z roku 1424 dává mu titul »slovutný«, Arch. č. III. 247. I v slavné bitevní písni Táborů činí se rozdíl mezi »řádem rytířským« a »lidem rozličným«.

[232]) D. III. 2, 361. Žižka nebyl zásadním nepřítelem ani království, ani šlechty; přimlouval se za povýšení Jagělovce na český trůn a proti pánům bojoval z důvodů čistě náboženských, poněvadž je považoval za zrádce zákona božího a opovrhoval jejich touhou po pokojném vyrovnání s církví římskou.

[233]) Pal. D. III. 3, 135.

z rodu rytířského.[234]) Proto jest dvojnásob významno, když kronikář český poznamenává výslovně, že Sirotkům veleli r. 1429 pasíř a zahradník.[235]) A týž vypravuje, že brzo potom zvolili si za hejtmana jakéhosi člověka povrženého, jehož učinili rytířem.[236])

S počátku mohlo býti ovšem v přirozenosti věci samé, že bojovná šlechta převzala na se organisaci zástupů selských a řemeslnických a v boji že jim velela. Ale poměr tento se nezměnil, když dlouholetou, skoro neustálou vojenskou službou polní jistě i mnoho nešlechticů nabylo rovněž zkušenosti a statečnosti vojenské, jako měli rytířští jejich vůdcové. Toto vlivuplné postavení šlechty uvnitř strany radikální, jež je jistě skutečností vysoce zajímavou, nebylo dosud nijak dostatečně v úvahu bráno a proto demokratický charakter táborství byl znamenitě přeceňován.[237])

Vojska bratrská, jež dávala se říditi vůdcem šlechtickým, z části svým ziskem se řídícím, nepředstavovala ostatek ani spodními vrstvami svými věřící lid český. Cizí dobrodruzi, zejména

[234]) Pal. D. III. 2, 408.

[235]) Bartošek u Dobnera I. 161: Velek z Březnice však ve skutečnosti nebyl žádným pasířem, nýbrž »slovutným« šlechticem; srv. Arch. č. III. 264.

[236]) Dobner I. 165: to zdá se mi správným čtením místa: recipientes ipsis Pragae loco Welkone quendam sarratorem dictum Czert, quem militem, licet ribaldum, fecerant, pro capitaneo.

[237]) Vhodné poznámky o poměru šlechty k revoluci u Zöllnera str. 59, který však dominujícího postavení šlechty ve vojscích bratrských se nedotýká; v. str. 39. (Dod. z pozn. Bezold.:)Srv. definici křesťanského rytíře v listu Roháče z Dubé z r. 1421. Arch. čes. VI., 395.

z Polska, ale dokonce i z Němec a bohopustí lancknechti a lupiči hromadně naplňovali mezery, jichž nadělala v řadách jejich hrdinná smrt pro zákon boží — a Čechy úpěly pod nemilosrdnou pěstí lakotné, cizozemské chátry, která hrnula se jedině za válečným štěstím Táborův, ale pro osud země účasti žádné neměla.[238]) Strana radikální spáchala tedy nejhorší chyby politické, jaké jen spáchati bylo lze, když šetřila šlechty, ba dovolila jí vládnouti mezi sebou, a měšťany a sedláky si odcizovala a sužovala, třebas byli přirozenou její podporou. Její pád byl nutný, neboť přestala dávno státi za mínění a potřeby lidu, z něhož sama byla vzrostla. A mnozí z nich skutečně postřehli tyto hříchy své strany, jak ukazuje podivuhodné doznání shromáždění táborského z r. 1434. Tu bez obalu prohlašuje konšel táborský: »pozbyli jsme náklonnosti lidu, zvláště lidu pracovního, jejž jsme obtížili daněmi.« A s druhé strany kárá se velice ostře, že důvěřovali šlechtě a nemoudře spojovali se s rytíři, »kteří lepší chtějí býti nás«.[239]) Toho musíme se budoucně chrániti, abychom ani v radě, ani v kterém jiném úřadě netrpěli šlechticů a urozených lidí, aby nás nemohli zas podváděti, jak činívali dosud.«[240])

Stesk tohoto muže nabývá však pro nás tím vyšší zajímavosti, an oznamuje, že starý blouznivý duch stále ještě trvá i za poměrů změně-

---

[238]) Srv. zejména místo u Höflera I. 93; str. 566; 587.

[239]) Dovídáme se za této příležitosti, že »in nostris secretissimis consiliis« už dávno bylo osnováno vykořenění těchto nebratrských živlů.

[240]) Mon. conc. I. 529 a dále.

ných. Smělé fantasie jejich ovšem podstatně se liší od myšlenek chiliastických z prvních let; nejedná se už o pozemský ráj, nýbrž o zápas o nejvyšší politickou moc, při čemž navrhuje se z ohledu na skutečný stav věci jistý postup podle plánu a naděje v divy ponechává se úplně stranou. Řečník poukazuje na to, že poměry, jež zdají se právě nepříznivými, brzy se změní; potom se mají Táboři, do té doby ovšem smírně se tvářice, náhle vrhnouti na nepřátelské pány, pobíti nebo vyhnati je i jiné odporníky a potom svolati sněm, aby na něm po svém přání ústavu změnili. »A tam chceme ty z našich dosavadních stranníků, kteří jsou nám podezřelí anebo neužiteční, rovněž mezi námi pobíti a vyhubiti.« A budou-li míti Čechy jednou úplně v moci své, bude jim snadno z nich nejdříve sousední a potom vzdálenější země si podmaniti. »Neboť tak před tím to byli učinili Římané a tím opanovali celý svět.« S tím spojeno je hrozné napomenutí, aby se Táboři onoho přirozeně neodvratného krveprolití nelekali.[241])

Podle jména jest ovšem i teď ještě vlastním cílem znovu zaříditi a vyplniti zákon boží.[242]) Fakticky však se chopili docela vážně myšlenky o světové říši táborské, již by řídili z Čech; a výtka konservativce, že totiž táborství nechce už bojovati za svaté pravdy, nýbrž za své světské panství, své zboží a užitky, a že si chce zajistiti absolutní neodvislost, jako byla neodvislost říše římské, nejeví se býti bezdůvodnou.[243]) Zároveň

[241]) Mon. conc. I. 532/3.
[242]) Tamtéž passim; str. 536.
[243]) Tamtéž 535; arch. č. III. 439.

vidíme zřetelně, že radikální strana nespokojuje se s panstvím v Čechách, nýbrž že hledí si politiky dobývačné, jejímuž provedení bránila nikoliv skromnost, nýbrž jedině vnitřní rozvrat husitství.

*

Viděli jsme, že ideje svobodomyslné, jež Táboři hlásali, došly v praktickém životě platnosti měrou pranepatrnou. Utrakvisté však už od začátku byli mnohem dále od sociálních a politických novot a nedovolili nikdy, aby ony rozkladné theorie u nich zavládly. Ale přese vše to působilo táborství na Prahu a především na ústavní její život. Radikálové několikráte snažili se zmocniti se hlavního města, a to jak pomocí svých pražských přívrženců, jejichž přechodná vláda byla však už r. 1422 pro vždy zlomena, tak i útokem násilným; nepodařilo se jim ani to ani ono, a hněvivý úmysl jejich zničiti, co sami držeti nemohou, nedošel taktéž provedení.

Palacký právem označuje prvotní postavení Prahy uvnitř husitství jako hegemonii. »Hlavní město koruny české« tvořilo za prvních let hnutí pevné středisko všech přívrženců nového směru, jmenovitě od r. 1421, kdy značné části ostatních královských měst bylo se spojiti s ním na obranu čtyř artikulí, či, jak pražský kronikář dí, »poddala se Bohu a Pražanům«.[244]) Tato města sdružená, která po příkladu hlavního města stala se husitskými a byla počeštěna, vstoupila s ním

---

[244]) Höfler I. 455: seque deo et Pragensibus subdunt. — (Dodatek z poznámek Bezold.:) Srv. tituly Prahy: »velebné město« (Arch. čes. VI, 397), »slavné město« (tamtéž 398).

v poměr odvislosti, který je zbavoval skoro vše-liké samostatnosti a na př. osazení všech úřadů městských Pražanům do rukou vkládal.[245]) Svobody a práva ostatních měst měly zůstati jen potud nedotčeny, pokud nenesly v sobě »skvrnu smrtelného hříchu«. Poslyšme vlastní slova, jimiž se město Čáslav spojuje s Pražany:

»Slibujeme . . . a toho krále Sigmunda za krále a pána dědičného této koruny České pro jeho nehodnost nikoli nejměti ani přijímati, než jemu sie vedlé toho města hlavnieho a všech jich pomocníków protiviti, dokudž najdále stávati bude, a ižádného jiného za krále této koruny nepřijímati, kohožby město Pražské hlavnie svrchupsané s svými pomocníky nepřijalo v časech budúcích, kolikrát by toto královstvie skrze zbavenie krále osiřelo; slibujíce dále ižádných úředníków v městě našem nepřijímati, ani pod ně slušeti, než ty, kteříž nám od pánów Pražských vysláni, dáni a usazeni budú, v ty slušeti a jich poslušni býti jmáme, póžitky dřieve na krále a úředníky jeho spravedlivě slušejícími zřieti a hleděti, nikam z země v nižádných přech - na vyššie právo sie neodmietajíc ani odvolávajíc, beze všeho odpieranie, tak dlúho, donižby pán buoh všemohúcí této koruně České pána a krále nedal.«[246])

Praha zaujímala tedy vůči těmto městům postavení s mocí přímo královskou. Připočteme-li k tomu ještě četné spojence šlechtické,

[245]) Arch. č. I. 201 a dále; Pal. Urk. Beitr. I. 78; 90; 123 a dále.

[246]) Arch. č. I. 203.

kteří se zavázali hlavnímu městu brannou pomocí,[247]) anebo formálně do jeho služeb vstoupili, jest pochopitelno, že purkmistr, rada a obec pražská, či krátce řečeno páni Pražané, byli po jistou dobu oficielně dokonce v čele veškeré strany husitské.[248]) Ve snesení sněmu čáslavského a v jiných veřejných aktech stojí před pány. Mimo to byla a zůstala Praha církevním středem pravověrného husitstva a sídlem theologie utrakvistické a její správy církevní. Spis proti bludům táborským jmenuje Prahu »matku měst v Israeli, město vědění a matku pravdy«.[249]) A sami divocí Bratří Žižkovi ostýchali se provésti zničení tohoto velikého Babylonu, jež byli dříve bouřlivě požadovali.

Dle domněnky Palackého, která jest jistě správna,[250]) vzniklo v onu dobu největší vážnosti a moci v Praze tak zvané právo soběslavské, které vydávalo výstřední tužby mnohých ctižádostivých husitů pražských za ustanovení 12. století. Pražský purkmistr jeví se dle něho jako vlastní hlava země. Přejímá za bezkráloví vládu na sebe a poroučí všem, i nejvyšším úředníkům; svolává stavy k volbě nového knížete a s pražskými měšťany rozhoduje za rovnosti hlasů. Ba

---

[247]) Pal. Urk. Beitr. I. 77: cum tota potentia — assistere et totaliter adhaerere. — (Dodatek z pozn. Bezold.:) Srv. k tomu trest, určený na odboj proti »městu hlavniemu koruny království« v Arch. čes. VI, 397.

[248]) Srv. Arch. čes. III. 226/8; 240; VI, 398 a násl.; Cochlaeus historia Husit. 198; Pal. n. u. m. 78.

[249]) Prochaska str. 312.

[250]) Palacký, D. III. 182 (2. vyd. III. 2, 45); srov. Časopis Mus., I. 3, 31—36.

jeden článek výslovně zajišťuje pánům, městům a obyvatelům země právo, aby se vzbouřili proti nepravému anebo nehodnému knížeti a soustředili se okolo hlavního města jako zákonného středu v podobných případech.[251]) Máme tu před sebou program rozhodně demokratický, s nímž praví utrakvisté jistě nesouhlasili. Ale s pádem krátké ovšem vlády strany táborské v Praze hroutí se i doba pražské hegemonie. V jinou formu pojímá tyto snahy současný polemický spis katolický,[252]) který Pražanům podkládá úplně vypracovaný program: chtějí prý pomocí nižší šlechty a lidu, placených z církevních pokladů, učiniti si města a hrady poplatnými, z pánů nadělati vasalů a krále snížiti až na postavení benátských dožů; Praha chce se státi druhými Benátkami, »paní všech«.

Tyto smělé sny brzo zmizely, když Praha oddálivši se od Táborů, vydala se na pospas vlivům panským. Za těchto změn politických doznaly pochopitelným způsobem i vnitřní poměry hlavního města několikerých změn. Správa Starého a Nového města zůstala arci rozdělena, v rukou vlastních purkmistrů a rady. Ale za mnoha případů ukázalo se nutno jednati společně, zejména za důležitých politických událostí. Z toho vznikla správa t. zv. »veliké obce«, t. j. veškerenstva všech pražských měšťanů a

---

[251]) Jakkoliv je forma vět těchto hrubá, nejdou jejich pretense přece podstatně o mnoho dále než požadavky listiny čáslavské, uvedené shora.

[252]) Litera de civitate Pragensi, nejspíš z roku 1421, u Höflera II. 315.

řemeslníků,[253]) která provozovala po nějakou dobu nejvyšší vládu buď s radou nebo i bez ní. Působením demagogického kněze Jana provedlo se na čas i splynutí obou rad městských. (1421.)[254])

Rovněž za bouřlivých dob stavěn býval v čelo veškeré branné moci měšťanů a najatých zástupů městský hejtman. Za vnitřních krisí shledáváme několikráte veškeru vládní moc vloženu do rukou hejtmanů svobodně volených z obce, ba jednou vidíme ji svěřenu hejtmanu jedinému. A i když »celé a veškeré město Praha« bylo znovu nuceno rozděliti úřady, zůstala přece velice důležitá správa příjmů městských společna.[255])

Vláda »veliké obce«,[256]) jež nesla patrný ráz demokratický, rozšiřovala se na nejrozmani-

---

[253]) Srv. žaloby katolického polemického spisu u Höflera II. 313, kde mezi jiným poukazuje se na starou ústavu, v níž »suberant mechanici tabri, penestici, non leges edebant«.

[254]) Höfler I. 480: 30. čce. volilo Staré a Nové město po 15 konšelech, »ut hi simul tamquam unius civitatis consules — majores causas diffiniant«. Srv. Arch. č. I. 206. Listina z 5. února 1422, jež vliv Janův odstranila, stanovila, že v obou městech rady staroměstskými i novoměstskými osazeny býti mají; Arch. č. I. 211. — (Dodatek z poznámek Bezold.:) Srv. »všechna rada města Pražského« v Arch. čes. VI. 406 (listop. 1422). R. 1421 vysláni byli dva konšelé jako hejtmani k vojsku Pražan (Arch. čes. VI. 396).

[255]) Arch. čes. I. 211.

[256]) První listinnou zmínku o ní nacházím v listop. 1419. Urk. Beitr. I. 11; potom v čci. 1420, Höfler I. 380; Arch. č. III. 217; poslední r. 1427. Arch. č. I. 220; Urk. Beitr. I. 520. Srv. ostatek Urk. Beitr. č. 610 (říjen 1429). R. 1428 rozdělily se obce již patrněji a jednání o veli-

tější poměry. Rozhodovala o politických otázkách, ba i o věcech náboženských, ale zabývala se i drobnými předpisy policejními. Praví se výslovně, že jí příslušelo právo nad životem i smrtí a právo volného obsazování úřadů městských;[257]) ba jmenovala s purkmistry a radou i zemského podkomořího[258]) a sahala tak po výsadě královské.

Stojí za práci vyzkoumati, jak užíval své moci lid hlavního města. Zachovaná snesení »veliké obce« zabývají se poměrně nejčastěji »odběhlými« a jejich statky a majetkem duchovenstva, t. j. s nejznamenitějším ziskem, jejž byla revoluce vynesla svým přívržencům; byla to jistě nejdůležitější otázka pro suverénní lid, pro mnohého jednotlivce bez pochyby otázka hlavní. Jak známo, opustilo veškero nehusitské obyvatelstvo, velikým dílem Němci, k zámožným kruhům měšťanským patřící, před anebo za obléhání Prahy v létě 1420 město, a to buď dobrovolně nebo z donucení.[259]) 26. července prohlášen byl nález obecní, že ti, kdož za doby obležení byli utekli, třebas dříve odpřisáhli, že budou pravdy boží hájiti, jsou zrádci; v jejich domy a zboží uvázala se obec »dědičně jako pravý pán a dědic spravedlivý a nápadný takových domů a všeli-

---

kých společných otázkách svěřily výboru z dvou staroměstských a dvou novoměstských měšťanů; setkáváme se zde a později se dvěma celými či velikými obcemi. Arch. č. I. 220, odd. IV, 383.

[257]) Höfler I. 497.

[258]) Arch. č. I. 218.

[259]) Höfler I. 354/6; 366/7; 370.

jakého odběhlého zboží«.[260]) Tyto domy, dvory a pozemky se vším příslušenstvím a s platy, jakož i saekularisované statky církevní prodala nyní obec,[261]) a to dle druhého nálezu obce lacino oněm, »kteříž viece v boji božím a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali«.[262]) Způsobem pochopitelným dostali se tím u velikém počtu v držení domů a pozemků lidé z nižších stavů, zejména řemeslníci, a i mnozí z venkovských spojenců, z vesnických bojovníků božích, zapomněli na komunistické své zásady a libovali si jako majitelé domů ve »velikém Babyloně«.[263])

Zdá se, že bylo pokládáno za nutno, aby onen nález o odběhlých se opakoval a přiostřil; i prohlásili ještě jednou, »aby byli jměni a držáni věčně za bezectné a za přísežníky křivé a ztracence všie obce tohoto města«.[264]) Bouře z 1. října 1422 přivodila znova odbíhání, tentokráte přívrženců táborských, proti nimž podobný postup zvolen byl.[265])

Obec ovšem pocítila za krátko, že sama nej-

---

[260]) Arch. č. III. 217; Urk. Beitr. I. 44; znova r. 1424, tamtéž 360 a dále.

[261]) Höfler II. 287 a dále. Srv. Zöllner n. u. m. 51.

[262]) Arch. č. IV. 382; srv. Höfler II. 299, kde obec dává dům s vinicí rytíři Hlasu z Kamenice, »propter servitia et damna — in promotione legis divinae — percepta«.

[263]) Höfler I. 367: domus — advenis et aliis deputabant; srv. Windecke u Menckena I. 1153. Höfler II. 291 zmiňuje se o darování dvoru »per communitatem campestrem et Pragae existentem«, tedy vojskem táborským!

[264]) Srv. Arch. čes. IV. 383 (5. dubna 1421) a I. 215 (30. kv. 1422). Urk. Beitr. I. 360 sq. (září 1424).

[265]) Tamtéž 216 (3. října 1422).

hůře pochodila za takového nakládání se statky a právy, jichž nápadu dostati se mělo vlastně prospěchu »obecného dobra«. O lehkomyslnosti, s jakou rozhazovalo se lehko nabyté jmění veřejné, svědčí pozoruhodný nález, »v dvory, v domy a v jiné věci, v pivo, v uobilé na obec spadlé, aby sie ižádný sám od sebe neuvozoval.«[266]) Především jevila se později snaha napraviti příliš laciné odevzdání statků věřícím kupcům. Nově jmenovaný podkomoří měl dodatečně odhadnouti prodané dvory, a majitele, který by nechtěl zaplatiti dodatečně žádaný poplatek, vyhostiti, arciť vrátě mu náklady, které mohl prokázati.[267]) Témuž úředníku svěřena byla správa všech statků církevních, jichž se byla obec zmocnila, a sice měl ji vésti »obyčeji dřieve od králuov Českých zjednanými a usazenými«![268]) Neboť dosud, doznává jmenovací list, činila neřádná správa těchto statků jejich zužitkování ve prospěch zákona božího a měst pražských tak říkajíc úplně nemožným. Později odhodlalo se Staré a Nové město k rozdělení obecního jmění.[269]) Přece však za těchto opatření výslovně zaručila obec trvalou právní moc dlužních zápisů, vydaných na konfiskované statky, pokud zaneseny byly do knih městských.

---

[266]) Tamtéž 217. Tento zákaz zmiňuje se specielně o vzetí piva.

[267]) U Höflera II. 300 činí konšelé a obec, dávajíce statek novému majiteli, podmínku, aby se shodl s dosavadními držiteli, kteří byli dotyčné statky od obce koupili, o navrácení podacího (arra).

[268]) Arch. č. I. 218/9.

[269]) Tamtéž 221.

Ostatně jeví se vzhledem na zacházení s rentami váznoucími na statcích těch jakési kolísání. R. 1421 zrušila obec všecky dluhy vězící na propadlých statcích, o nichž před útěkem soudně nebylo rozhodnuto; nedlouho potom nařídila, aby všecka zatížení statků věčnými úroky přestala, ale nynější majitelé takových stálých rent aby jistiny své hotovými penězi dali si vyplatiti.[270]) Později, jak jsme viděli, byly registrované zápisy z toho přece znova vyňaty. Ale ještě r. 1430 prohlašuje rada a obec Nového města, že všecky neregistrované zápisy úroků na statcích, jejichž lhůta amortisační promeškána byla, jsou neplatny, a poznamenává, že byly pramenem četných a prudkých sporů a roztržek.[271])

Všecky tyto nálezy ukazují na časté střídání majitelů a na právní nejistotu nemovitostí, jež škodlivě působila jak na cenu a stav statků tak i na finance městské. Neboť s peněžnictvím bylo to už beztoho bledé. Staré legální místo mincovní, Kutná Hora, bylo až do konce dubna 1421 ještě v rukou katolické strany a pokojný obchod s cizinou byl téměř úplně přerušen. Z nouze zařídili Pražané novou mincovnu ve svých zdech, jež pracovati[272]) měla »ku pomoci sobě (Pražanům), k vysvobození zákona božieho a k obraně země koruny České«. Když pak se vzdala Kutná Hora, byly k disposici mincovny dvě. Ale přes to slyšíme bezprostředně po tom

[270]) Tamtéž 206; IV. 382.

[271]) Tamtéž IV. 384/5.

[272]) Tamtéž I. 206.

stesky na veliký nedostatek peněz. Pražský vrchní písař viděl se nucena v Kutné Hoře, v místě bohatých stříbrných dolů, sháněti potřebnou hotovost na zaplacení žoldu a na jiná vydání u osob soukromých,[273]) ježto souvěrci doly špatně vedli, že ničeho nevynášely. Tím ovšem uvalil na obec pražskou značný dluh.

Ale nejhorší bylo, že práva mincovního mnozí se zmocňovali a že falšování peněz stále se vzmáhalo. Dovolili si Pražané raziti peníze ze stříbrného a zlatého nádobí kostelního, bylo dosti nesvědomitých lidí, kteří dali kuchyňskému měděnému nádobí putovati do razícího stroje a zemi zaplavovali falešnými penězi vší možné podoby. Netrvalo dlouho, dostavil se nářek podvedených.[274]) Hlavní město především utrpělo »veliké a nenabyté škody«,[275]) ježto nové peníze jeho touto neplechou přirozeně strašně byly stlačeny, ačkoliv veliká obec horlivě vystupovala proti pokoutním mincovnám a svým penězům ustanovila nucený kurs pod ztrátou statku i hrdla.[276]) Ostatně už sněm z r. 1423 prohlásil opět Kutnou Horu za jediné místo mincovní.[277])

Správa veliké obce tedy nepovznesla hmotných zájmů městských. Ale ani po nějakém zvláště svobodném vývoji mnoho stop není. Na

---

[273]) Tamtéž 208—9. Později svolili husité kutnohorští, aby bývalí němečtí a katoličtí horníci byli v obec znovu přijati, aby povznesli opět práci v dolech. Pal. D. III. 3, 253 a dále.

[274]) Pal. D. III. 2, 299; srv. Časopis Mus. V. 390.

[275]) Arch. č. I. 222.

[276]) Tamtéž 213, 215.

[277]) Tamtéž III. 244; srv. 420 (k r. 1435); II. 381 (k r. 1437). Palacký, Urk. Beitr. II. 420 (k r. 1434).

»práva a svobody«, jež, jak se zdálo, chtěla první doba bouře a návalu zničiti, kladli později jejich noví držitelé několikráte se zálibou důraz;[278]) i ve správě se opět uplatňovalo provádění starých zvyků a řádův.[279]) Právem poznamenává německý dějepisec, že nejednalo se o reakci proti výsadní soustavě, nýbrž o zabavení výsad.[280]) Rozhodčí husitští a mezi nimi dva vůdcové radikálů vyslovili se za sporu měst pražských pro další trvání jejich práv a svobod, řádů a ustanovení, od císařův a králů pocházejících. A jako privilegia měnila majitele, tak měnili sedláci své pány; shledáváme, že Pražané bez rozmýšlení rozdávají úročníky se dvory, ba dokonce i jednotlivé lidi zapisují na službu i užitek.[281]) Jest nemožno najíti v praksi těchto lidí nějaký rys liberální.

Už před výbuchem revoluce zbavena byla Praha svého karakteru světového, když po odchodu Němců zpustla její vysoká škola. Potom zaplašila rozpoutaná bouře veliký díl zámožného měšťanstva, obchod a styk s cizinou uvázl, půda i peníze pozbyly ceny a všechny prameny bohatství byly na vyschnutí. Za to neposkytla náhrady vymoženost samosprávy, jež byla oproti tomuto

---

[278]) Arch. čes. I. 221/4, St. letop. 77 pozn. R. 1434 zničili Novoměstští Staroměstským všechna privilegia a dosadili jim radu. St. letop. 89.

[279]) Arch. č. I. 209; 218.

[280]) Lippert v Mittheilungen des Vereins für Gesch. der Deutschen in Böhmen V. (1867) 179. Srv. Höfler II. 338.

[281]) Srv. Höfler II. 288; Curia — cum colonis ac pertinentiis; 295: curia araturae cum incolis; Arch. č. I. 225/6.

hmotnému rozkladu bezmocna a politicky beze vší opory. Veliké obce dalo se rovněž tak dobře zneužíti ku zřízení utrakvistické inkvisice, jako byla obec povolným nástrojem v rukou litevského prince a jeho šlechtických stranníků na utlačení všech politicky podezřelých. Snadno pochopitelno, že pražská hegemonie jen na krátký čas potrvala.

Ani o duševní převaze hlavního města nemůže býti v tuto dobu už řeči. Jest směšno, když utrakvističtí mistři Prahu pořád ještě zovou »městem věd«. Universita byla už r. 1409 takořka zničena;[282]) za války konala arci několikráte slabé pokusy, aby se udržela, ale co mělo znamenati několik universitních aktů, jež tu a tam byly provedeny, když tě strana táborská požadovala buďto úplné zrušení vysoké školy, nebo aspoň upravení svobod a stanov dle zásad evangelických.[283]) Omezený duch pražských mistrů mohl zrovna tak málo ospravedlniti nároky Prahy na nadvládí, jako špatná správa pražské obce.

Povznesení měšťanstva, jež nebylo ani v Praze trvalé, nelze naprosto očekávati od odvislých měst, která na konec se ostatně všecka přimkla ku radikálům a spolu s nimi od šlechty byla zničena. (1434.)[284]) Ovšem ani snaha měst účastniti se většího soudu zemského, neměla

---

[282]) Srv. pojednání Tomkovo v Časopisu Mus. XX. (1846) 212 a dále.

[283]) Srv. Monum. hist. univ. Pragensis I. 2, 1 a dále; Höfler I. 524.

[284]) Srv. Pal. D. III. 3, 161.

úspěchu,[285]) ačkoliv uhájila si svých privilegií stejně jako město hlavní. »Stará německá práva městská vládla potom jako před tím v českých městech,« poznamenává Lippert;[286]) na konec ani Tábor nevěděl ničeho lepšího, než vyprositi si od císaře Sigmunda majestát se zlatou pečetí a co možno nejvíce práv a výhod.[287])

*

Zbývá ještě říci několik slov o stavu, který na konec jediný z velikého onoho hnutí prospěch měl. Česká šlechta, jež už za Karla IV. byla mocna, za Václava přemocna a ve výhradním držení nejvyšší vlády zemské, byla ještě za živobytí Husova většinou nakloněna novému učení, jehož vniknutí mezi lid venkovský především pomáhala prostředkovati. Čeští páni byli první, kteří se prohlásili za ochotny, opovrhujíce všelikou bázní a ustanoveními lidskými, hájiti zákona božího na život a na smrt, kteří pohostinně přijímali proklaté kněze husitské a slavnostně zaváděli svobodné kázání a podávání kalicha.[288]) Současně se postavili v čelo národního hnutí, jež ovšem směřovalo zvláště proti nenáviděným německým měšťanům a sedlákům a jejich výsadám, omezujícím panství šlechty.

Bezcharakterní a zištné chování, jež provozovali mnozí a právě velice vynikající členové stavu panského za revoluce, činí pochybno, neměla-li i ona horlivost po opravě náboženské

---

[285]) Tamtéž 250.

[286]) Na udaném místě 193.

[287]) Pal. D. III. 3, 240 a dále.

[288]) Srv. Tomaschek n. u. m. 9; Chlumecky, K. v. Zierotin, 5 a dále.

často velice světské pozadí. Ondřej z Brodu, jeden z nejbřitčích současných kritiků husitství, odhaluje nepěkné plány, jež si, jak praví, vymyslili někteří, ne všichni, z pánů. Tito pánové vzpomenuli si, že stav městský, duchovenstvo a královská komora vyniká nad ně jak kapitály, tak držbou půdy. Jest tedy třeba hnáti věc tak daleko, aby se měšťané pro novou svou víru proti králi vzbouřili. »Ať to pak jde, jak chce, my budeme míti prospěch v každém případě a rozdělíme se buďto o statky duchovenstva anebo měšťanstva.« Svolí-li král k saekularisaci, bude z toho především šlechta kořistiti. Neučiní-li toho, vznikne občanská válka, za níž lze službu vojenskou dráže prodati a příležitostně i zaokrouhliti náležitě svůj statek.[289]) Třebas vypadá tato spekulace na obecné neštěstí tak nestydatě, nedá se přece popříti, že mnozí ze šlechty české jednali dle těchto zásad a i svou náklonnost ke kalichu draho si zaplatiti dali.[290]) A jest charakteristické, čteme-li pražský onen článek o světském majetku duchovenstva jednou s tou malou změnou, že takový majetek velikým pánům světského stavu jest na škodu.[291])

---

[289]) Höfler II. 347.

[290]) I Palacký to naznačuje (D. III. 2, 146), ačkoliv soudobou českou šlechtu celkem příliš příznivě posuzuje.

[291]) Tak cituje jej traktát z r. 1421. Cod. lat. Mon. 5411, list 100a: Multi sacerdotum et monachi dominantur iure civili super dominio magis corporali contra ordinem suum sacerdotalem et in detrimentum magnorum dominorum terrestrium in statu seculari existencium etc. Srv. Arch. č. III. 215, kde brachium seculare přeloženo jest »pánóm stavu světského«. — (Dodatek z pozn. Bezold.:)

Zdálo se, že vystoupení táborství a vznik nového nerytířského válečnictví budoucnost šlechty české postaví na nejisto. Ale vyložili jsme právě, jak se věc v praxi docela jinak utvářila, a jak Pražané a Táboři zničením mocného německého měšťanstva a utlačením selského stavu šlechtě výtečně do rukou pracovali. Pokleslý blahobyt měst a bídné poměry lidu venkovského a i oslabení duchovenstva a království prospěly nemálo rostoucímu vlivu veškeré šlechty české, ať už byla husitská nebo katolická. Starověrní páni a rytíři mimo to se pranic neostýchali hromadně si dáti zapisovat nejen regalia, nýbrž i statky církevní, proti jejichž saekularisaci bojovali.[292])

Největšího dosahu politického bylo však postavení šlechty a stavů husitských vůbec k moci královské, postavení, jež právem protivníci nazývali rebelií. Konservativní husité, především šlechtici, toho však nepřipouštěli, nýbrž stavěli se na půdu českého práva státního. Poukazovali častěji, že Sigmund nebyl ještě voleným a korunovaným králem českým, nýbrž jen požádaným, když mu odepřeli uznání.[293]) Při tom zapomínali, že už dávno, a i po smrti Husově, uznali jej za dědice trůnu,[294]), že mu dále v prosinci r. 1419 v Brně slavnostně holdovali,[295]) a Čechy konečně že byly říší dědičnou, nikoli volební. Ale stavové

Srv. i citát z Murnera u Jensena, Gesch. d. deutschen Volkes II. 192 (str. 195, 16. vydání).

[292]) Pal. D. III. 2, 148/9.

[293]) Arch. č. III. 210; Pal. Urk. Beitr. I. 41.

[294]) Srv. Pal. D. 531; 551; 583; i Urk. Beitr. I. 36/7.

[295]) Srv. prohlášení města Kadaně v tomto smyslu. Pal. Urk. Beitr. I. 26.

husitští byli královštější nežli král sám; oni dle vlastních slov svých si předsevzali hájiti koruny České, jejích zájmů a práv proti zákonnému jejímu dědici, který se byl ukázal býti nejrozhodnějším nepřítelem království a národu. Při tom výslovně apelují na povinnost věrnosti ku koruně a národu,[296]) mlčky míjejíce právo dědičného nápadníka. Tím odloučili korunu od dynastie a vydali ji ve výhradnou moc stavům — ať už to vyslovili či nikoli. Čechy počínaly se tehdy měniti v říši volební; pamflet husitský na Sigmundovo korunování r. 1420 žádá pro krále přímo jednomyslnou a kanonickou volbu a souhlas měst, pánů a obcí[297]) a odvolává se na starodávné právo. Titul postulovaného krále přenesli potom na velkoknížete litevského, když byl veliký sněm husitský v Čáslavi prohlásil, že Sigmund učinil se nehodna dědičného práva na korunu Českou. K volbě však po dobu, o niž se jedná, nikdy nedošlo.

V tato léta bezkráloví — kralování prince litevského zůstalo totiž i po tu krátkou dobu pouhým titulem — spočívala veškera moc státní na sněmu, na němž zasedali a hlasovali páni, rytíři, panoše, města a obce. Sněmů několikráte účastnila se i strana katolická; stranníci královi nepromeškali dobré příležitosti spolupůsobiti na zvýšení moci stavovské, jako nepovrhli tím, aby od krále nebo církve brali statky, ovšem způso-

[296]) Arch. č. III. 210 a dále.

[297]) Höfler II. 326; srv. i právo soběslavské a vyzvání v básni z r. 1420 ku volbě jiného krále. Pal. D. III. 2, 179. O pozdější státoprávní theorii, o králi voleném a zároveň dědičném viz tamtéž IV. 1. 335 a dále.

bem nejsprávnějším. Samostatnost moci sněmovní přetrvala revoluci a dala ústavě české ráz podstatně rozdílný.[298]) Zajímavý jest střídavý poměr stavů na sněmích, který nejvýznačněji zračí se v složení stavovských vladařství. S počátku můžeme vytušiti převahu živlů městských a radikálních.[299]) Ze 20 vladařů, do jejichž rukou vložil sněm čáslavský na krátkou dobu nejvyšší moc vládní, patřilo po pěti vysoké a nižší šlechtě a ostatních 10 městům a obcím.[300]) Naproti tomu bylo ze dvanácti vladařů, jež volil katolickoutrakvistický sněm r. 1423, 10 ze stavu panského a 2 z rytířů, ačkoliv jménem byli zástupci obcí českých. Dvakráte pak shledáváme, že byla vláda svěřena jedinému vladaři, jemuž k ruce bylo několik rad a část veřejných příjmů; první v úřadě tom byl princ Korybut r. 1422, jako místodržící velikého knížete, a v radě jeho byli vedle pánů i čtyři zástupcové města Prahy.[301]) Po druhé jest jím pán český, který měl míti veškeru výkonnou moc, dle výroku Palackého na způsob předsedy české re-

---

[298]) Srv. Grünhagen n. u. m. 287.

[299]) Rymer, Foedera etc. inter reges Angliae IV. 4, 63: there is a grete Power of hem, bothe of Lordys, knyghts and Squiers; bot the grettiste Power is of Communers. (List králi angl. ze Svídnice z 28. dubna 1420.)

[300]) Později r. 1431 volili ještě jednou 12 správců ze všech stavů, ale jest neznámo, jaký byl tu poměr; srv. Höfler II. 596 a dále.

[301]) Arch. č. I. 215. Týž kníže zaujímal od r. 1424—7 poněkud jiné postavení jako »zvolený pán« Pražan s plnomocí ještě rozsáhlejší; srv. Arch. č. I. 219; Urk. Beitr. I. 373.

publiky.[302]) Ale tato přechodná zřízení republikánská považována byla vždy jen za pomůcku z nouze; na zřeteli zůstalo přece stále království, koruna, o jejíž blaho se starati platilo za přirozenou povinnost stavů.

Už tedy za války hrála šlechta, jež ze dvou stavů se skládala, na sněmích úlohu velice vynikající. Po bitvě u Lipan (květen 1434) zmizely ze stavovského organismu »obce«; proti vysoké a nižší šlechtě však síly měst samých už nestačovaly. Činili-li si páni a rytíři nároky na poloviční osazení vladařství zemského, na podzim r. 1421, tedy v době hegemonie pražské a soustředěného táborství, musila nyní převaha jejich nad městy utvořiti poměr naprosto jiný.[303]) Podstatně jej podporovala ještě organisace krajská, víc a více domácnějící, k níž i za revoluce příklad dávali royalisté a část Táborů, ovšem i dosavadní ústava zemská. Zřetelným svědectvím úpadku strany radikální byl o novém roce 1432 nález sněmovní, který sice proveden nebyl, aby totiž zřízení krajské s hejtmany, radami a samostatnou krajskou mocí vojenskou rozšířeno bylo na celé Čechy.[304]) Ale ve snesení sněmovním

[302]) Pal. D. III. 3, 146.

[303]) Z vyslanců světských, volených v červnu 1434, byla třetina ze šlechty vysoké, třetina z nižší šlechty a zbytek z měšťanstva. Pal. III. 3, 175 klade důraz »na toto nové a přísné rozdělení stavů«. Stavovského rozdělení bylo však, pokud lze souditi, vždycky na sněmích přísně dbáno a poměr šlechty k městům jako 2:1 shledáváme už roku 1424; srv. Arch. č. III. 249.

[304]) Mon. conc. I. 185; srv. Pal. D. III. 3, 28. Prokop a Táboři správně věc postihnuvše, energicky tenkrát odporovali.

r. 1433 opět shledáváme kraje.[305]) Po smrti krále Sigmunda a Albrechta skutečně došlo k tomu, že za dlouhého bezkráloví jedině krajské jednoty, šlechtou ovládané, představovaly jistý druh spořádaných zvláštních vlád.

Mnozí z nepřátel husitství očekávali, že sociální boj v Čechách úplně zničí kacířství.[306]) Ačkoliv pak tyto naděje nedošly úplného splnění, zničila přece rozhodná porážka radikálů možnost, aby se v Čechách zakořenilo na poli církevním svobodné badání v písmu a snášelivost náboženská, v oboru pak správy světské účast všech na životě politickém. A jako z mohutného zápasu o bezmeznou svobodu náboženskou vznikla tyranská a zubožená státní církev utrakvistická, tak zrálo ošklivé ovoce tuhé vlády šlechtické za bojů pánův a Bratří. Ale vedle církve utrakvistické žila v bratrských obcích českých nejlepší část učení táborského, kdežto ze smělého blouznění socialistického a z mocného politického postavení radikálů nezbylo ničeho. Šlechta vtiskla nohu svou na šíji sedláka, který hloub a hloub klesal ve stav nevolníka, protože ho už nechránila »německá práva«, jako dříve. Urozený byl »dobrým«, čestným; každý jiný byl mu sprostým »chlapem«.[307]) Dávno byla už do-

---

[305]) Arch. č. III. 413.

[306]) Srv. Kornera u Eccarda, Corpus histor. medii aevi, II. 1267: maiores inferiorum et vice versa minores superiorum mansiones destruxerunt — — sicque omnia desperatione quadam diabolica indiscrete agentes se ipsos depauperaverunt et regnum suum nobile ad nihilum quasi redegerunt; srv. Höfler III. 169 pozn.

[307]) Srv. Pal. D. IV. 1, 536 a dále.

zněla slova, která na konci 14. století na srdce kladl soudruhům svým šlechetný rytíř Tomáš ze Štítného, že pán jest na světě pro lid a ne lid pro pána, že ti, kteří obtěžují lid svými dávkami nesmírnými, nejsou pány, nýbrž tyrany. A i ze samé šlechty stěžovali si rytíři a zemané na vládychtivost pánů,[308]) kteří se snažili politická práva svých nižších soudruhů alespoň zkrátiti, když tě jich už nemohli úplně odkliditi.

* * *

Národnostní snahy husitské došly daleko úplněji cíle nežli stránky, o nichž jsme dosud byli uvažovali — ale ovšem zemi nepřinesly také spásy nijaké. Poněvadž však česká národnostní otázka sáhá do století dřívějších, jest nutno více předeslati o její minulosti, nežli bylo potřeba u myšlenek náboženských a sociálních.

Duchaplný kulturní historik[309]) vhodně jmenuje škodou dějin německých a neštěstím pro Němce, že se dostaly Čechy, srdce Germanie, do rukou slovanských. Ale jak energie slovanského kmene v Čechách zdomácnělého, tak včasné jeho připojení k říši německé zabránily tomu, by Čechy stihnouti mohl stejný osud, jako příbuzné jejich soukmenovce v severním a středním Německu. Ale za středověku, zejména během posledních století, usadili se Němci opět pokojně v pozbyté zemi a domohli se v ní svou prací do-

[308]) Srv. na př. zajímavou stížnost na protahování sněmu, jež má za následek odchod šlechty statky méně bohaté ještě před zavřením sněmu, Arch. č. III. 456.

[309]) G. Freytag, Bilder aus der deutschen Vergangenheit. I. 36 a dále.

konce postavení privilegovaného. Čechy mají těmto německým osadníkům nekonečně mnoho děkovati. Oni jediní založili tam svobodné a mocné měšťanstvo a povznesli i stav slovanského obyvatelstva venkovského.[310]) Bylo by velice nespravedlivo viniti je, že povznesli feudalism, jemuž se česká šlechta ochotně a ráda učila od svých vzorů v Němcích a ne od přistěhovalých měšťanů a sedláků.

Ale tato tichá invase němectva působila nejen tvořivě, nýbrž i bořivě. Jí podlehlo slovanské zřízení župní, jí zdálo se, že podlehne pomalu, ale jistě i český jazyk[311]) a český mrav. Zdálo se, že česká národnost, praví Grünhagen, nutně sdíleti bude osud národnosti polské ve Slezsku. Podle mého náhledu nelze s dobrým svědomím popříti, že česká národnost v Čechách měla proč, aby se dle sil svých tomuto nebezpečí bránila — a že to učinila, jest jí jen ctí, nikoli výčitkou. Ale neštěstím jejím bylo, že nositelem národní oposice byla už napřed šlechta, která chtivě činila nároky na privilegované postavení německých pánů a rytířů, ale moc stavu středního, jež byla jí na překážku, snažila se zase odstraniti.[312])

Veškeru prudkost těchto odporů vyslovuje rýmovaná kronika česká ze začátku 14. století, která vznikla z kruhů nižší šlechty, nepřátelské

[310]) Srv. Tomaschek n. u. m. str. 51. Tomek, Děje Prahy, I. (něm.) str. 286.

[311]) Srv. stížnost Husovu na silné prostoupení češtiny německými slovy u Jungmanna, Historie literatury české 56.

[312]) N. u. m. 285. Tomek, Gesch. v. Prag I.

Němcům i městům, a jež těšila se veliké oblibě až do doby reformace a několikráte ne neprávem považcvána byla za předzvěst bouří husitských. Buďtež zde proto uvedena některá nejostřejší místa její, neboť jistě se nesmíme domnívati, že zášť národnostní byla za výbuchu revoluce menší nežli sto let před tím, ale rovněž jest nemyslitelno, že by trpkost rýmované kroniky mohla kdy býti překonána. Nacházíme tu vedle vzletné řeči vroucího vlastenectví a břitkých slov hněvu i výbuchy záští přímo cynické. Stojí za poslechnutí už, když dávný kníže český praví: »raději sě chciu s českú sedlkú sniéti, než ciesařovnu němečskú za ženu jmieti.«[313]) A připojuje krásná slova: »Vřeť každému srdcě po jazyku svému, němkyně nebude přieti liudu mému.« Ale podle slov básníkových mají býti Němci vykořeněni a vypleněni ze země »jako z zahrady kopřivy, jak řepíky z koňské hřívy«.[314]) A jak vykládá děje Soběslava velebeného jako vlastence? »Kdež uzřiechu Němcě jdúcě, jako na vlka zvoláchu, uši, nosy jim řězáchu. Ktož mu sto nosóv (německých) snesieše, tomu sto hřiven dadieše.«[315]) Toto uřezávání nosů opakuje se častěji jako způsob, jímž pravidelně se projevovala láska k vlasti a od »múdrých« velebí se jako něco slavného.[316])

---

[313]) V. Hanka, Dalimilova chronika česká (Praha, 1849) str. 73.

[314]) Tamtéž 82; 126.

[315]) Tamtéž 117.

[316]) Tamtéž 124/6; 143. Za dob husitských vrátili se k tomu nejen v theorii (Soběslavské právo), nýbrž i v praxi. Srv. Höfler I. 457; Scriptores rer. Lusat., nová

Zajímava jest skutečnost, že čeští Přemyslovci šířili v Čechách němectví, Lucemburkové však že zastávali se české reakce proti němu. Obé vyplývalo z dočasné situace s nezbytností. V dřívější době bylo potřeba, aby nové životaschopné živly kulturní chránily slovanské Čechy od osamocení a uvedly je v blahodárný styk se západními sousedy, kteří byli dále pokročili. Bohužel však nenastalo zdravé splynutí, nýbrž Němci stali se zvolna státem ve státě, privilegovanou menšinou, jež stála vůči většině cizí a nenáviděná. Karel IV. snažil se tedy změniti ten nepoměr a oběma národům stejně zadost učiniti; mimo to skvělá úloha, kterou provozovaly Čechy jako dědičná země císařova a teritorialní vzrůst »koruny« České zvýšily jak národní pýchu Čechů, tak i rozhořčení nad tím, že jako vlastní a přirozený národ země české neměli většinou míti anebo výhradně požívati výhod tohoto postavení. Neboť, jak potom, tak před tím zůstala královská města po výtce v držení nebo aspoň pod převážným vlivem Němců — a pražská universita byla rozhodně německou vysokou školou,[317]) na níž český živel početně a tím i právním významem daleko stál za cizinci.

Zde nejdříve vzplanul boj o víru a národnost; Hus byl jak vůdcem českých vlastenců, tak i strany Wiklifovy.[318]) Král Václav povolil úsilí tohoto proudu, jejž i šlechta už podporovala

---

řada, I. 59; 172. Slezané ostatně nejednali líp. Srv. Höfler I., 474.

[317]) Srv. slova sněmu kostnického. Pal. Doc. 649: omnium studiorum Germanicae nationis illud maximum.

[318]) Srv. jeho prohlášení v Kostnici, tamtéž 177.

a r. 1409 změnil dosavadní poměr hlasů v ten způsob, aby na příště národ český měl tři hlasy, ostatní tři národové pak aby měli dohromady jeden hlas, načež Němci odešli z Prahy. Velice významno jest úřední odůvodnění tohoto opatření; král prohlašuje, že povšechná láska k bližnímu zásadně má se zachovávati, ale nesmí se hnáti příliš daleko; národnost německá že v Čechách vůbec práva obyvatelského nemá, česká však že jest pravou dědičkou tohoto království.[319]) Podle doslovného znění mělo se to ovšem vztahovati jen na »národy« na universitě, na níž však »německého národu« jako takového ani nebylo.[320]) Snadno lze si pomysliti, že tak slavnostní prohlášení královo ani pro nestudující Němce v Čechách příznivý praejudic neobsahovalo. Současná obrana mandátu králova nezůstavuje nás pak na pochybnostech, jak výrok onen ve skutečnosti byl pojímán. Zde dále rozvádějí se oprávněné nárcky domácích a to »pravých Čechů« na přednost a vládu ve vlastní zemi. Mezi jiným připomíná spisovatel, že v Čechách beztoho byli jen Češi a vnikání živlů německých že jen nepokoje budilo. Bůh že chce, aby různé kmeny bydlily vedle sebe nesmíšeny. Čechové že by měli býti ve své zemi v právním i politickém ohledu vůbec jedině rozhodujícími; »přestati musí onen zlozvyk, jímž cizinci v království Českém strhli na sebe práva Čechů.«[321]) To byly řeči, které daleko šly za spory na uni-

---

[319]) Tamtéž 347.

[320]) Srv. sofistické odůvodnění tohoto výrazu tamtéž 355.

[321]) Tamtéž 355—363. Dle Palackého od M. Jesenice.

versitě: ony odpíraly němectvu v Čechách oprávněnost existence vůbec a hlásaly jeho odklizení dosti zřetelně za národní povinnost. »Pravý«, plnoprávný »přirozený« Čech jest jedině Čechem. Každý nečech v Čechách může býti vlastně dle práva trpěn jen jako otrok vládnoucího národa.[322]) Drsněji a příkřeji sotva dá se vyjádřiti zásada národnostní.

Ale v témž spisu vedle »práva« Čechů vytýká se i okolnost, že čeští učenci věděním i nadáním nyní daleko vynikají nad německé.[323]) To vede nás ku kapitole o tehdejší hrdosti národní, která však často zvrhla se v domýšlivost ničím neodůvodněnou. Na př. v několika aktech universitních z oné doby zachovaných; tu vynáší se Praha nejen jako druhý Paříž a Jeruzalém, nýbrž i jako město boží, přesvaté, město, nemající sobě rovného, které rodí lidi polobožské.[324]) Příjmí svatosti přenáší se pak na českou obec pražskou a na celý národ český vůbec.[325]) To souvisí s tvrzením, jímž husité tak rádi se honosili, že žádný pravý Čech nikdy kacířem nebyl ani nebude.[326])

V manifestech a nálezích první doby revo-

---

[322]) Tamtéž 357: natio Bohemica debet in regno Bohemiae regere nationes exteras, ipsis praesidere, et eos tamquam servos incolarum compati.

[323]) Tamtéž 362.

[324]) Höfler II. 111; 121; mluvili tak nejen husité, nýbrž i katoličtí Češi. Srv. tamtéž 155; 311.

[325]) Tamtéž na př. 121; fideles homines nostrae sacrosanctae nationis Bohemicae; 125: nostram communitatem sacrosanctam Boemicam.

[326]) Höfler I. 631; II. 121; 206—7; Pal. Doc. 280; Čas. Mus. V. 391.

luční projevuje se tento vášnivý patriotism neztenčenou silou. Obrana ohrožené domoviny a národnosti staví se po bok boji za zákon boží. Ale nejedná se jen o život, nýbrž i o čest; národu, jazyku českému, jak se pravilo, nehrozilo se jen záhubou, anobrž nejhorším způsobem bylo mu ještě spíláno. Všimněme si nepatrné, ale přece význačné skutečnosti, že mezi čtrnácti žalobnými artikuly, které čáslavský sněm byl proti Sigmundovi postavil, mluví devět výslovně o pohaně a zlehčení země české a českého národa a že první požadavek stavů týká se záchrany cti království.

»Všichni spanilomyslní,« praví Pražané ve svém psaní do Benátek (10. července 1420), »milovali ode dávna svou vlast a v počestném boji nastavovali životy i hrdla, jmění i krev za vlast jako za své nejdražší; proto potrvá jim u potomstva i po smrti slavná pamět jejich jména.[327]) A po druhé volají na své krajany: »aby vy, jakožto stateční rytieři, rozpomenúce se na udatné otce naše Čechy staré, za svoji vlast milovníky horlivé, i chtěli se proti tomu zlému postaviti.«[328]) Nenapadlo by jistě nikoho tyto projevy prohlašovati za fráze; nejskvělejší činy a největší oběti dokázaly jejich pravdivost. Hrdost na vlastní národnost, žárlivé střežení její cti, radostná oddanost národní věci jsou zejména za prvních let válečných charakteristickými

---

[327]) Urk. Beitr. I. 39.

[328]) Arch. č. III. 213. (Dodáno z pozn. Bezold.) Srv. listinu pražskou z r. 1421 o smlouvu s Lounskými (»zákona božieho, cti jazyka Českého a obecného dobrého hájiti«). Arch. čes. VI. 396.

rysy hnutí husitského, které na každého nepředpojatého pozorovatele učiní radostný a mohutný dojem. A i později, když boj stran husitských zuřil v útrobách vlastní země, sdružili se Pražané a Táboři, páni a sedláci, kdykoli se blížili cizí nepřátelé, a všecky zbraně husitské zvedly se proti nepříteli české řeči. Český husita měl vlast, na niž byl hrd; jak hluboko pod ním stály po té stránce zástupy jeho německých nepřátel! A jeho srdce necítilo jen smutek z osobních nehod anebo neštěstí města jeho, nebo vsi rodné — ono chvělo se hněvem a bolestí, pomyslilo-li na potupu jeho národu učiněnou, v trpkém bolu želelo utrpení a úpadku své staroslavné »zlaté« vlasti.

Ale ovšem český husita domáhal se této země též výhradně pro svůj »jazyk« a všemi silami usiloval o její úplné osamocení. První veliká rána proti universitě roku 1409 se podařila, druhá, větší, padla v roce 1421 proti německým městům. Praha už rok před tím úplně se počeštila. Vzpomeňme si na ony uprchlíky, větším dílem Němce; už povrchní pohled na jména majitelů domů před r. 1420 a po něm stačí, abychom si živě představili mohutný převrat ve hlavním městě.[329]) Utrakvistický kronikář podává zprávu, že mnozí Němci, kteří slavně přiznali se k církvi husitské, byli přece vyhnáni — pro své přeplněné zásobárny.[330]) Dne 5. dubna 1421 učinila velká obec památný nález, »aby Němci rodilí v městě jen hostinným právem a

[329]) Srv. Tomek: Základy starého místopisu Pražského.

[330]) Höfler I. 370.

obyčejem mohli přebýti«.[331]) Z toho vyňati byli však oni Němci, kteří dosud »v božské pravdě« setrvali. Těm přiznali dokonce vlastní kostel a německé kázání,[332]) což ovšem v době národního fanatismu uznati jest za ojedinělé spravedlivé opatření.[333]) A skutečně nacházíme v Praze i za válečných let více německých jmen, než by se z události z roku 1420 dalo očekávati.[334]) Ovšem jest nám mysliti si při tom lidi, kteří byli nejen horlivými přívrženci kalicha, nýbrž i lidi, kteří všelikého citu národního byli prosti a bez váhání se účastnili války proti ostatním svým soukmenovcům. A ještě důkladněji asi byli Němci uklizeni ve většině měst jiných, kde nezřídka po dobytí bylo měšťanstvo hromadně pobíjeno a spáleno. Roku 1421 byla tato práce dokončena,[335]) a oblíbená žaloba husitů, že Sigmund chce všechny Čechy vykořeniti a Němce na jejich místo usaditi, byla by se mohla teď obrátiti.[336])

Co se týká hrozných ohavností, které se

---

[331]) Arch. č. IV. 382.

[332]) Höfler I. 396. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. i Palacký, Urk. Beitr. I., str. 563.

[333]) Srv. Pal. D. III. 2, 180, pozn. 152. O dvě stě let později ohlašuje se ze sněmovního usnesení r. 1615 slepá zášť proti německé řeči, jež husity daleko překonává. Srv. Mittheilungen des Vereins atd. II. 55 a dále.

[334]) Srv. Tomek na uv. m. na př. 1, 10: Durssmid, 19 Stuk, 21: Puswiczer, 23: Mügliczer, Forsster, 30: Prunhawser, 35: Meysner atd. Ba i na Novém Městě II. 49: Fisshaup, 63: Wesolth atd.

[335]) Srv. Lippert, Die Čechisierung der böhmischen Städte im 15. Jahrh. Mittheilungen V. 174 a dále.

[336]) Srv. Höfler I. 426—7; Pal. D. III. 2, ,178. Už česká rýmovaná kronika připisuje týž úmysl králi

ovšem přidružily k boji nábožensky národnímu, bylo už dříve zmíněno, že husitům nijak nelze jich snad více vytýkati, nežli jejich nepřátelům. Němci a katolíci učinili s nimi jednou nejhroznější počátek — ale potom běh událostí přinesl s sebou, že husité skoro stále vítězící nepoměrně častěji seli hrůzy mezi nepřáteli, které v opačném případě zrovna tak anebo ještě surověji mezi nimi samými byly by prováděny. Stačí uvésti příklad. Na podzim 1421 dali oznámiti kurfirstové vojsku křížovému, »že každého v české zemi mají pobíti, vyjímajíc děti, které užívání rozumu ještě nemají«. A že rozkaz ten nebyl jen planou hrozbou, svědčí zpráva Norimberských krátce potom, v níž se praví, že všecko, co neumí německy anebo Čechu se podobá, se zajímá, pobíjí a upaluje.[337]) Tato fakta, dosvědčená se strany německé, nemají, pokud nám známo, na straně husitské rovných, neboť jednotlivé zločiny zášti a rozčilení nemohou se s nimi rovnati.

Stupňovaná zášť národnostní a stále se vzmáhající snaha po výlučném postavení národním za bojů stále se ještě rozvíjely. Více než kdy jindy považován Němec za přirozeného, dědičného nepřítele národa[338]) a vyhubení všeho jména českého za oblíbenou myšlenku německé

Albrechtovi I., n. u. m. 165; jeden spis z 15. stol. dokonce i Karlu IV. (Pal. D. III. 3, 293.)

[337]) Die Chroniken der deutschen Städte II. 36; 38; o ztrýznění katolických Čechů r. 1431 srv. Pal. III. 2, 542.

[338]) Arch. č. III. 212; Höfler II. 647; několikrát jmenují se vedle Němců Uhři, Arch. č. I. 218; Pal. D. III. 2. 178. Staří letop. 172.

»roty«.[339]) Právo soběslavské chtělo tyto zrádce pod ztrátou nosu vyloučiti z každého úřadu v Čechách; významnější než všechny výbuchy zášti jest však po mém náhledu onen blahovolný posudek kronikáře Bartoška, katolického Čecha, o králi Albrechtovi: »dobrý člověk, třebas byl Němec.«[340]) R. 1419 žádali stavové po králi už vyloučení Němců ze všech úřadů, s tím jediné omezením, aby pro případ nedostatku schopných Čechů zanecháni byli v úřadech městských.[341]) R. 1435 zněl požadavek v ten smysl, že žádný Němec, i kdyby byl utrakvistou, nemá do žádného úřadu býti přijat.[342]) Mír s králem Sigmundem dal potom nejvyšší schválení, aby Nečechové ze všech úřadů byli vyloučeni, a ti, kteří z domova utekli, aby statků svých prázdni byli.

Ukázal jsem, myslím, že toto vítězství Slovanstva svobodnějších, protifeudálních zásad nikterak nezavedlo, ba naopak, že zahájilo období nejsmutnější vlády šlechty. Volební kapitulace krále Albrechta prohlašuje všeobecně, že svobody a řády jednotlivých stavů, jakož i práva zemská nezměněny zůstati mají, »jak byly od starodávna«.[343]) Šlechtě přispěla při tom, nehle-

---

[339]) Srv. na př. Časopis Mus. V. 387. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. Staří letop. 148: »Věř čert Němcuom!«, zejména i Höflera, II. 647!

[340]) Dobner Mon. I. 204.

[341]) Arch. č. III. 207.

[342]) Tamt. 419; Mon. conc. I. 537. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Sigmund se r. 1434 dovolává toho, že pochází po přeslici od Přemysla oráče. Srv. Mon. concil. I., 508.

[343]) Arch. č. III. 459.

díc k jiným poměrům, také okolnost, že byla výhradním zástupcem a nositelem nejstaršího práva národního. »Výklad« pána z Dubé ze začátku 15. století praví: »Právo zemské České jest dávno nalezeno, ještě ot pohanstvie, a najviece ot Přemysla oráče a ot těch pánóv, kteříž sú té chvíle byli.«[344]) Pán z Dubé stěžuje si, že toto svobodné právo nedávno stalo se opět nesvobodným. Ale veliké pozdvižení zase je osvobodilo a jeho vážnosti přimnožilo.[345]) Šlechta, která zvyšovala právní moc svých rozsudků nimbem staročeské doby báječné, už tím měla velmi značnou přednost v citu národním před českými měšťany., kteří mohli spoléhati jedině na psaná práva a svobody svých německých předchůdcův, tedy na zásadu právu zemskému přímo nepřátelskou. Mimo to měšťané tito sami pošlapali tyto svobody a vážnost jejich zlehčili, násilím vyhnavše Němce a statky jim pobravše; do pevného domu, v němž chtěli se výhradně usaditi, sami tedy trhlin a děr nadělali. Účast pak na soudu zemském, jež mohla je odškodniti, nebyla jim povolena.

Střední a nižší vrstvy lidu rozvinuly rozhodně nejvíce nadšení jak pro věc náboženskou, tak národní[346]) — a přece na konec dopadlo to s nimi nejhůře. Neboť vláda jazyka českého naprosto nemohla vyvážiti prostému muži těžké nedostatky nové správy. Nedá se popříti, že čeština, které nyní na sněmích a soudech výhradně se užívalo, vyhovovala (podle Palackého)

---

[344]) Arch. č. II. 487.
[345]) Srv. Tomaschek n. u. m. str. 9; Pal. D. IV. 2, 320.
[346]) Srv. Pal. D. IV. 1. 533.

vyšším potřebám, byla jasná a mnohem jadrnější než později.[347]) Hnutí husitské přineslo však i vítěznému jazyku obohacení a vyvinulo v něm nejen správný a přirozený sloh úřední a jednací, nýbrž i sílu a oheň v manifestech revolucionářských.[348]) Avšak nebylo smyslu, nebylo ducha, který by dle zásluhy ocenil a dále pěstoval tuto skvostnou vymoženost, tento »jazyk«, jejž tolikrát velebili a hájili. Čím pomohl poklad zušlechťujícího se jazyka pokolení, které času a porozumění mělo jen pro pojednání theologická a řády vojenské? Českou literaturu z oné doby možno přece právem nazvati dosti chudou; dějepisec její praví, že to byl »měděný věk české poesie«.[349]) Ani dějepisci či spíše kronikáři neprozrazují ve svých chudých pracích, jež se nám zachovaly, příliš stopy národního rozkvětu. Nejznamenitější z nich, mistr Vavřinec z Březové, nazírá na veliké boje svého národa s malicherného stanoviska utrakvistického theologa; svým pojímáním vítězství husitských jako divů božích a vysvětlováním, že proudy revoluční vyprýštily z vlády jistých planet,[350]) nedostal se nad niveau všednosti. Přes to však několikrát zřetelně vyniká u něho v pravdě národní smýšlení — a tu jest jistě charakteristické, že o následcích mo-

---

[347]) Tamt. 430. O užívání češtiny i ve styku mezinárodním viz Grünhagen str. 286 a Časopis Mus. V., 280 a dále.

[348]) Pal. D. IV. 1. 105, pozn. 100, chválí vzdělání jejího v ohledu filosofickém. Už ve 14. století rozebíral Štítný jazykem českým pojem krásna. Tamt. III., 1, 187, pozn. 234.

[349]) Jungmann, Hist. lit. čes. 57, srv. Pal. n. u. m. 433.

[350]) Srv. Höfler I. 390, 480.

hutného hnutí uvažuje s hlubokým žalem. Vidí, že staroslavná jeho vlast, dříve šťastná, klesá v nevýslovnou bídu — »že ho smysly opouštějí«, vzpomene-li na to. České království, dříve tak slavné, »dáno jest v divadlo a přísloví věčné« ostatním národům.[351]) A mnohý vlastenec český smýšlel asi stejně, uvážil-li kontrast mezi zvýšeným citem národním a přesmutným stavem své domoviny, porobením tolika Čechů lidmi vlastního národa.

Bylo však skutečně vyloučení živlu německého naprosto úplné a trvalé? Povrchní zdání jistě tomu nasvědčuje — a přece se na otázku tu kladně odpověděti nesmí. Nedávno bylo přesvědčivě dokázáno,[352]) jak působilo nezměněné trvání německých práv a zřízení ve městech na jich nové české obyvatelstvo. O zrušení práv německých a zavedení »práva božího« velice brzo přestává se mluviti: sotva se byli Pražané a Táboři uvázali ve výhradní držení měst, už se i poddali dobrovolně starým řádům, jež žádným novým výtvorem nahraditi nemohli. Německo-český historik praví: »Čeho pozbylo němectvo v Čechách na ryzosti a počtu svém, nabylo rozsahově výboji mravními, jichž tak rychle bez oné bouře nikdy by se bylo nedodělalo.«[353])

---

[351]) Tamtéž 323, 408. Podobně dí veršované skládání katolického Čecha, častěji citované: »Vešken svět již má Čechy u posměch«. Časopis Musea V., 390.

[352]) Srv. Lippert v Mittheilungen V. 176, 193, jakož i výborné pojednání jeho »Das Recht am alten Schöppenstuhle zu Leitmeritz und seine Denkmäler«, tamt. VI., 101 a dále, 165 a dále.

[353]) Tamtéž VI., 108.

K tomu můžeme připojiti slova největšího dějepisce českého, tedy svědectví jistě nepodezřelé: »Ale tajiti se tím nesmíme, že i dříve již, a to také ve století XV. a XVI., kdežto jsme měli vládu národní a školy i auřady české, počtu Němců v Čechách přibývalo a vesnice, i krajiny celé, pomalu sice, ale dosti hojně se němčily. Podrobných na to důvodův množství podáváme v budoucí své staré topografii. Z toho pak nám plyne pravda nemilá a kormutlivá, že jest něco v povaze obojího národu, českého, německého, co tomuto nad oným, i bez ohledu na politické okolnosti, moc větší k šíření se a převahu dlouhověkou pojišťuje.«[354])

Ovšem docela jinak by se byly uzpůsobily věci, kdyby bylo husitství aspoň jen přibližně uskutečnilo myšlenku po sdružení slovanských kmenů proti Němcům, která několikrát se byla projevila. Už ona česká kronika rýmovaná a po jejím příkladu i další dějepisectví české za východisko vzalo si původní jednotu kmenů slovanských; to jistě souvisí se sebevědomím, žijícím v lidu samém. Čech řeč a národnost svou jmenoval slovanskou, ale jazyk český nebyl mu omezen jedině na pohraničí české; Čech cítil, že jest příbuzný a souvislý s větvemi mimo svou domovinu. Manifest Pražanů z r. 1420 dosti zřetelně vyslovuje se o tom, když žaluje: »Kteříž (Němci) by žádné příčiny neměli, avšak na náš jazyk vždy se zlostnie; a jako sú našemu jazyku učinili v Rýnu, v Míšni, v Prusech, a jej vyhnali, takéž nám mienie učiniti a obsesti miesta vy-

---

[354]) V Časop. Mus., XX., I. 79—80.

hnancóv.«[355]) Podobně mluví letopisy české z doby husitské, že Němci českého, polského a vůbec celého slovanského jazyka vždycky arcinepřáteli byli a že stále jimi zůstanou.[356]) V tomto přiřazování ostatních národů slovanských k národu českému a v několikerých žádostech o vládu ne-li již českou, tož aspoň slovanskou[357]) jeví se nepokrytě zárodky směru, který za našich dní tolik ruchu nadělal pode jménem »panslavismu«.[358])

Těmto idejím dostalo se hned od začátku praktického oboru působení ve vztazích Čech s husitstvím polským. Velikého vítězství Slovanstva nad rytíři německými u Tannenberka (1410) účastni byli válečníci čeští, podle pověsti dokonce i sám Žižka. Naopak snažil se potom Jeronym Pražský v Krakově osobně zjednati pro duševní boje v Čechách zájem jak dvoru, tak lidu. Známo jest, jak husité českou korunu takřka vnucovali starému králi polskému Vladislavovi a jeho synovci, velkoknížeti litevskému. Kdyby Polsko bylo se této nabídky vážně uchopilo a veškeru sílu svou na vážky vložilo, mohlo vyrvati bezmocné říši německé nejen Čechy,

---

[355]) Arch. č. III., 213.

[356]) St. letop. 106.

[357]) Srv. Pal., Urk. Beitr., II., 515; týž D. III., 3, 293. (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. i jedno místo z kroniky Eschenloerovy o Češích a Polácích v Scriptores rer. Silesiac., VII., 148. (»Puto Polonos non odire Bohemos, quia unius lingue unus alterius destruccioni non consenciet, neque heresis neque offensa qualiscunque dei differenciam faciet inter Polonos et Bohemos.«)

[358]) Žižka byl zejména jeho zástupce (srv. jeho vojenský řád n. u. m. 338), Pal. D. III. 2, 362.

nýbrž i Slezsko, a položiti základ k ohromné slovanské velmoci, jež by byla převýšila i nejsmělejší plány muže, jakým byl Boleslav Chrabrý.

Ačkoliv pak i v lidu polském jevily se sympatie k husitům, ačkoliv i tam mluvilo se o »sbratření« se spřízněnými Čechy, zdá se, že hnutí to přece jen bylo nepatrné a že omezeno zůstalo skoro úplně jen na vrstvy lidové.[359]) Tyto pak nebyly s to, aby provedly rozhodný nátlak — a vláda i stavové brali se směrem čistě katolickým a aristokratickým, který byl v nesmířitelném odporu k zásadám husitství, zejména za první jeho doby. Veliký kníže litevský, který sám svobodněji smýšlel, byl příliš na Polsko upoután, než aby mohl prováděti vážně politiku husitskou. A tak se stalo, že Polsko užívalo české otázky vždycky, aby jen krále Sigmunda a říši německou drželo v šachu, a na přání Čechů aneb myšlenky všeslovanské nikdy vážně nepřistoupilo.[360]) Ostatně bylo i nemožno založiti velikou říši o dvou národech, jejichž veškeren vývoj vnitřní mocně směřoval na oslabení království a na zavedení mnohohlavé vlády šlechtické.

*

Rovněž jest nesporno, že revoluce husitská stvořila Čechám dobu vnějšího lesku a slávy, a že bezprostřední následky její pro zemi samu

---

[359]) Srv. Pal. Urk. Beitr. I. 154: per totam terram Polonie et omnino Lithwanie rumor magnus est et strepitus a communitatibus atd. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. A. Prochaska, Poláci a Češi v době husit. hnutí až do odvolání Korybuta. (Rozprawy i sprawozdanie wydz. histor., filosof. VII. Krakov 1877.)

[360]) I Palacký doznává to úplně, D. III. 3, 8.

byly nanejvýš smutny a zkázonosny. Nezbylo mnoho z bohaté hojnosti nejrozmanitějších idejí a snah, jež činí počátky obrovského toho boje tolik vábivy, a ještě méně z nich bylo uskutečněno. Ušlechtilé zárodky náboženské a politické svobody podlehly zuřivé bouři, dříve než mohly rozkvésti. Čechy na konci těchto příšerných let války i slávy jsou vysíleny nejen hmotně, nýbrž i duševně.

Odvažuji se uvésti obraz, jehož se sice často užívá, který však pro tento případ skutečně jest vhodný. Bouře rozryla a zaplavila půdu, na níž byla vznikla i zanikla, zato však široko daleko kolem vzduch vyčistila a osvěžila.[361]) Jest to tragický osud mnoha národů, že vedou hrůzné boje na prospěch všeho lidstva — ale sami obětují veškeren květ a sílu svou. Ne za osvobození a za velikost svého národa bojovali válečníci husitští, nýbrž za osvobození a vzkříšení svých tolik nenáviděných nepřátel, především Němců.

Nespravedlivo by ovšem bylo, odpírati husitství všeliké snahy po rozšíření duchových svých výbojův. Ony naopak velice často se opakují a jeví se v momentech velice význačných. Za obležení Prahy r. 1420 žádali Pražané po nepřátelské straně, aby směli své čtyři artikule přednášeti a vysvětlovati veškerému křižáctvu řečí českou, německou, uherskou a latinskou, podle různých jeho národností, což ovšem strana protivná zamítla.[362]) Prohlašovali potom, že jen proto onoho slyšení žádali, aby shromážděným

---

[361]) Srv. úsudek Hallamův, view of the state of Europe during the middle ages II. 538.

[362]) Höfler I. 380; Pal. D. III. 1, 401—2 (2. vyd.).

zástupům svých nepřátel pravdu blíže podati mohli a tím snad si je získali.[363]) Počáteční blouznění táborská byla ovšem takové pokojné, ba vůbec každé propagandě nepřízniva. Ale později právě radikálové zastávají se myšlenky zjednávati víře své i mimo Čechy přívržence buď dobrovolným nebo násilným obracováním.

Už vojenský řád Žižkův žádá veškerých obcí ze všech zemí, aby připojily se k věci husitské.[364]) A shora už zmínili jsme se, že v poslední léta válečná působením Prokopovým a přívrženců̊v jeho vojenská theorie husitská v ten smysl se změnila, že »všichni národové« válkou k tomu přivedeni býti měli, aby čtyři artikule uznali a přijali.[365]) Ale souběžně s tím kráčí vážnější snaha, aby protivníci zmoženi byli zbraněmi duchovými — slovem i písmem. Znova a znova vydávali Táboři své populární manifesty, které až do Španěl se dostaly,[366]) a vyzývali všecky křesťany, pány a měšťany, boháče i chudé, aby nedávali se déle podváděti a na smrt

[363]) Pal. D. III. 1, 401—2, pozn. 469 (2. vyd.).

[364]) N. u. m. 338. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Srv. báseň v Neue Mittheilungen etc. (Opel), XIV. (Halle 1879): Universi orbis statum pretendunt reformare.

[365]) Mon. conc. I. 419. Už r. 1421 dí Pražané o čtyřech artikulích: illis nec totus orbis par esse dinoscitur et omnis humana principum et regum potestas exstat inferior. Pal. Urk. Beitr. I. 82.

[366]) Pal. D. III. 2, 499 pozn. 513. — (Dodatek z pozn. Bezold.) Jeden exemplář, jenž dostal se do Anglie (Cambridge), je otištěn u Browna, Fascic. rerum expet. II. 631 sq. V Skotsku byl upálen r. 1431 husitský emissař Pavel Řan (?) (d'Argentré, Collectio iudiciorum I. 2, 370). O husitech, upálených u Douay, srv. Chronique de Monstrelet, vyd. Douet d'Arcq IV. 87.

hnáti zkaženými popy. Především šířeny byly »kacířské tyto listy« po vší říši, v řeči německé.[367]) »Žádáme,« volali k Němcům, »aby mezi námi přestalo toto loupení, vraždy a krveprolévání, a aby nastala svatá a boží shoda.« Tyto opětované pokusy o propagandu, a to především mezi lidem německým, a vědomé vyslovení úmyslů takových podaly by samy dostatečný důkaz, že husitství nelze pojímati jako hnutí jenom české, národně obmezené.

Daleko překročilo by meze úlohy zde vytčené, kdybych chtěl blíže rozebrati otázku vůbec zajímavou — jak a pokud totiž působilo husitství na lid náš (německý).[368]) Materiál na tomto poli má daleko více mezer, a o nějakém souvislém a směrodatném zpracování, jakého dostalo se hnutí českému, nelze ani mluviti. A přece naléhavá jeví se toho potřeba, aby se velkolepé tragedii revoluce české zjednalo hlubším a širším vniknutím do současného vývoje německtva pozadí správné, neboť teprve potom bude možno souditi o poměru husitství k německé reformaci.

---

[367]) Srv. Mon. conc. I. 149; 170; Windecke n. u. m. 229 a dále; v replice university kolínské (která se r. 1425 sama brániti musila před nařčením nominalismu viklifisticko-husitského; srv. d'Argentré, Col. iudic. I. 2, 220 sq; — dodáno z poznámek Bezoldových) se dí: deliramenta v u l g a r i i d i o m a t e c o n s c r i p t a, Cod. lat. Mon. 5835, 82a. Proto je docela mylno, co praví Grünhagen (n. u. m. 283), že totiž radikální husité vzdali se šíření svých učení v zemích jazyka německého. Tvrzení to opakuje Zöllner (str. 72.).

[368]) Zöllner (72 a dále) a Lechler (II. 485 a dále) dotkli se v poslední době té otázky a na leccos poukázali.

Jisto jest pouze tolik, že jak působení hnutí českého na Německo, tak i duševní boje německé s oním souběžně se beroucí byly nejvýš významny a bohaty událostmi. Více porůznu a tišeji, ale přece dosti intensivně působily také v Německu ideje náboženské, sociální a politické, které stýkaly se s husitstvem, ba částečně přímo z Čech původ měly. Současně zaznívá výstraha z různých míst — s trůnu královského jako z pracoven vědy, od kurie jako z koncilu. Kvašení hrozivé proniká všemi kruhy národa. Krátce a vhodně charakterisuje Droysen stav říše na konci válek husitských: Zdálo se, že by třeba bylo jediného provolání houfů husitských, které Německem probíhaly, aby rozpoutaly massy lidu německého.[369])

*

Snažil jsem se přispěti něčím k poznání souboru myšlenek a tendencí hnutí husitského a snad leccos doplniti nebo opraviti. Bezpochyby nabudou události tyto podoby docela jiné, bude-li je možno prohlédnouti s vyššího a obecnějšího hlediska. Ale než to bude možno a aby to možno bylo, jest třeba, aby zpracovaly se třebas omezeně napřed jednotlivosti a drobnosti, a pokusy a náběhy aby se opakovaly.

---

[369]) Gesch. der preussischen Politik (Berlín 1855) I. 546.

OBSAH.

Taine H.:

Filosofie umění

Přeložil O. Sýkora.

Brožováno K 6·—, vázáno K 7·60.

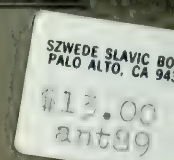
(J. Pelcl, Praha 1913.)

Taine, vykládající o podstatě a povaze díla uměleckého vůbec, o umění v Řecku, Italii a Nizozemí, nalezl a nalézá u nás mnoho dychtivých posluchačů a čtenářů. Je to správné a potěšitelné, byť i jeho theorie, jeho vyšetřování příčin historické a umělecké povahy ztratily časem na prestiži. Taineovo prostředí, podmiňující všechen vzhled a chod umělecký, vysvětlující mu základ a také všechnu dobovou místní a národní rozličnost, nestačí nám dnes, po čtyřiceti a padesáti letech, k vysvětlení a pochopení uměleckých zjevů vždy a všude. Přes to rozpoznání a theorie Taineovy nelze odmítati jako zhola pochybené a nepotřebné. Je pouze jednostranné a tím neúplné. Umění a umělec v něm mají roli příliš pasivnou a málem fatalistní: jsou takými, jak jim poměry či prostředí dovolují a přikazují.

H. Taine arci svoji thesi dokazuje skvěle, oslnivě, neboť spojuje v sobě dvě mohutnosti: vědectví obsáhlé a hlubokomyslné a umělectví vnímavé i produktivní. Jednou přesvědčuje a druhou vábí a okouzluje. M. Tyrš, překládaje a upravuje před mnohými lety všeobecnou část tohoto díla, které je zhuštěním přednášek Taineových na École des beaux-arts, uhádl, jakých knih nabádavých a poučných o umění je nám k probuzení třeba. Že poznával správně, svědčí toto druhé vydání knihy jasné a zvonivé, unášené krásou a láskou, otevírající bohaté výhledy do velikých uměleckých epoch a kultur, přibližující nám celé doby a jejich příznačné členy a zjevy, zanícené pro svobodu a rozmach, a přesvědčené, že pochopení má dáti pevnou půdu obdivu.

„Národní Listy“ ze dne 21./6. 1914.

TISKEM E. LESCHINGRA V PRAZE.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 04 03 13 011 8